

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIĞIN KRİZLERİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Önder ÇELİK**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimari Tasarım

EKİM 2010

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIĞIN KRİZLERİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Önder ÇELİK
(502071031)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 13 Eylül 2010
Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Ekim 2010**

**Tez Danışmanı : Prof. Dr. Semra AYDINLI (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Bülent TANJU (YTÜ)
Yrd. Doç. Dr. İpek AKPINAR (İTÜ)**

EKİM 2010

Anneme, babama ve tüm sevdiklerime,

ÖNSÖZ

Tez yazımı süresince bana gösterdiği anlayış, sabır ve değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Semra Aydınlı'ya, değerli eleştiri ve katkılarından dolayı jürideki hocalarım Doç. Dr. Bülent Tanju ve Y. Doç. Dr. İpek Akpınar'a; uzakta da olsa benden her türlü destek ve yardımlarını esirgemeyen aileme ve bu süreçte bana destek veren, yanımda olan Belce'ye ve tüm dostlarıma teşekkürü borç olarak bilirim.

Eylül 2010

Önder ÇELİK
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xi
SUMMARY.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Amaç ve İçerik	1
1.2 Yöntem Üzerine	3
2. KRİZİN GÖRÜNÜMLERİ ÜZERİNE	5
2.1 Krizin Semantiği ve Etimolojisi	5
2.2 Küresel Türbülans	7
2.3 Tasarım veya Kriz	8
3. TASARIM VE KRİZ VEYA ELEŞTİREL YARIK	15
3.1 Metafor Olarak Mimari.....	15
3.1.1 Mimar figürü	15
3.1.2 Filozof kralın krizi	17
3.1.3 Aşkınlık darbeleri veya metafizik ve etik	22
3.2 Eleştirel Yarık	26
3.2.1 Descartes'ın krizi ve “Şüphe eden Ben”	26
3.2.2 Rasyonalizm ile ampirizm arasındaki çatlak	29
3.2.3 Paralaks ve eleştirel yarık	31
3.2.3.1 Kant ve “Kopernik Dönüşü”	31
3.2.3.2 Kantçı aşkın mimari	33
3.2.3.3 Kantçı paralaks ya da kendinde şey	34
3.3 Para Metropol ve Mimarlığın Mimarisi.....	38
3.3.1 Paranın teolojisi ya da metafiziği	38
3.3.1.1 Marx ve “Kopernik Dönüşü”	42
3.3.1.2 Tarde ve “İçkinlik Düzlemi”	47
4. İSTANBUL-LEVENT BAĞLAMINDA KRİZ veya AŞKINLIK DARBELERİ	51
4.1 İstanbul Oluş	51
4.2 Levent'in Katmanları ve Krizleri	54
5. SONUÇ YERİNE	77
KAYNAKLAR	81
ÖZGEÇMİŞ	89

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1 : Levent'ten bir görünüm	54
Şekil 4.2 : 1946'da Levent ve civarı.....	55
Şekil 4.3 : Levent mahallesi.....	56
Şekil 4.4 : Levent mahallesinden bir görünüm	57
Şekil 4.5 : 1966'da Levent ve civarı.....	58
Şekil 4.6 : 1988'de Levent ve civarı.....	62
Şekil 4.7 : Kentin değişen silüeti	64
Şekil 4.8 : Değişen silüet üzerine bir soyutlama	64
Şekil 4.9 : 2008'de Levent ve civarı	66
Şekil 4.10 : Levent'ten bir görünüm	67
Şekil 4.11 : Levent Mahallesinde dönüşen bir ev	68
Şekil 4.12 : Çeliktepe tarafını anlatan bir soyutlama	69
Şekil 4.13 : Levent Çeliktepe sınırı.....	70
Şekil 4.14 : Sınırdaki bahçe duvarı bina ilişkisi.....	71
Şekil 4.15 : Sınırdaki bahçe duvarı bina duvarı ilişkisi.....	72
Şekil 4.16 : Levent üzerine bir soyutlama	73
Şekil 4.17 : Levent üzerine bir soyutlama	73
Şekil 4.18 : Levent Kanyon AVM'den bir görünüm.....	74

MİMARLIĞIN KRİZLERİ

ÖZET

Kriz ve tasarım belirsizliğin, korkunun ve endişenin yoğun olduğu dönemlerde birbirilerini diyalektik olarak tamamlayan değişimin iki yüzü gibi görünmektedirler. Bu tezde ise bu ilişki irdelenmektedir. Krizin görünümlerine, krizin doğasına, kriz algısına ve kriz fikrine ilişkin araştırmalar yapıp tasarım ile olan bağlantılar irdelenmektedir. Böylece tasarımın doğası ve fikri üzerine de tartışmalar yapılmaktadır. Ancak tezdeki en önemli yaklaşım bu tartışmaları felsefi, politik ve etik açılardan oluşturmaya çalışmasıdır. Dolayısıyla tezin kendisi bir eleştiri metnidir.

Bu metin kriz ve tasarım konusunu ele alırken paralaks ya da eleştirel yarık üzerinden olayları okumaya çalışmaktadır. Kriz ve tasarımın diyalektik bir sentezinden çok bir paralaks bakış ile sorunsal irdelenmektedir. Böylece mimarlığın kendisi ve metafor olarak mimari arasındaki belirgin paralaksa odaklanılmaktadır. Buradaki ayrımın felsefi, politik ve etik önemine vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda bu ayrıma nasıl yaklaşılabilceğinin yolları da sorgulanmaktadır.

Ayrımın ya da eleştirel yarığın kendisine her tür metafizik yaklaşımın sonuçlarının da örneklenerek verildiği tezde para, metropol ve mimarlık ile bu öğelerin mimarileri ele alınmıştır. Ayrımın ya da yarığın ihmal edildiği her durumda yaşanan politik ve etik sorunlara dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Böylece ayrımın önemine de vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla tezde yöntem olarak aynı zamanda paralaks bir bakış benimsenmeye çalışılmaktadır. Mimarlığın ve onun düşüncesi arasındaki ayrıma bu bakış üzerinden yaklaşılmaktadır.

Dolayısıyla kriz, tasarım ve eleştirel yarık kavramları üzerinden bir okuma yapılmıştır. Bu okumada krize tasarımla verilen cevabın metafizik boyutlarına işaret edilerek aslında krizin çözülmediği belirtilmektedir. Kriz sadece ertelenmiştir. Dolayısı ile beraberinde felsefi, politik ve etik birçok sorunu daha da fazla biriktirmiştir.

CRISIS IN ARCHITECTURE

SUMMARY

The terms that ambiguity, fear and anxiety is condensed, crisis and design are seem to two side of change as a dialectical relationship. In this thesis this relationship is examined. The appearance of crisis, the nature of crisis, the perception of crisis and the idea of crisis are examined with the relationship with design. Thus the arguments are also about the nature of design and the idea of design. But the most important approach in this thesis is to try to form philosophical, political and ethical approach to the argumants. That's why the thesis itself is a critical text.

This text is trying to read the events on parallax when it argues the crisis and design topics. Instead the dialectical synthesis of crisis and design, the problematic is examined with parallax view. Thus it is focused the appearant parallax between architecture and architecture as metaphore. The philosophical, political and ethical importance of the parallax is emphasized here. At the same time the ways how to approach to parallax is examined.

The results of metaphysical approach to parallax itself is examlified in this thesis, also money, metropole and architecture and their units are examined. It is tried to point to the political and ethical problems that are every time occuring with the negligence of parallax. Thus the importance of parallax is emphasized. That's why in this thesis the parallax view is accepted as a method. The approach to architecture and to it's thought is on this parallax view.

Consequently, there is a reading with the terms crisis, design and parallax. In this reading it is stated that the crisis is not exceeded by pointing to metaphysical extents of design that the answers given to crisis. Crisis is delayed. Consequently, it no longer gathers up philosophical, political and ethical many problems.

1. GİRİŞ

Bu tez beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin amacı, içeriği ve yöntemi üzerine kısa bir not düşülmektedir. İkinci bölümde krizin görünüşleri üzerine odaklanılarak kriz algısı ve kriz fikri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Üçüncü bölümde ise tasarım veya krize eleştirel yarık fikri üzerinden yaklaşılmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde eleştirel yarığın ne olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu irdelşeme aynı zamanda tezin etik ve politik tutumunu ve eleştirel niteliğini belirlemektedir. Ayrıca bu bölümde para metropol ve mimarlık arasındaki bağlantılara odaklanarak günümüz tutumları eleştirel yarığın süzgecinden geçirilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise bir örneklem olarak İstanbul-Levent seçilmiş ve buradaki katmanlar üzerinden krizler eleştirel yarık üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise tüm bu okumaların bir özeti sonuç olarak verilmeye çalışılmıştır.

1.1 Amaç ve İçerik

Son iki yüzyıla bakıldığında insanlığın daha önceki uzun tarihine nazaran çok büyük dönüşümlerin yaşandığı görülebilir. Bugün de ciddi bir dönüşüm yaşandığı ve bir geçiş döneminde olduğu söylenebilir. Sanki bir kez daha– Freudcu bağlamda – bastırılmış olanın geri döndüğü bir zaman yaşanmaktadır. Bu bastırılmış olan şey kendini kriz zamanlarında daha da görünür kılmaktadır. Dolayısıyla belirsizlik ile beraber korku, endişe, umutsuzluk ve sinizm kriz ile birlikte yükselen his ve duygular olmaktadır.

Bu kriz içinde yaşanan yapıların neredeyse tümünde görebilir. Finansal sistemin krizi, ekolojik kriz, sosyal krizler gibi bir çok yapı saymak mümkündür. Yerleşik tüm kalıpların yerinden oynadığı bu geçiş döneminde bu yapılar içersinde insan bedenini en çok sarıp sarmalayan ve dolaysızca yaşadığımız şey yapısal çevremiz ve mimarlıktır. Yapı öyle ya da böyle bir ihtiyaca karşılık vermektedir. Mimarlık ise bu ihtiyaçlar içersinde bir barınak olmanın ötesinde, anlamlar taşıyıcısı olarak bir iletişim biçimi, bir simgedir. Maddi hayatın ve kültürün değerlerinin ve inançlarının, insanlığın düşüncelerinin, özlemlerinin ve rüyalarının fiziksel temsili ve sürekli bir

diyalog yoluyla iletimidir. Bu geniş anlamıyla mimarlığın kendisinin de bu geçiş döneminde çeşitli arayışların olduğu bir krizin içinde olduğu söylenebilir

Bugün gündelik hayatın birçok yapısına bakıldığında bu geçiş döneminin sancılarının okunabileceği birçok krizin oluş halinde olduğu görülebilir. Bu genel krizin temel öğelerini ise küresel ekonomik krizden tutunda, sosyal kriz, politik kriz, ideolojik kriz, ekolojik kriz, küresel bağlamda kentlerin krizi gibi sıralanabilir. Bu yapılardaki temelli değişimlerin yarattığı belirsizlik ortamı ve öngörülemezlik yaşamı her tarafından kuşattığı gibi mimarlığın kendisi de bu gerçeklik içersinde yönünü aramaktadır.

İşi daha da zor bir hale sokan şey ise bugün tüm bu sorunların küresel ölçekte yaşanıyor olmasıdır. Artık sayısız uzmanlıkların olduğu günümüz dünyasında parça parça değil de tüm insanlığı kucaklayacak daha bütüncül teorilerin ortaya çıkması zor olduğundan bir kriz de burada yaşanmaktadır. Disiplinlerin sanki birbirilerinden bağımsızmış gibi ayrı kutulardan ibaret olduğu eğilimi bugün artık bizleri birçok fenomeni teorik olarak irdelemekten alıkoyuyor. Bu bağlamda bütünlüklü bir teoriden yoksun olduğuna söylenebilir. Bu yoksunluğun da sorunların daha da küresel ortak bir zeminde yaşanması ile iyice açığa çıkması kaçınılmazdır.

Böylesi bir zeminde tezin amacı kriz kavramı ile birlikte mimarlığın ve tasarım düşüncesinin nasıl tartışılabilirliği üzerine giriş niteliğinde bir irdeleme yapmaktadır. Bu bakımdan mimarlığın ve onun düşüncesinin kendisi politik ve etik bir tutumla felsefi bir sorunsal olarak tartışılmaya çalışılmaktadır.

Krizin doğası, tasarım ve kriz arasındaki ilişkilerin irdelenmesi, kent bağlamında mimarlığın ve mimari tasarımın kriz bağlamında tartışılması şeklindedir. Ayrıca kentin mimarisi para ve onun mimarisi ile birlikte düşünülmekte ve böylece kriz üzerinden sermaye ile olan ilişkiler de birlikte irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu tartışmalar içinde İstanbul-Levent bir örneklem olarak ele alınıp kriz ve mimarlığın krizleri örneklenerek açıklanacaktır.

Böylece İstanbul Büyükdere-Maslak üzerindeki Levent bölgesi ile birlikte küresel ölçekte yaşanan krizin yereldeki tezahürü küresel ve yerel olanın karşılıklı etkileşimi içinde ele alınmaya çalışılırken, aynı zamanda mimari teoride yaşanan krizin de buradaki somut etkileşimlerle tartışılıp kriz ve tasarım konularına etik ve politik açılardan açıklık getirilmeye çalışılmaktadır.

1.2 Yöntem Üzerine

Kriz ve tasarımın değişimin iki yüzü olarak ele alınması ve bu bakımdan diyalektik bir ilişki kurularak diyalektik bir aşmanın ya da sentezin olduğu yaklaşımına karşı tezin yaklaşımı daha çok bir paralaks bakıştır. Mimarlığın mimarisi ile düşüncenin mimarisi irdelenirken bu ikisi arasındaki ilişki paralaks bakıştaki eleştirel yarık ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bunun için metafor olarak mimari yapıtaşlarına ayrılarak fenomenolojik soykütükçü bir yaklaşımla geçmişe bakarak kriz ve tasarım ya da mimari irade arasındaki uyuşmazlık veya kriz yarıklarının izi sürülmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşım ile günümüz mimari krizlerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

2. KRİZİN GÖRÜNÜMLERİ ÜZERİNE

Bu bölümde krizin görünümü üzerine yapılacak olan tartışma, tezin ana konusunun bağlamını belirlemek niyetindedir. Günümüzde kriz kavramı pek çok alanda farklı ölçeklerde yaygın bir şekilde kimi durumları ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak bu durumun günümüze has bir şey olduğu da düşünülmemelidir. Dünya genelinde yaşanan küresel krizle birlikte güçlü bir biçimde gündeme gelen tasarım ya da metafor olarak yeni mimariler konusu ile birlikte krizin doğası, risk ve kriz fikri irdelenmeye çalışılacaktır.

2.1 Krizin Semantiği ve Etimolojisi

“Kriz” kelimesinin etimolojik kökeni Yunanca ve Latinceye dayanmaktadır. Yunanca “krinein” kökünden gelen “krisis” sözcüğü, “karar verme zamanı” anlamına gelmektedir. Latince de aynı anlamı taşımaktadır. Fransızca “crise”, İngilizce “crisis”, Almanca’da “Die Krise”, Çince ise kriz, tehlike ve fırsat kelimelerinin birleştirilmesinden oluşan “weiji” kelimesi ile ifade edilmektedir.

Yunanca ve Latince “etimolojik olarak, sözcük “ölçüt” terimine –doğru kararı vermek için başvurulacak ilkeye – bugün bizim onu içine yerleştirmeye çalıştığımız, “felaket” ya da “afet”le ilişkili sözcükler ailesinden çok daha yakındır.” (Bauman, 2000)

Bu bakımdan “kriz” sözcüğünün sosyal bilimlere girişi ise 17. ve 18. yüzyıllardadır. Çoğu kez “birdenbire ortaya çıkan kötü gidiş yönünde gelişme”, “büyük sıkıntı”, “buhran” ve “bunalım” gibi kelimelerle eş anlamlı olmak üzere ilk defa iktisat alanında kullanılmıştır. (Şahin, 2003).

Semantik açıdan ise sözcüğün Türk Dil Kurumu’nda çeşitli anlamları sırasıyla şöyledir;

1. Bir organda birden bire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, akse.
2. Bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım.

3. Bir şeyin çok kıt bulunması durumu.

4. Bir şeye duyulan ani ve aşırı istek.

5. Ekonomik çöküntü.

6. Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran şeklinde verilmektedir.

Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisinde ise “kriz” sözcüğün anlamı sırasıyla şöyle verilmektedir;

1. Akut bir hastalığın gidişinde kötüye doğru ani ve şiddetli değişiklik: Kalp krizi, apandisit krizi.

2. Mikroplu bir hastalık sırasında ve hemen her zaman iyileşmeye doğru gidişi haber veren ani ve yoğun değişiklik.

3. Tabes dorsalis sırasında vücudun belli bir bölgesinde ya da bir organda duyulan ve nöbetle gelen ağrı, acı.

4. Fizyolojik bir rahatsızlığın şiddetli yinelenmelerle kendini gösteren nöbeti: Öksürük krizi.

5. Bir duygunun bir ruh halinin kuvvetli bir biçimde dışa vurulması, ani nöbet: Bir ağlama krizi, bir gülme krizi.

6. Bir şeye duyulan ani istek: İçki krizi, uyuşturucu krizi.

7. Bir kişinin bir grubun yaşamında, bir etkinliğin sürmesinde, bir kurumun işleyişinde ortaya çıkan güç dönem; bunalım: İktisadi, siyasi kriz, sanayi kesiminde kriz.

8. Bir şeyin çok kıt olması durumu; bunalım. Petrol krizi, para krizi.

9. (Sinir) krizi, çok şiddetli bir heyecanın ya da bir bunalımın etkisi ile davranışlarını kontrol edemeyen ve bunu aşırı tepkilerle (bağırma, ağlama, gülme vb.) belli eden kişinin durumu.

10. Antibiyotiklerin kullanıma girmesinden önce, bulaşıcı hastalıkların krizi çok büyük önem taşımaktaydı: kriz, gerçektende iyileşmenin ve nekahat dönemine girmenin habercisiydi. Aşırı terleme, bol işeme (idrar krizi) ve özellikle ateş düşmesi gibi kendine özgü belirtileri vardı...

“Kriz” sözcüğünün yukarıdaki gibi çeşitli tanımlamalarında da anlaşılacağı üzere terimin tıbbi bağlamda olayların seyrine karar verilen an olarak kullanıldığı söylenebilir. Ancak bu bağlam dışında gündelik konuşmalarımızda ise daha çok bir metafor olarak bir tehlikeyi, bir belirsizliği, bir kararsızlığı, ne yöne gidildiğine dair bir bilisizliği işaret etmektedir.

2.2 Küresel Türbülans

İnternet üzerindeki çeşitli arama motorlarında “mimarlık” ve “kriz” sözcükleri yan yana girilerek arama yapıldığında karşılaşılabilecek sonuçlar mimarlık disiplininin kendi krizinden çok diğer alanların, disiplinlerin veya kurumların kendi mimari organizasyonlarının krizi üzerinedir. “Mimari” sözcüğü bu bağlamda bir metafor işlevi görmektedir. Daha çok bir yapıya, bir organizasyona veya sisteme ya da bir tasarıma gönderme yapmaktadır. Bu anlamıyla finansal sistemin krizi, ekonomik yapının krizi, yönetim krizi, ekolojik kriz, sosyal kriz, siyasi kriz, anayasa krizi, demokrasi krizi, kent sisteminin krizi gibi örnekler daha da çoğaltılarak sıralanabilir. Bir süre sonra neredeyse her şeyin krizde olduğu gibi bir sanıya da varılabilir.

“Kriz” kavramı üzerine biraz düşünülünce bir süre sonra aslında ne kadar da içinden çıkılmaz bir soruna dönüştüğü görülebilir. Hatta kriz kavramının kendisinin zaten kriz içinde olduğu sanısı da oluşabilir. Buna ilaveten basılan zeminin ya da zihindeki mimarinin de yavaş yavaş çatırdamaya başladığı hissedilebilir. Giderek, ne kadar da aslında kriz içinde yaşandığının farkına varılabilir.

“Kriz” kavramı için ilginç olan bir şey varsa o da bireylerin ve toplumların bu kavram karşısındaki tutumları ve eğilimleridir. O da krizin kendisi eğer ciddi olarak açığa çıkmamışsa krizi görmezden gelmek ya da yokmuş gibi davranmaktır. Bu esnada zihindeki mimari formun ya da tasarımın kendisinin ısrarla sakin sularda bir limana demir atmış gibi hayal edilmesidir.

Krizin bariz bir biçimde ortaya çıkması, belirsizliğin ve endişenin artması ile krizin artık iyiden iyiye görünür olması ile birlikte hem birey hem de toplum olarak eldeki birtakım aletlerin artık işe yaramadığı ve yeni aletlerin bulunması gerektiği açığa çıkmış olur. Ancak bu aynı zamanda zihinde artık kalıplaşmış kimi norm ve kuralların da değişmesi anlamına gelir. Sözün kısası yeni bir mimari için yeniden bir tasarım sürecine girilir.

Yakın zamanda küresel ölçekte 2008 yılında Amerika’da patlak veren ve tüm dünyaya yayılan ekonomik finansal krizden sonra gazete, dergi ve kitaplarda en çok tartışılan konu kuşkusuz bu krizden nasıl çıkılacağı üzerine idi. Genel olarak kabul gören şey ise krizin yapısal bir kriz olduğu ve mimari olarak yeni birtakım formların tasarlanması gerektiği üzerine idi. Bu arayış artık eski aletlerin işe yaramadığı ve yenilerinin bulunması gerektiği üzerine yapılan bir vurgu idi.

Ancak küresel ölçekte yaşanan bu kriz bir semptom olarak münferit bir olay değil, neredeyse 1970’lerden bu yana sarkarak gelen bir bunalımın belirtisidir. (Arrighi, 2008) Özellikle modern kapitalizmde fabrika odaklı üretim biçiminden hizmet ve tüketim odaklı bir biçime geçiş ya da fordizmden postfordizme geçiş ile birlikte düşünülebilecek bu krizler her defasında tüm dünyayı birden etkileyecek güçte olmuştur.

Yaşanan sanayisizleşme sürecine paralel yükselen finans sistemi sermayenin ya da paranın spekülatif boyutuyla ve çeşitli ağlar ve bağlantılarla küresel ölçekte mekan engeline takılmadan akabilmektedir. Bu akış dolayısıyla öngörülemez bir takım risk unsurlarını da beraberinde taşır. Dolayısıyla her an bir kriz olasılığı taşımaktadır.

Sermaye ya da para akışının, dünya çapında kurulan ağ ve hiyerarşi sistemlerine olan hassas bağlılığı aynı zamanda bu sistemle bağlantı içinde olan tüm unsurları da kırılgan bir çizgi üzerinde tutar. Dolayısıyla yapılan spekülasyonların gerçek olmadığı ortaya çıkarsa büyük bir belirsizlik ortamına girilir. Bu aslında zaten içinde olunan bir belirsizlik ortamının iyice açığa çıkması demektir. Böylece tüm sektör, kurum ve kişileri saran korku ya da endişe bir türbülans etkisi yaratır. Gelecek düşüncesine hakim olmaya başlayan “karar verilemezlik”in gölgesi her tarafı sarmaya başlar.

İşte böylesi bir zamanda metafor olarak yeni bir mimari arayışına girilir. Tasarım konusu yeni bir takım aletlerin yaratılması için son derece önemli olur.

2.3 Tasarım veya Kriz

Küresel bir kent olma yarışındaki İstanbul’da da bu bağlamda 8-9 Ekim 2009 tarihinde İstanbul’da 4. Ulusal Tasarım Kongresi, İTÜ Mimarlık Fakültesi’nde “Tasarım veya Kriz” konusu ile tasarım alanından krizin yarattığı sorunlara çözüm önerileri getirmeye çalışmıştır.

Kongrenin düzenleme komitesi başkanının bildiri kitabında ki “Tasarım veya Kriz – Sürdürülebilirlik ve Tasarım” başlıklı önsözünde böyle bir kongrenin neden yapıldığına dair yaklaşımı tezin tartışma konusunu da açacak niteliktedir. “Dünya ve Türkiye bir yapısal krizden geçiyor. Bizler ise “Tasarım veya Kriz” başlığı altında bir tasarım kongresi düzenliyoruz: 4. Ulusal Tasarım Kongresi. Kaynakların kıt ve değerli, önceliklerin tepe taklak olduğu kaotik bir ortamda tasarım gerçekten de adına kongreler düzenlenecek denli asli bir unsur mu? Yanıtımız evet, çünkü tasarım krize, krizlere karşı her düzeyde kullanılabilecek etkili bir yöntemdir.” (Er, 2009)

Öncelikle bu noktada kongrenin başlığı olan “Tasarım veya Kriz” ifadesindeki “veya” bağlacı dikkat çekebilir. Neden “ve” değil de “veya” bağlacı kullanılmıştır? Buradaki kullanım aslında “tasarım” ve “kriz” arasındaki ilişki hakkında kimi ipuçları verebilir. Bu noktada komite başkanının önsözdeki ifadesi ise yeterince doyurucu bir niteliktedir. “Eğer kriz öngörülemeyen, kontrol dışı ve olumsuz bir değişim ise, tasarım arzu edilir sonuçlara ulaşmayı amaçlayan bir değişim bilinci ve eylemidir. Yani tasarım ve kriz aslında değişimin iki farklı yüzüdür. Olumlu yöndeki bilinçli ve sürdürülebilir değişim tasarımıyla, tasarlayarak mümkündür.” (Er, 2009) Bu noktada “veya” bağlacı ile iki kavram arasında diyalektik bir ilişki kurulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber “kriz” ile birlikte değişimin öteki yüzü olan “tasarım”ın, “sürdürülebilirlik” kavramı üzerinden, mevcut olan belirsiz veya kararsız veyahut da yönünü kaybetmiş olanın, diyalektik bir aşma ile yeni bir senteze doğru, yeni bir yöne ya da hedefe doğru ilerleneceği yorumu yapılabilir.

“Bu yüzden, tasarım sürdürülebilir bir rekabet gücü kazanmak, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme, sürdürülebilir bir sosyal ve kültürel kalkınma ve elbette doğa ile uyumlu sürdürülebilir bir yaşam gibi hedefler için kullanması gereken bir yaklaşım ve yöntemler bütünüdür.” (Er, 2009) Geline nokta “kriz”, “tasarım” ve “sürdürülebilirlik” kavramları arasında kurulan ilişkiler bir düzeyde belirmeye başlamış oldu. Ayrıca yine bu noktada “tasarım” ve “arzu edilen sonuçlar” ve “hedefler” arasında da sıkı ilişkiler kurulabilir. Sözün kısası şimdiye kadar tırnak içinde kullanılan kavramların birbirilerini karşılıklı olarak belirlediği notu düşülebilir ve giderek krizin doğası üzerine tartışma yürütmek için belli bir noktaya varıldığı söylenebilir.

“Kriz”in doğası üzerine düşünüldüğünde varılan noktada kriz döneminde hedeflerin ciddi anlamda yok olduğu, şeylerin denetimden çıktığı ve kendi akışı içinde oluşa

geldiği durumda sonu belli olmayan ümitsiz çabaların, denemelerin ve yanılgıların yoğun olduğu bir süreç tasavvur edilebilir. Bu durumda yükselen belirsizlik ile birlikte güven ve özgüven yitimi de “eldeki zihinsel ve/veya maddi araçların yetersiz olduğu sezgisi ile en yüksek” seviyesine ulaşır.

“Jürgen Habermas “meşruiyet krizi” hakkındaki, bir zamanlar çok etkili olmuş incelemesinde, belli bir durumun “kriz” olarak algılanmasının bir teori meselesi olduğunu ileri sürmüştür. Krizden bahsetmek için, önce bir teoriye, normal, sorunsuz duruma dair bir imgeye ihtiyaç vardır; kriz bu normal, alışılmış ve bildik durum çöktüğünde, işler çığırından çıktığında, düzenin hakim olması gereken yerlerde başboşluk görüldüğünde ve olaylar artık rutin ve öngörülebilir olmadığında gelir; daha önce kendimizi her şeyin üzerinde hissederken, şimdi bilinmeyen bir yöne doğru sürüklendiğimizi hissediyoruz. Başka bir deyişle, olayların normallik diye kabul edile gelen duruma meydan okuduğu ve rutin eylemlerin geçmişte alıştığımız sonuçları artık getirmediği duruma “kriz” deriz.” (Bauman, 2000)

Burada Habermas’ın “kriz”in doğasını tanımlamaya çalışırken aslında belli bir “kriz algısı” oluşturmuş olduğu söylenebilir. Bauman bu algı üzerinde durarak “kriz fikri”inin bir “normallik algısı” karşısında tanımladığını; ancak bu noktada normallik algısının değil, kriz fikrinin kavramsal olarak bir önceliğe sahip olmasının daha iyi olabileceğini ileri sürüyor. Bu tezin de etrafında yoğunlaşacağı kriz fikridir.

“Kriz algısı, mantığa meydan okuyarak, ama bilişsel yetilerimizin işleme biçimine uygun olarak, norm bilincinden önce gelir. Bu yüzden de, Habermas’ın görüşünün aksine, “normal”e ilişkin bir teori arayışını teşvik eden, bir “normallik” imgesi koyutlayan şey kriz algısıdır – ve bunun tersi doğru değildir.” Bu kriz algısının varlığı böylece “normalliği” gündeme getirmektedir. Bu noktada acilen belirtilmesi gereken şey bu normallik imgesinin aynı zamanda belli bir mimariye, bir tasarıma denk geldiğidir. Çünkü Bauman’ın da değindiği gibi kriz algısı, mantığa meydan okur ki bu mantığın oluşturduğu örüntü zaten normallik imgesini oluşturmak için tasarlanan norm bilincine denk gelir. Bu durumda kriz algısının artık alışlagelen bu norm bilincinin çökmesi ile kendini görünür kıldığı söylenebilir. Yani artık alışlagelen aletlerin ihtiyacı karşılamadığı bir durumun söz konusu olduğu düşünülebilir. Bu aynı zamanda şimdiye kadar alışlagelen tüm kalıpların da yerinden oynadığı ve işe yaramadığı anlamına gelir.

Peki, eskiden elimize uyan aletlerin bugün işe yaramadığı ne anlama gelir? Eskiden neden bir rutin olarak ya da hiç düşünmeden gerçekleştirdiğimiz o normallik halleri bugün devam edememektedir? Bu soruya olası iki cevap verilebilir. Ya gerçekten bir normallikten yola çıkarak cevaplanabilir ya da aslında böyle bir normalliğin hiç olmadığı söylenebilir. Ancak yine de kriz karşısındaki refleks ise dönüp geçmişe bakmak olur. Bu nokta da aslında bu kriz ve normallik ilişkisini bir tarih içinden düşünölmeye çalışılması demektir. Şimdilik bu tarih içinden bakma konusunu biraz erteleyerek Bauman’a dönelim.

“Kriz, eğer bu kavramla alışılmış yol ve yordamların geçersizleşmesi ve bunun sonucunda ortaya yola nasıl devam edileceğı konusunda bir belirsizlik çıkması kastediliyorsa, insan toplumunun normal durumudur. Paradoksal bir biçimde, toplumun kriz içinde olmasının kritik bir yanı olmadığı söyleyebiliriz.” Bauman bu şekilde “kriz içinde olmanın” kendi kendini yeniden üretme ve yenilemenin olağan bir yolu olduğunu ifade ederek devam etmektedir.

Peki, bu durumda bölümün başında ifade edilen krizler ya da mimarlığın krizleri için ne söylemek gerekir? Eğer sürekli böyle bir kriz içerisindeyse o zaman neden krize yönelik kaygılar sürekli değil de değişik yoğunluklarda değişik zamanlarda ortaya çıkıyor? Bu kadar güvensizliğin ve endişenin kaynağı ne olabilir?

Bu sorulara verilebilecek ilk cevaplar tahmin edilebileceğı üzere dünya üzerindeki değişikliklerin hiçbir zaman bu kadar çeşitli ve hızlı olmadığı yönünde olabilir. Diğer bir yanıt ise Bauman’a göre “çığır açıcı, kuşak oluşturunca olayların ve dönüşümlerin daha önce hiç bu kadar yüksek bir hızla eskimediğı, gözden kaybolmadığı ve birbirilerini izlemediğıne, bunun sonucunda da ayrı kuşakları içine alan zaman dilimlerinin daha önce hiç olmadıkları kadar kısa olduklarına – yirmi otuz yıl değil birkaç yıl sürdüklerine – işaret etmek olacaktır; dolayısıyla her biri farklı deneyim ve beklentilere sahip olan ama ortak bir toplumsal mekan içinde yan yana yaşayan ve birbirileri ile etkileşen farklı kuşakların sayısında muazzam bir artış olmuştur.” şeklinde verilebilir.

Bu durumda günümüz krizlerini ifade ederken önceki krizlerle ilgili olarak bir derece veya sıklık farkından söz edilebilir. Bu durumda yapılması gereken günümüzde nelerin değiştiğı üzerine bakmak olabilir; ancak Bauman bu noktada çok önemli bir uyarıda bulunuyor. Durum sadece bu derece ve sıklık farkından kaynaklanan bir

sorun da olmayabilir. Yani daha önceki yaşanan krizlerden farklı bir “tür”den bir kriz içinde de olunabileceğini ima eder. Bu yaşanan krizlerin doğasına ilişkin de bir değişimin olabileceği anlamına gelir. İşte şimdi bu noktada iş gerçekten de zorlaşmaya başlamaktadır. Çünkü durum Bauman’ın şu çarpıcı ifadesi ile gayet açık bir şekilde aktarılabilir: “Bütün bu kriz muhabbetlerinin altında titreşen korkular, uçağın sallanmaya başladığını hissetmekle kalmayıp uçaklarındaki pilot kabinin boş olduğunu da keşfetmiş olan yolcuların duyduğu dehşete benzer.”

Bu ne demektir peki? “Bugün kriz dediğimiz şey çelişkili yapıdaki güçlerin çatıştığı, geleceğin ortada olduğu ve hayatın yeni, ama önceden görülemeyen bir biçim almak üzere olduğu bir durum değildir yalnızca; öncelikle, içinde belirgin hiçbir şeklin katılıp uzun bir süre hayatta kalamayacağı bir durumdur. Başka bir deyişle, kararsızlık durumu değil, karar vermenin imkansız olduğu bir durumdur.” Aslında buradan şu sonuca varılabilir. İçinde olduğumuz krizin içinden artık daha önce olduğu gibi yeni tasarımlar yaparak çıkılmasının imkansız olduğudur. Değişimin iki yüzü olan kriz ve tasarım ikilisine geri dönecek olursa buradan tasarımında doğasının değiştiği sonucu çıkarılabilir. Yani daha önce ki anlamları ile kullanılan kriz ve tasarım sözcüklerinin içeriğinin de temelli bir değişimi söz konusu. Bu durumda bu ikili arasında kurulan diyalektik ilişkinin de yeniden düşünülmesi zorunluluğu karşımıza çıkar. Yani yöntemin de doğasına ilişkin bir değişim. Dolayısıyla mimari, form, dil, temsiliyet, sürdürülebilirlik gibi kavramların da bu bağlamda ciddi olarak yeniden düşünülmesi gerektiği söylenebilir.

Wallerstein’ın da “Bildığımız Dünyanın Sonu” kitabının önsözünde ifade ettiği gibi bugün her şeyin alt üst olduğu bir belirsizlikler ortamında bulunmaktadır. Dolayısı ile krizin doğasındaki bu değişime vurgu yapılmaktadır. Burada belirsizliğe yapılan vurgu aslında insanların tüm yapıp etmelerine sürekli içkin bir risk ögesini sokmaktadır. Yani kesinlikle “doğru yönde atılan bir adım” olmayacağı ve giderek atılan her adımın etrafındaki belirsizliğin hiçbir zaman dağılmayacağı ima edilmektedir.

“Normallik” algısı içerisinde son derece karamsar görünen bu tablo ya da bu belirsizlik Wallerstein’ın kendi açısından ise harika bir şeydir. “ Gelecek hakkında kesin bilgiye sahip olsaydık, herhangi bir şey yapmaya yönelik ahlaki bir zorlama olamazdı. Bütün eylemler tayin edilmiş kesinlik içine düşeceği için, her türlü ihtirasın bağımlısı olmakta ve her türlü bencilliği yapmakta serbest olurduk. Eğer her

şey belirsizse, o zaman gelecek yaratıcılığa, hem de sadece insanın değil, bütün doğanın yaratıcılığına açıktır. Olasılıklara, dolayısıyla daha iyi bir dünyaya açıktır.” (Wallerstein, 2003)

Bu nokta da belirtilmesi gereken şey riskin eylemlerimize içkin olduğudur. Yani hedefine odaklanmış yolunda ilerleyen bir eylemin kriz diye anılan dışsal bir etkinin varlığından ziyade o eyleme içkin bir riskin daima o eyleme eşlik ettiğidir. “Bir “ya o-ya bu” durumundan “hem o-hem bu” ya da “evet, ama” durumuna geçmiş bulunuyoruz; kazançların ancak kayıplarla birlikte elde edilebildiği, iyi ve kötü çözümler arasında değil, kötü ile beter arasında seçim yapmak zorunda olduğumuz, sürekli bir değiş tokuş durumu. Her şeyden önce, yaptığımız işlerdeki risk unsurunu ancak olasılık hesaplarıyla hesaplayabiliyoruz; bu da eylemlerimizin sonucunun aslında ne olacağından ve aldığımız önlemlerin sonuçta faydadan çok zarar getirip getirmeyeceğinden asla emin olamayacağımız demektir.” Bu fikir aynı zamanda birbirini ile uzlaşmayan iki düzey arasındaki paralaksa ya da yarığa da gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla bu yarık fikri tezin eleştirel boyutunu oluşturacaktır.

Buraya kadarki tartışmaların bir özeti yapılacak olursa çıkan sonuç aslında “kriz” kavramının zaten şeylerin doğasının bir özelliği olmasından dolayı gereksizleştigiğidir. Geline nokta bu böyle görünmektedir. Ancak bu noktada Spinozacı bir yerden bakılacak olursa her ne kadar da krizin şeylerin doğasına içkin olduğu söylene de “kriz fikrinin” kendisinin varlığının devam etmesidir. Yani Mark Wigley’in “Mekanın Krizleri” yazısında bahsettiği üzere “krizin kendisi ile ilişkilendirilebilecek binaları, insanları, araçları, renkleri, sesleri ya da protokolleri yoktur.” Yani “krizi”in elle tutulur bir yanı yoktur; “ancak devletlerin, hastanelerin, üniversitelerin, kentlerin, şirketlerin kriz yönetimi takımları vardır.” Dolayısı ile kriz fikri üzerine kurulu bu yapılar üzerine dikkatlice tartışmak gerekir. “...yeni “kriz” algımızın değerler, kültür, sanat ve bugün kriz-yoluyla-var-olduğunu düşündüğümüz her ne varsa onunla ilgili ortodoks anlayışlarımız açısından doğurduğu sonuçların izini sürmek daha iyi olacaktır.” (Bauman, 2000)

3. TASARIM VE KRİZ VEYA ELEŞTİREL YARIK

3.1 Metafor Olarak Mimari

“Bir mimarlık mimarisi yanında bir felsefe mimarisi de vardır: mimarlığın özgül inşasının yanı sıra düşünce de inşa edilir. Düşünceyi yapışöküme uğratmak, beraberinde, düşüncenin içinde olduğu mekanın da, yani mimarlığında yapışökümünü getirir; düşünce ile pratik, inşa eden düşünceyle inşa edilen eser arasındaki ikiliği aşmak anlamına gelir. Dolayısıyla, felsefi biçimlerin veya beylik lafların mimarlığa uyarlanması söz konusu değildir.” (Masiero, 2006)

Bu bölümde mimarlık mimarisi ile metafor olarak mimari arasındaki ikiliğe veya yarığa odaklanılmaya çalışılacaktır. Özellikle her kriz dönemlerinde gündeme gelen mimari iradenin yarığa yaklaşım tarzı metafizik ve etik bir sorun olarak irdelenmeye çalışılacaktır. Bu bakımdan öncelikle Platon’dan beri zımni olarak normalleştirilmiş olan metafizik mekanizmanın irdelenmesi beraberinde bir olay olarak aynı zamanda bu metafiziğin ya da mimarinin yapışökümü olması açısından yararlı olabilir.

3.1.1 Mimar figürü

“Umut Mekanları” kitabında Harvey, “mimarlar ve arılar üzerine” başlığını taşıyan bir bölümde profesyonel bir mimarı değil de bir mimar figürünü kastetmektedir. Bölüme, böyle bir mimar figürü ile başlamasının nedenini ise bu figürün “uzamların inşası ve düzenlenmesi süreçleri hakkındaki tartışmalarda belirli bir merkeziliği ve konumsallığının” olmasına bağlamaktadır. “Mimar tarih boyunca ütöpik fikirler üretme ve bunların peşinden koşma gibi etkinliklerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu durum özellikle uzamsal biçim ütopyaları için geçerli olsa da, onunla sınırlı kalmaz. Mimar uzamları şekillendirirken, onlara toplumsal işlerlik kazandırmanın yanı sıra, insani ve estetik/sembolik anlamlar da yükler. Uzun dönemli toplumsal hafızayı şekillendiren ve muhafaza eden mimar, bireylerin ve toplumların özlem ve arzularına somut biçim vermeye çabalar. Yeni olanaklara ve geleceğin toplumsal yaşam biçimlerine alan açmak için mücadele verir.” (Harvey, 2008)

Burada metafor olarak kurulan mimarinin “yaratma istenci” olarak anlaşıldığında “mimari istencin”, Batı düşüncesinin temeli olduğunu Karatani üzerinden aktaran Harvey, aynı zamanda “günlük hayat pratiklerimiz içinde devinirken, bu metafor aracılığı ile kendi yaşam dünyamızı inşa ettiğimizi, yeniden yapılandırdığımızı ve muhafaza ettiğimizi” ekler. Buradan Harvey Marx’a işaret ederek “mimar figürü” ve arı arasındaki farka yoğunlaşır:

“Esas itibariyle emek, hem insan hem de doğanın katıldığı, insanın doğa ile kendisi arasında kendi rızası ile başlattığı, düzenlediği ve denetlediği maddi etki-tepkiler sürecidir... Dış dünya üzerinde bu yolla etki edip onu değiştirirken insan aynı zamanda kendi doğasını da değiştirir. İçinde uyuklayan güçleri geliştirir ve bunları kendi hükmüne itaat etmeye zorlar... Varsaydığımız emek, sadece insanın damgasını taşıyandır. Örümcek dokumacınıninkine benzer işlemler yapar ve arı da kovan hücrelerini birçok mimarı utandıracak bir hünerle inşa eder. Fakat kötü mimarı en iyi arıdan ayıran, mimarın yapısını gerçeklikte dikmeden önce zihinde tasarlamasıdır. Her emek sürecinin sonunda, ilk önce işçinin zihninde varolmuş olan sonucu elde ederiz. İşçi, işlemekte olduğu ham maddenin biçimini değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda bir amacı da gerçekleştirir.”

Mimarın yapısını dikmeden önce zihinde tasarlaması bu emek sürecine giren herkesin bir mimar gibi hareket ettiğini ifade etmektedir. Yani “metafor olarak mimari”nin zihindeki bu tasarıma denk geldiği söylenebilir.

Bu noktada “kriz” ile bu “mimari” arasında bir önceki bölüme dayanarak tezde yürütülen tartışma bağlamında işaret etmek gerekir. Hem Batı düşüncesinin temeli olduğu söylenen “mimari istencin” hem de gündelik hayatımızda başvurduğumuz “metafor olarak mimarinin” “kriz” kavramı üzerinden okunması ne anlama gelir?

Belirtilmesi gereken önemli diğer bir nokta da tasarımcılık, mimarlık ya da kent planlamacılığı yapanların da buradaki “metafor olarak mimari”ye sürekli olarak başvurmalarıdır. Dolayısıyla mimarın örneğin içinde bulunduğu bir bağlamda tasarım ve mimarlığı gerçekleştirirken, Wittgenstein’in “oyun”una benzer bir biçimde bir “oyun”da oynandığını ve kuralların da oynarken olduğu düşünülürse, “mimari istencin” edimselleşmesi anlamında mimarın ve sürekli başvurduğu “metafor olarak mimarinin” her zaman büyük güçlüklerle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Mimarlığın buradaki gerçek doğası ya da olaysallığı tam da sürekli bir

krizin doğası ile örtüşmektedir. Yani mimar sürekli olarak bu krizin içinde mimarlığı üretmektedir. Bu olaysallık son derece önemlidir.

Mimarlığın krizleri tartışılmaya çalışılırken “metafor olarak mimari”nin de mimarlık pratiği içinde değerlendirilmesi tam da mimarlığın ve krizin doğasına ilişkin bağlantıların kurulmasına yardımcı olur. Bu nokta da özellikle “metafor olarak mimari”ye odaklanmak ilk elde faydalı olabilir.

3.1.2 Filozof kralın krizi

Batı düşüncesinin temeli olduğu söylenen “mimari istenç” ya da “yaratma istenci” üzerine tartışırken, filozofu mimari bir metafor olarak kullanan Platon ile karşılaşılır. Heraklitos ve Parmenides arasında geçen “oluş” ve “varlık” tartışmasında, Platon “oluş”un karşısına mimari ile çıkar. “Her şey değişir, hiçbir şey olduğu gibi durmazsa bilgiden söz edilemez” ya da “Hiçbir zaman aynı durumda olmayan bir şeye nasıl olurda varlık bağlanabilir? O şey nasıl olur da var olabilir?” Bu keskin sorular Platon’u “oluş” karşısında bir yapı inşa etmeye iter. “Platon’a göre mimari, her şeyden çok, kişinin bütün “oluşlara” onları “yapılar” olarak yeniden inşa ederek direnmesine ve tahammül etmesine olanak sunan etkin bir konum anlamına gelir.” (Karatani, 2006) Bu etkin konumda filozof bir yaratıcıdır ve bu konumdaki filozofları, Platon mimarlara benzetiyordu. Dolayısıyla “Platoncu mimari, metaforiktir. Nitekim Platon’un bu metaforu kullanma tarzı, tıpkı onu izleyen Descartes, Kant ve Hegel’in tarzları gibi, sağlam bir temel üzerine bir bilgi binası inşa etme iradesi olarak anlaşılmalıdır.” (Karatani, 2006)

Burada “metafor olarak mimarinin” ideal bir zemine ihtiyacı vardır. Yapı bu zemin üzerine inşa edilmelidir. Çünkü ancak bu yolla belirli bir deneyime sahip olunabilir. Aksi takdirde kaosun içinde yüzülmeye mahkumuzdur. “Örneğin nedensellik veya töz fikirleri olmadan alımadığımız veya sezdiğimiz veriler yalnızca rastlantısal bir kaotik akış olacaktır. Alımadığımız –deneyim veya verili olan- fikirlerle dolayımlandığı veya düzenlendiği için bir dünyaya sahibizdir ancak.” (Colebrook, 2009) Dolayısıyla, fikirler dünyayı düzenlemekte ve bu dolayım olmadan deneyim sahibi olunamamaktadır. Burada önemle belirtilmesi gereken bir nokta vardır. Felsefi idealizm sağlam bir zemin üzerine inşa etme iradesini gerçekleştirmeye çalışırken “fikirlerin dışında bir hayat ve gerçek bir dünya olduğunu kabul eder ama bu hayatın veya “gerçek”in fikirlerle dolayımlandığında veya koşullandığında ısrar eder. Gerçek

olan daima fikirler aracılığıyla verilmiş bir gerçektir, verili bir gerçektir.” (Colebrook, 2009) Dış gerçeklikle kurulan bu ilişki unutulmamalıdır.

Gelinen nokta da fikirlerin bir önceliğinden söz edilebilir. Oluş karşısında son derece kırılgan olan bu fikirlerin sağlam durabilmesi içinse kararlı bir mimari şarttır. Dolayısıyla buradan Batı metafiziğinin görkemli kulelerinin yükseldiği şehre girilmektedir. Ancak bu şehir de deprem, fırtınalar ve sel baskınları karşısında kendini çoğu zaman alt üst olmuş bulur. Dolayısıyla böylesi “kriz anlarında yinelenen ve yenilenen bir mimari irade damgasını vurmuştur Batı düşüncesine.” (Karatani, 2006)

Bu yinelenen ve yenilenen mimari irade giderek daha büyük bir bilgi binası inşa etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla burada her seferinde daha fazla bilgi birikiminden ya da bu mimari iradenin “genişleyici” niteliğinden söz edilebilir. Yunan polisi ile günümüz metropollerini karşılaştırıldığında bu fark muazzam görünmektedir. Bir önceki bölümde Bauman’ın işaret ettiği krizin “tür” olarak da değişmiş olma ihtimali bu bağlamda düşünülebilir. Yani artık bu mimari iradenin her şeyi kapsama eğilimini terk etmesi gerektiğidir. Bir “ya o-ya bu” durumundan “hem o-hem bu” ya da “evet, ama” durumuna geçilmesi gerektiğidir.

Ancak Platoncu mimari üzerinden devam edilecek olursa, Platon’u gerçekten de felsefe yapmaya ya da böylesi bir mimari oluşturmaya iten temel motifin irdelenmesi aynı zamanda krizin doğasına ilişkin kimi bağlantıları da ele verebilir. Bu noktada Platon’un içinde yaşadığı dünyaya kısaca göz atmak yine aynı zamanda günümüz krizleri için de ufuk açıcı olabilir. “Platon Peloponnes Savaşı’nın başlangıçlarında doğmuş, çocukluk ve gençliği bu savaşın tarihini yazan Thukydides’in ifadesi ile “bütün Yunan dünyasında o zamana kadar hiç olmadığı ölçüde büyük altüst oluşlara yol açan, yine o zamanlara kadar olmadığı boyutlarda şehirlerin el değiştirmeleri, onlarda oturan insanların toplu halde katledilmeleri, sürgüne gönderilmeleri ile sonuçlanan” bu mücadelenin kanlı ve trajik aşamaları içinde geçmiştir.” (Arslan, 2008) Bu duruma içinden tanık olan Platon’un içinde yaşadığı sitenin bu bozulma, çözülme ve çöküşüne çare aradığı ve bunu yaparken artık Yunan site devletlerinin dayanmış oldukları temellerin sarsıldığı ve bu temellerle devam edilemeyeceği fikri Platoncu mimariye temel motif olmuştur. Platon burada bu yıkımın “nedeninin yalnızca siyasal olduğu kanaatinde değildir. O bu siyasal çöküş olayını, gerisinde yatan daha ciddi, daha köklü bir alanda, yani fikri, entelektüel, ahlaki alanda ortaya

ıkan bir kaos ve anarşinin, ürüyüşün sonucu olarak görmektedir.” Yunan dünyasının bu bağlamı içinde günümüz dünyası ile bir anakronizme düşmeden kimi benzerliklerin olduğu söylenebilir.

Bu durumda Platon içinde bulunulan bu krizden çıkmak için felsefeye, yani Platoncu mimariye başvurur. Platon için “toplumsal ve siyasal sorunların çözümüne kavuşturulabilmesi, yaşamın felsefeye dayandırılmasıyla, bir başka deyişle gerçek bilimin, yani pratiklerin, olguların, nesnelerin aldatmacasından kurtulmuş ve akılla elde edilen salt teorik bilimin her alanda egemen olmasıyla mümkündür. Demek ki insan ve toplum sorunlarına, bunların dar çerçeveleri içinde değıl, doğruyu yanıştan ayıran tek ölçüt olan aklın önderliğinde ilerleyerek evrensel düzeyde yanıt getirilebilir.” (Ağaoğulları, 2006) Dikkat edilecek olursa Platon’un akılla elde edilen salt teorik bir bilimin her alanda egemen olması ile krizin aşılacağını söylemektedir. Yani teori burada krizden önce gelmektedir. Daha doğrusu krizin varlığı bu sağlam ve kararlı bir teorinin yokluğuna bağlanmaktadır. Böylece felsefe ya da akıl yolu ile oluşun olumsuz ve yanıltıcı dünyasından bir çıkış yolu aranmaktadır.

“Dolayısıyla gerçeğın, bilimin, değışmezliğı düşüncesinden yola çıkan Platon, Sokrates gibi, duyularla algılanan tikel nesnelerin değıl, tümel kavramların bilimsel araştırmaya konu olabileceklerini kabul eder. Ona göre neyin doğru, güzel ve iyi olduğu kesin bir biçimde bilinebilir. Bunun için ise gerçeğı dışlayan duyulardan, tikellerden uzaklaşmak, bedenın ruhu (aklı) yanılgıya sürüklemesini engellemek ve böylece tümellerin, evrensel kavramların bilimini oluşturmak gerekir.” Ancak Platon’da Sokrates’ten farklı olarak bu tümeller, zihinsel olarak üretilen kavramlar değıl, bizzat bizim dışımızda duyusal nesnelerden ayrı olarak var olan gerçekliğın kendisidir. Bu tümellerin ya da ideaların gerçekliğı “yalnız kendi yapıları gereğidir, yoksa başka nesnelerle olan bağlantılarından kaynaklanmaz.”

Platon, burada insanı her şeyin ölçüsü olduğu ve dolayısıyla bireysel algıların da varlığın ve hakikatin ölçüsü olduğu sofist konuma karşı nesnelerin bize görece, bize bağılı olmayan, kendilerinin değışmez bir varlıkları olduklarını ve nesnelerin imgelemimizin dileğince oradan oraya sürüklenmediklerini, doğalarına uygun olarak ve yaratılışları gereğince kendilerine özgü bir varlıkları oldukları konumunu almıştır. “İşte her nesnenin özünü oluşturan bu varlık ideadır. Nesne, ister doğal ister yapay olsun gerçek değıldir; çünkü bir maddedir ve bu nedenle değışmeyi, bozulmayı ve yok olmayı içerir. Buna karşılık, nesneye özünü veren, nesnenin o şekilde

algılanmasını sağlayan idea sonsuz ve değişmezdir, dolayısıyla gerçektir.” (Ağaoğulları, 2006) Bu yaklaşım biraz daha açılabilir.

“Yeryüzünde, resmi çizilen sonra silinen, torna ile yapılan, sonra bozulan daire biçiminde birçok nesne vardır. Birbirlerinden farklı olan bu nesnelerin “dairelikleri” kalıcı değildir. Demek ki bunların dışında değişmeyen, yetkin tek bir daire vardır; bu daire oluş içinde olamayacağına göre, akılla kavranan aşkın bir yerdedir.” (Ağaoğulları, 2006) Dolayısıyla iyiye, güzele ve doğruya ya da gerçeğe erişebilmek için aklın bu aşkın topostada evrensel özleri ya da ideaları bulması gerekir. Tutarlı ve kararlı bir bilgi binası inşa etmesi gerekir. Bu bina, içinde bulunulan krizin temelli çözümü olmalı, bu bunalımı aşmalı.

Platon ile birlikte bu noktada aşkın bir varlık nosyonuna ulaşılmaktadır. Buradaki aşkın varlık toposu, “her türlü açıklamanın kaynağı ve üstün bir gerçek olarak konulan bir ilkeyi aşkınlık şeklinde tanımlama ve soyut somut tüm gerçekliği ona göre açıklama eğilimi”nin zemini olagelmektedir. (Küçükalp,2008) Böylece Batı metafiziğinin bu nosyona farklı biçimlerdeki başvuruları “oluş”un olumsuzlanması ya da varlık karşısında ehlileştirilmesi anlamında uyumsuzluğun ya da krizin aşılması şeklinde okunabilir. Bu bağlamda geleneksel felsefe ile birlikte modern düşüncenin kendisi de bu geleneğin içinde düşünülebilir. Felsefe, bilim ve akıl yolu ile ulaşılabilecek bu aşkın varlık nosyonu tıpkı yeryüzünden gökyüzündeki Tanrılara ulaşmak için yükselen mimarilere benzer bir biçimde görkemli mimariler inşa etmiştir.

Gelinen noktada Platon’un “oluşu” olumsuzladığı ve gerçeklik olmadığını belirttiği görülebilir. Bununla birlikte tümeli tikelden ayırıp tümeli bağımsız ve üstün bir varlık olarak tanıdığı da söylenebilir. Ancak bu durumda duysal dünya ile İdealar dünyası arasındaki ilişki nasıl düşünülebilir? Bu sorun Platon’u birtakım modeller tasarlamaya itmiştir. Bu modeller ise “pay alma (meteksis) modeli ve taklit (mimesis), kopya-asıl modeli”dir. “Bunlardan birinciye göre duysal varlıklar İdealarından pay alırlar. İkinciye göre ise onlar İdeaları taklit ederler.”

Bu noktada kısaca buradaki “sorunsal” artık madde ile form arasındaki ilişki sorunudur. Daha da açacak olursak geleneksel ontoloji veya metafizik “Pek çok şeyin yalnızca tek bir şey gibi görünmesi nasıl mümkün olabilir?” sorusunu, form ve madde arasında bir ayırma gitmek suretiyle yanıtlamıştır. Buna göre, form veya

genel yapı, her bireyin kendisine ait olduğu bir türü tanımlayan özsel karakteristiğı, madde veya yapılaşmamış materyal ise, uygun bir biçimde genel yapı ile ilişkiye girdiğı taktirde, verili türün somut bireyi haline gelen boyutu ifade eder. Geleneksel metafizik tartışmalar, bu form ve maddenin aslı ontolojik statüsüyle ilgilenir ve bu ikisi arasındaki ilişkinin doğasına odaklanır.” (Gutting 2001)

“Platon’da bu problem, formların, bağımsız bir biçimde var oldukları, maddenin ise, forma bir katılma veya formun bir taklidi olduğı şeklinde, Aristoteles’te de, formların müstakil bir varlığa sahip olmayıp, verili bir bireyin maddesi için yapı prensipleri olarak var oldukları şeklinde ele alınmıştır.” (Küçükalp,2008) Ancak Aristoteles’te Platon’da olduğunun tersine “oluş” ve “değişme” imkanı vardır. Onda orijinal olan hem madde kavramını yeniden tanımlaması hem de değişme kavramını yeniden ele almasıdır. Böylece birey, özne, madde ve form arası ilişkileri kurarak, varlık ile oluş arasındaki uyumsuzluğu aşmaya çalışmaktadır.

Aristoteles, “Platon’dan farklı olarak oluş ve yokoluş’u açıklamak için İdealardan veya kendi terminolojisiyle Formlardan ayrı olarak maddenin de varlığını kabul etmekte birincil tözlerin yani bireylerin Formun dışında bir de madde içerdiğini, onların form ve maddenin bir birleşimi, sentezi olduğunu savunmaktadır. Buradan Aristoteles “Formları bireysel varlıkların dışına yerleştirmediğı ve onları oluş ve yok oluşla ilgili olarak ereksel neden olarak kabul ettiğı için, kendilerinde herhangi bir değişme olmadığı halde Formların maddenin kendisine doğru yöneldiğı erek olarak iş görebileceklerini savunmaktadır.” (Arslan, 2008) Yani Aristoteles burada “oluş” ve “değişmeyi” açıklarken madde görelî anlamda yokluktan gerçek anlamda varlığa, yani Forma gitmektedir. Madde bir yoksunluk içindedir ve dolayısıyla bir kuvve olarak ya da potansiyel olarak özüne, Forma ya da fiile gitmektedir. Maddenin ereğı Formudur.

Gelinen noktada “oluş” ve “varlık” arasında makul bir çözüme ulaşılmış görünüyor. Dolayısıyla Aristoteles ile birlikte uzunca bir süre ayakta kalacak olan bu mimari gündelik hayatın birçok formuna da esin kaynağı olacaktır. Örneğın, Platon bu anlamda mimarı küçümsüyordu. “Platon, metafor olarak mimariye hayrandı, ama dünyevi bir emekçi olarak mimarı hor görüyordu, çünkü gerçek mimar, hatta mimarının kendisi olumsuzluğa açıktır.” (Karatani, 2006) Ancak Aristoteles ile birlikte bu anlamda daha makul bir çözüm bulunmuş olmaktadır. Dolayısıyla mimar bu haliyle ereğine, uygun forma ulaşmak için yoksunluktan yani kuvveden fiile

geçmektedir. Yapının gerçekliği ve güzelliği derece olarak Forma olan yakınlığıdır. Dolayısıyla Form bir telos olarak ulaşılması gerektirir. Yapı (madde) tıpkı bir bireyde olduğu gibi özünü yansıtmalıdır.

Platon'un Aristoteles'in yaşadıkları dönem "us ve usdışılık, uygarlık ve barbarlık, logos ve kaos arasında hiç bitmeyen bir savaşımın" olduğu bir bunalımı, krizi akıl yolu ile aşmanın ve düzeni sağlamanın felsefe yolu ile nasıl olabileceğinin örnekleri görülebilir. Bu anlamda "Parthenon, idealin insan eylemi aracılığıyla gerçekleştirilebileceğinin kanıtıdır." (Roth, 2000) "Eğer güneydeki Parthenon, logos'u, açıklığı ve kesinliği temsil ediyorsa, zarif ve son derece zengin İyonik detaylarıyla Erechthetion, bir tür düzensizlikten düzenin ortaya çıkışını temsil eder. Erechtheion, Parthenon'un Dorik Olimpia sertliğine karşıt olarak İyona özgü esnekliğin ve zerafetin cisimleşmiş halidir. Ancak Erechtheion mutlu ve huzurlu bir Altın Çağ'ın ürünü değildi, çünkü Erechtheion'un tasarlanması ve yapılması Peloponez Savaşı'nın çıktığı, Atinalıları kırıp geçiren eşzamanlı bir hastalığın polisi yok olma noktasına getirdiği bir döneme denk düşüyordu. Çağın umutsuzluğuna karşı Erechtheion, bir çaresizliğin değil olumlu bir inceliğin ifadesidir." (Roth, 2000)

Çaresizliğin, umut yitiminin, çökmüş bir ufkun ya da ütopyaların artık yerini endişeye, korkuya ve dolayısı ile bir bunalıma bıraktığı bir zamanda artık polisi ayakta tutan kalıpların çatırdamaya başladığı bir kriz zamanında metafor olarak mimari, ya da mimari istenç yeni bir ütopya, yeni bir mimari tasarlamak için devreye girmektedir. Bu mimari tüm bu değişimin olumsuz anlamdaki oluşun, kaosun akıl yolu ile bastırılması için sağlam bir zemin sunmaya çalışmaktadır.

Erechtheion ve Parthenon böylece bu aklın en önemli temsillerindendir. Bu bağlamda "temsil" metafor olarak mimarinin İdeaya ya da Forma uygun edimselleşmesidir. Bu açıdan bu felsefi biçime temsil felsefesi de denilebilir. Mimarlığın da kendisini ifade etmesinin en önemli araçlarından biridir temsil. Özellikle mimarın kafasındaki düşünceleri bir takım araçlarla ifade etmesi anlamında bir iletişim biçimidir.

3.1.3 Aşkınlık darbeleri veya metafizik ve etik

Bu noktada aşkın varlık, birey ve temsil arasındaki bağlantılar serimlenmiş durumdadır. "Metafor olarak mimari" mimarlık ile ilişkisi ile bir olay olarak ele alındığında mimarın soyutlama, tasarlama ve ideali yaratma noktasında gerçeklikle

her an karşı karşıya olduğunu görebiliriz. Hem doğayı hem de doğasını değiştiren mimar dolayısıyla sürekli bir etik sorunu ile karşı karşıyadır. Bu etik sorunsalı özellikle günümüzdeki krizle ya da eleştirel yarıklı birlikte hayatı yeniden düşünmek bağlamında sürekli bir soru olarak havada asılı durmaktadır.

“Metafor olarak mimari” ile mimarlık arasındaki bağlantılar bu noktadan itibaren etik sorunsalı ile birlikte ele alınacak olursa soyutlama, temsil ve tasarım açısından verimli olabilecek kimi tartışmaların önü açılabilir. Burada yukarıda bahsi geçen aşkın varlık nosyonu klasik ve modern felsefenin karakterini belirlemesi açısından önemlidir. Çünkü varlık ve oluş arasındaki çatlakta varlık olumlanan ve oluş olumsuzlanan bir konumdadır. Ya da oluş aşkın varlığa ulaşması, uyması gereken bir kuvvedir. Böylece oluşla birlikte tüm çeşitlilik, farklılık ve çokluk bir “birlik” çatısı altında toplanmış durumdadır. İşte metafor olarak mimari Platoncu açıdan krizi burada aşmaya çalışmaktadır. Artık “yaratma istenci”nin bu noktadan sonra tutarlı olması gerekir. Gerçekler de dolayısıyla bu mimari ile ya da fikirlerle, idealarla dolayımlandığında anlaşılabilir. Platon için Yunan polisinin çöküşü siyasetçilerinin sadece siyasi başarısızlıkları değil, daha önemlisi gerçekleri anlayabilecekleri tutarlı ve kararlı bir mimariye sahip olmadıkları idi. Böylece aslında Platon’un çok önemli bir siyaset felsefecisi olduğu görülebilir. Tartışmanın bu safhasında siyaset ve etik, tasarım ve mimari arasındaki güçlü bağlantılara işaret etmek mimarlığın da tartışma alanını günümüz kriz tartışmalarında açabilir.

Gerçekliğin anlaşılması onun fikirlerle dolayım lanarak kavranması ya da önceden verili veya yapıli bir mimari ile mümkün olması burada felsefeyi sistemli bir bütün haline getirmeyi gündeme getirmektedir. Bu ise felsefenin tutarlı, kararlı ve kapalı bir sistem olması ve dolayısıyla biçimselleştirilmesi gerektiğı çıkarımını getirir. Bu noktada böylesi bir kapalı sistemin kent figürü daha çok bir ağaç sistemine benzemekle birlikte mimarlık da böylesi bir bağlamda her şeyin önceden hesaplanabildiğı bir program ile tasarımın seyrini belirlemektedir. Dolayısı ile sorun Formu ya da İdeayı yakalamak olduğı için, bu ereksel yaklaşımın kendisi bizatihi meşru bir zemin oluşturduğı için mimari teori de bu noktada ereğ e uygun bir işlev arayışına girmektedir.

Bu noktada “Deleuze’e göre, Batı düşüncesindeki hâkim felsefe anlayışı, aşkın bir varlık ve hakikat telakkisinin bir sonucu olarak, kavramların, gönderme yaptıkları varlıkları özü itibariyle tanımladıkları, dolayısıyla da insanı aşkın bir hakikati ifade

ettikleri bir mahiyete sahip olagelmıştır. Böyle bir felsefe kavrayışının en belirgin özelliği, rasyonel bir varlık ve hakikat telakkisi ekseninde, varlığı bir ve çok terimlerine bağlı olarak düşünmek olduğundan, varlıklar, doğa veya ontolojik farklılıklarıyla değil, nihayetinde homojen bir ortama vücut verecek olan, uzaylaştırılmış bir zaman anlayışı ekseninde, derece farklılıkları itibariyle bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.” (Küçükalp, 2009)

Varlıkların ya da bireylerin önceden özü itibariyle tanımlanmış olmaları onların Bergsoncu bir dille ifade edilirse kendi gerçek zamanlarından ya da sürelerinden soyutlanmalarını gerektirmektedir. “Dış dünyaya özgü olan zaman “homojen zaman”dır, eşit aralıklara bölünerek ölçülebilir (sayılabilir) hale getirilmiş, çizgiselleştirilmiş, uzaylaştırılmıştır. Buna göre, zamandaki her an, düz bir çizgi üzerindeki homojen noktalara indirgenir; zaman birbiriyle bağlantısız noktaların toplamı olarak düşünülür. Bizim dışımızdaki (psikolojinin alanına girmeyen) nesneleri anlamak için bu zaman yeterlidir.” (Yücefer, 2005)

Varlıklar dolayısıyla bu uzaylaştırılmış bir zaman ekseninde bu uzayı dolduracak olan aşkın varlıklardır. Uzayda derece farklılıklarına göre belli bir hiyerarşi içinde dağılan bu varlıklar böylece rasyonelleştirilmiş bir evrende sabitlenmiştir. Böylece kaos ve usdışılığın karşısında logos ve düzen tesis edilmiş olmaktadır.

Bu mimari, mimarın kendi tasarım düşüncesi açısından da bugün önemini koruyor. Alışıldık teorilerin ve onlarla birlikte var olan kimi yapıların meşruluklarını yitirmeleri ve yeniye olan talep bu bağlamda yeni bir mimariyi de talep etmektedir. Ancak bu noktada ilk bölümde de ifade edildiği gibi bu kriz zamanında tasarım ve kriz bu değişimin iki yüzü gibi görünmektedir fakat bu kez artık tasarıma etik bir açıdan yaklaşılmazsa mimari irade yine kente ve mimarlığa aşkınlık darbeleri vurarak devam edecektir. Bu safhada olabildiğince dikkatli olunmak zorunludur. Çünkü basit bir biçimde etiği önermek oldukça yetersizdir.

Badio’nun “Etik” kitabı bu bağlamda önemli bir müdahaledir. “Günümüzün toplumsal olarak şişirilmiş etik merakı karşısında, bu kitabın iki amacı vardır: Önce resmi kurumlarımız için olduğu kadar kamuoyu nezdinde de günümüzün en önemli “felsefi” eğilimi olan bu olgunun tam mahiyetinin ne olduğunu inceleyeceğim. Bu haliyle etiğin aslında saf bir nihilizmle, düşüncenin kendisini inkar etme tehdidiyle aynı kapıya çıktığını göstermeye çalışacağım. Daha sonra da “etik” teriminin bu

anlamına karşı çıkıp çok farklı bir anlam önereceğim. Kelimeyi soyut kategorilere (İnsan, Hak/Hukuk, Öteki, vb.) bağlamak yerine, tikel durumlara göndermek gereklidir. Onu kurbanlara duyulan merhametin bir veçhesine indirgemek gereklidir. Onu vicdan sahibi bir muhafazakarlığın sahası haline getirmek yerine, çoğul hakikatlerin kaderiyle ilgili hale getirmek gereklidir.” (Badiou, 2006)

Badiou’nun da kitabında önüne hedef koyduğu gibi varlıkların tümellerin birer temsili olduğu, çoklukların birlik içinde eritildiği bir hiyerarşik uzam ve zamanın yeniden farklı bir biçimde tasarlanması “etik” değildir. Dolayısıyla mekanist evren tasavuru ve onun özündeki uzaylaştırılmış zaman anlayışı tekrar yeniden üretilir. Bu molar mekanlarda mimari oran, ölçek, ritim, perspektif ve güzellik vb. varlıkların oluşlarına ya da farklılıklarına göre değil, bu metafiziğe göre bir teori oluşturmaktadır. Bu teori özellikle de modern mimari döneminde çarpıcı ifadesine ulaşmıştır. Bu noktada örneğin bir tümeli, dolayısıyla Platoncu bağlamda bir gerçeği temsilen çizilmiş bir perspektif düşünülürse bu perspektif, varlık ve oluş problemi içerisinde çokluğu bire özdeş kılan, çokluğu kendi içinde derece farklılıkları ile ayıran ve aralarında hiyerarşik bir sistem kuran böylece Birin önceliği ve üstünlüğünü tahkim eden merkezi bir perspektiftir. Yani bu perspektif anlayışı Florenski’ye göre ehlileştirmeden başka bir şey değildir. “Hem resim tarihçileri hem de temsili sanat kuramcıları kendilerini dinleyenleri, merkezi perspektifin tek doğru olduğuna, sadece tek bir doğru algı biçiminin varlığına, onun da perspektifsel olduğuna, çünkü doğal olanın zaten perspektifle özdeş olduğuna ikna etmeye uğraşmaktır ya da en azından eskiden bununla uğraşıyorlardı. Bu varsayımlara uygun olarak perspektif bütünlüğünden sapmalar da hakiki algıya ihanet, gerçekliğin bozulması olarak değerlendirilerek küçümsendi.” (Florenski, 2007)

Burada doğal olanın perspektifle özdeş kılınması gerçek olan tümele varma yoludur. Böylece Küçükalp’in de Deleuze dayanarak belirttiği gibi “Batı düşünce geleneğinde hâkim olan felsefî yaklaşım, bir özdeşlik mantığı üzerine dayanmak suretiyle, farklılık ve tekilliği tahrip eden homojen bir ortama işaret eder.” Bu şekilde eleştirel yarığın ya da krizin üstü örtülmüş olur. Krize her seferinde yeni bir tasarımla karşılık verilmiş olur ama yine bu merkezi perspektifin kendisi yeniden inşa edilmiş olur.

Mimari teori açısından buradaki Batı evrenselciliğinin tasarım içerisindeki bu konumu “yeri” neresi olursa olsun kenti ve mimariyi genellikle bir ağaç sistemi gibi düşünüp, kavramların işlevselci fonksiyonlarını her türlü oluşu ve farklılığı

homojenleştirmek suretiyle tek taraflı belirlemektedir. Bu yaklaşım ise aslında “kriz”i bir yapıbozum ya da eleştirel bir yarık olarak sürekli hale getirmektedir.

Özellikle 1960’lardan sonra modernizm ve postmodernizm tartışmaları ile açığa çıkan şeyin bugün bakıldığında aslında bugün de halen içinden çıkamadığımız derin bir krizin semptomu olarak görülebilir. “Yapıbozum” ya da “yapısöküm” gibi kavramlarla birlikte “etik” kavramının da yeniden gündemde olması umut yitimi yaşayan bir dünyada bugün başka bir anlam ifade ediyor.

Bu noktada şimdilik Karatani ile bitirilebilir. “Bugün açıklığa kavuşmuştur ki, altmış sonrası mimarların pek çoğu felsefede ve edebiyat eleştirisinde geliştirilen çeşitli yapıbozum uygulamalarına paralel, bazı durumlarda onları haber verecek biçimde ve bu yüzden de onlardan bağımsız olarak çalışmıştır. Yapıbozumculuğu ve post-yapısalcılığın diğer söylemlerini içeren bir düşünce ya da kavram olarak anlaşılan Postmodernizmin kökeninin tam da bu mimaride olduğu söylenebilir. Keza yine bir kavram olarak anlaşılan yapı’nın da mimari bir kavram olduğu açıktır; gerçekten de mimari metaforlar, yapısalcılığın ve post-yapısalcılığın çeşitli söylemlerinde geniş ölçüde kullanılmıştır.” (Karatani, 2006)

3.2 Eleştirel Yarık

Bu bölüm bir metafizik olarak inşa edilen “metafor olarak mimari”nin üzerinden geçtiği yarığa odaklanmaya çalışacaktır. Dolayısıyla eleştirel bir niteliğe sahip yarığın doğasının anlaşılması etik ve politik açıdan önemlidir. Özellikle kriz, eleştirel yarık ve tasarım arasındaki bağlantılar böylece farklı açılardan irdelenmiş olacaktır. Platon ile başlayan aşkın mimari anlayışı Descartes ile bir doruğa ulaşır. Artık tüm modernizm tartışmalarına damgasını vurmuş olan Kartezyen tasarım ve onun antitezi empirizm arasındaki salınım ve çatlak bir krize işaret etmektedir.

3.2.1 Descartes’in krizi ve “Şüphe eden Ben”

Mimarlığın krizleri üzerine yapılan tartışmalarda dekonstrüksiyon kavramı Batı metafizikinin ya da mimarisinin bir eleştirisi olarak işler. Özellikle bu kavram modernlik paradigmasının temelinde yer alan özne, nesne, akıl gibi kavramların oluşturduğu Kartezyen dünyanın “yapıbozum”u olarak çalışır. Ancak bu yapıbozum işlemi salt yıkıcı ve yok edici bir eleştiri stratejisi değildir. Bu strateji “gerek metafizik düşünce geleneği boyunca insanın merkeziliği düşüncesine tekabül eden

hümanizmin, gerekse modern düşüncenin en temel karakteristiği olan ve Descartes'ın cogito'sunda ifadesini bulan öznenin merkeziliği nosyonunun, Aydınlanma sonrası felsefelerle birlikte yavaş yavaş tartışmaya açılmasına paralel olarak, öznenin merkezisizleştirilmesi diye ifade edebileceğimiz” bir süreci ima etmektedir. (Küçükalp, 2008)

Bireysellik, ilişkisellik, bağlamsallık ve zamansallığa vurgu yapan dekonstrüksiyon metafizik düşünce geleneğinin aşkın varlık nosyonuna karşı bir konumsallığı ifade eder. Özellikle akıl-merkezci bir yaklaşımla tüm varlık ve hakikat söylemlerinin düalist bir epistemoloji çerçevesinde sürekli olarak rasyonel olana başvurularak, mutlaklık ve evrensellik adına çözülmesinin, her türlü olumsal farklılığa ve göreliliğe karşı, içkin bir şiddeti barındırması, dekonstrüksiyonun eleştirel yönünü oluşturmaktadır.

Bu bakımdan kimi felsefecilerce Batı metafizik düşünce geleneğinin devamı olarak görülen modern ya da Aydınlanmacı düşünce, en yetkin ifadesini Descartes'ın düşünen öznesinde bulan subjektivist bir karaktere sahiptir. Buradaki subjektivizmin en bariz özelliği ise, nesnellik ve evrenselliğin öznenin kendisine referansla teminat altına alınmasıdır. (Küçükalp,2009)

Descartes'ta bu öznenin kuruluşu önemlidir. Descartes, “düşünen tözden (ben) ve genişliği veya çapı olan tözden bahsetmekle ortaçağ felsefesinin kategoryal yaklaşımını tersine çevirmekte ve böylelikle, özne ve nesne kavramlarının yerlerini değiştirip yeniden tanımlamaktadır. Descartes'in sergilemiş olduğu yeni felsefi yaklaşıma göre, töz kavramı bundan böyle varlığı değil, kendi düşünsel etkinliklerinin ve isteklerinin doğrudan bilincinde olan “ben”i, nesne ise, ya bilincin yönelimsel içeriğini, ya da temsili sunulan şeyi betimlemektedir.” (Göçmen, 2008) Böylece geleneksel metafizikteki “genel benlik”in özel bir durumu olan “benlik”in - bu özel-genel benliklerin oluşturduğu tasarım- karşısına tekil bir “beni” çıkarmaktadır. (Karatani,2008)

Descartes'ın tekil “beni” keşfi 17. yüzyılda yaşanan tarihsel, kültürel ve düşünsel dönüşüm ve etkileşimlere denk gelir. Buradaki değişim artık Batı metafizik geleneğinin o antik genel ya da bütünlüklü “ben” bilincinin tam da farklı “ben”lerle karşılaşmasından içine girdiği krizi ifade etmektedir. Önyargıların parçalanmaya başladığı bir dönem... Böylesi bir kriz sürecinde yerinden olan yerleşik kalıplar

beraberinde şüphe eden beni getirmiştir. Bu yüzyılda Kartezyen felsefe böylesi bir istikrarsız ve kavranılması zor ve aldatıcı olan bir ortamda hakikatin tarih içinde değil, ancak düşünce ile elde edilebileceğine vurgu yapmıştır. Çünkü tarih içinden bakıldığında devreye giren kültürel farklılıklar tam da Kartezyen tasarım için nesnel bilginin önündeki engeldir.

Descartes'ın tam da bu 17. yüzyıl kriziyle beliren toplumsal farklılıkların çatlaklarında şüphe etmiş ve düşünmüş olması onu bu krizden çıkaracak ve dolayısıyla mutlak ve nesnel bilginin kapısını açacak sağlam bir zemin bulma arayışına itmiştir. Kısaca Descartes “her şeyden şüphe edildikten sonra şüphe duyan öznenin varlığının yadsınamayacağını dile getirir.” (Karatani,2008) “Düşünüyorum, öyleyse varım- cogito ergo sum.”

Toplumsal farklılıkların ya da çatlakların kesişim mekanında nesnel gerçekliği arayan Descartes kendi bedeni de dahil her şeyden şüphe duyar. “... o ana kadar zihnime girmiş olan bütün şeylerin, düşlerimdeki hayallerden daha doğru olmadığını farz etmeye karar verdim. Fakat hemen bunun ardından, her şeyin yanlış olduğunu düşünmek istediğim sırada, bunu düşünen benim bir şey olmam gerektiğini fark ettim. “Düşünüyorum, öyleyse varım” hakikatinin şüphecilerin en acayip varsayımlarının bile sarsmaya gücü yetemeyeceği derecede sağlam ve kesin olduğunu görerek, bu hakikati aradığım felsefenin ilk ilkesi olarak tereddütsüz bir şekilde kabul edebileceğime karar verdim.” (Descartes)

Böylece her şeyden şüphe duyan Descartes'ın şüphe duyamayacağı tek şey şüphe duyuyor oluşudur. Dolayısıyla şüphe duyduğu için düşünüyor oluşudur. Düşünmesinden şüphe eden Descartes, onsuz şüphe edemeyeceğine göre “nasıl kuşku duymak düşünmekse, düşünmek içinde olmak, varolmak gerekir.” (Deleuze,2007)

Descartes'ın buradaki çıkarsaması üzerine yöneltilen birçok itirazlar vardır. Bu itirazlardan birine, Karatani'ye başvuracak olursak aynı zamanda tezin de benimsediği itiraz ifade edilmiş olur. “Şüphe ediyorum”dan “düşünüyorum”a aniden sıçranıyor dikkat ederseniz. Descartes'taki “şüphe ediyorum”, irade tarafından şahsi olarak belirlenir. Bu “ben” tekil bir varlıktır – Descartes'ın kendisi. Bir anlamda, ampirik bir benliktir ve aynı zamanda şüphe eden öznedir (ki bu özne ampirik öznenin şüphe eder ve böylece aşkın ego keşfedilir). Descartes'ın söyleminde,

ego'nun bu üç aşaması arasındaki ilişki bulanıktır.” (Karatani, 2008) Bu önemli noktada tartışmanın bu bölümüne “eleştirel yarık”ın açıldığını, biraz ilerde tekrar dönülecektir.

Bu bölüm hızlıca toparlanacak olursa Descartes içinde bulunduğu toplumsallığın çatlaklarındaki ilişkisel ya da kesişim mekanında tarihsel ve kültürel farklılıkların üzerine nesnel ve kesin bilginin inşa edilemeyeceği bir kriz ortamında töz olarak varlığın yerine “düşünmeyi” tüm eylemlerinin temeli olarak koyar. Böylece töz artık düşünen öznedir. Bu özne aynı zamanda bilginin nesnelliği ve evrenselliğinin üzerine inşa edilebileceği epistemolojik temeli oluşturmaktadır.

“Böylelikle bütünlüklü bir ben nosyonuna gönderme yapan ve hemen tüm modern dönemde farklı adlandırmalarla da olsa varlığını muhafaza eden sübjektivite fikri, objektif olana yönelik bir anahtar fonksiyonu görmüştür... Habermas'ın da ifade ettiği üzere, modern kültürün tüm formlarını belirleyen prensip, temelleri Descartes felsefesince atılmış olan sübjektivite prensibi olup, bilen öznenin özgürleştirilmesinin yanı sıra, bilimin objektif bir temele oturtulması da bu yolla sağlanmaya çalışılmıştır. Descartes dış dünyaya yönelik bilgimizin, dolayısıyla da bilimin objektifliğini, sağduyunun duyusal olana yönelik görüşü büyük ölçüde nesnelerin duyusal niteliklerine bağlı olduğu ve özlerine dair açık seçik bir kavrayış sunmadığı için, duyular veya hayal gücüne değil, düşünen öznenin bilme yetisine referansla temellendirir. Bu değerlendirmeler çerçevesinde düşünüldüğünde, Kartezyen sübjektivizmin zaferinin, bizzat söz konusu sübjektivite yoluyla yetkilendirilip, dayatılan objektif rasyonaliteyle sağlandığını söylemek mümkündür.” (Küçükalp, 2008)

Bölümün sonu olarak, duyumları olumsuzlayan Descartes'ın Kartezyen dünya tasarımı ya da rasyonalist felsefesi, dolayısıyla farkı ve göreliliği ya da bireyselliği, ilişkiselliği, bağlamsallığı ve zamansallığı olumsuzlayan Kartezyen cogito bu bağlamda dekonstrüksiyon tartışmalarının ana motiflerinden biri olmuştur.

3.2.2 Rasyonalizm ile ampirizm arasındaki çatlak

Bahsi geçen 17. yüzyıl krizine karşı yitirilen normallik duygusunu Kartezyen dünya tasarımı ile yeniden inşa eden Descartes'ın rasyonalist felsefesine göre “kendisi ile özdeş bir ego vardır” tezi, töz olarak düşünen öznenin mutlak, nesnel ve evrensel bilgi için epistemolojik bir temel sağlayabileceği bir ifadedir. Böylece kesinliğe

giden yolun önü açılmış olmaktadır. Bu aynı zamanda bilimin de önünün açıldığı bir tarihsel dönüm noktasıdır.

Bu bağlamda rasyonalistler insan bilgisinin tecrübeden ya da deneyimden önce veya bunlardan bağımsız olarak erişilebileceğini öne sürerler. “Gözde modelleri olarak doğa biliminden ziyade saf matematik ve mantığı seçen rasyonalistler, bu tür bilginin yalnızca, bizim a priori ya da deneyimden bağımsız bir biçimde sahip olabileceğimiz bir şey olarak anlaşılabilirliğini savunurlar.” (West, 2005)

Tıpkı yaşadığı dönemin krizine karşı geliştirilen Platoncu mimari gibi Descartes’ın mimarisi de bu bağlamda Platonik geleneğe yakındır. “Phaidon adlı diyalogda, Sokrates, ruhun ölümsüzlüğünü kanıtlamak için, ‘bilgi dediğimiz şeyin yalnızca anımsama olduğu’ görüşünü savunur. Menon’da ise, o öğrenme sürecini, daha önceden bilmiş olmamız gereken şeyleri bir tür hatırlama ya da anımsama olarak tanımlamak için, geometrideki kanıtlama örneklerini kullanır.” (West, 2005) Bu noktada özellikle dikkat edilmesi gereken husus Platon’un diyaloglarında genel bir ben’in karşısında edilgen pozisyonda olan özel bir ben varken; Descartes da bu özel ben yerine tekil bir ben vardır. Platon’un diyalogları zaten önceden kabul edilen mutlak bir tümelin karşısında onu hatırlayan edilgen bir ben olduğu için aslında bir monologdur. Ancak “Descartesçı cogito’nun önemi, onun monologu yok etmenin bir biçimi olarak ortaya çıkmasıdır.” (Karatani,2008)

Yine de bu iki mimari arasındaki ortak yön bilgiye tecrübeden önce ya da bağımsız olarak a priori bir biçimde ulaşılabilirliğidir. Bu durumda rasyonalistler için saf matematik ve mantık veya geometri kesin bilgiye ulaşmak ve bilgiyi nesnel ve evrensel ölçütlere taşımak için elzemdir.

Kartezyen dünya tasarımının bu düşünen ben’inden şüphe eden Locke, Berkeley ve Hume gibi empiristlerde ise en yetkin ifadesini Hume’da bulan “kendisi ile özdeş ego yoktur” antitezi ileri sürülmektedir. Bu antitez Descartes’ın içinde yaşadığı toplumsal çatlaklardaki diğer ben’lere vurgu yaparak, Kartezyen bir ego cogito gibi bir şeyin olmadığı birçok ego olduğu antitezini öne sürer. “Empiristler, insan bilgisinin tümünün son çözümlemede deneyimlere – dış dünyaya ilişkin ‘izlenimler’imize ya da ‘duyumlara’ veya ‘gözlemlere – dayandığını öne sürerler... Gerçek her tür bilginin a posteriori ya da bizim yalnızca uygun deneyimlere sahip olduktan sonra erişebileceğimiz bir şey olduğunu savunurlar. Bilgimiz doğuştan

düşüncelere dayanmaz: Dünyaya geldiğimizde, zihin boş bir levha veya tabula rasadır.” (West, 2005) Böylece Descartesçı özneye alternatif bir özne kuruluşu ileri sürülmüş olmaktadır.

Hume, Aydınlanma ve metafizik eleştirilerinde – İskoç felsefesinde hakim olan – insan doğasına ilişkin soruşturmalara girerek en nihayetinde insan zihninin işleyişine gönderme yapan bir doğa soruşturmasına varır. Böylece düşüncenin sınırlarını soruşturmaya çalışır. Bu sınırları soruşturmaya çalışırken aynı zamanda rasyonalist felsefelerin kendi metafizik mimarilerinin üzerinde yükseldiği epistemolojik temeli oluşturan a priori birtakım hakikatleri de sorgulamış olur. Dolayısıyla bu hakikatlerin insan düşüncesine içkin olduğu düşünümünü de tartışma konusu haline getirir.

Toparlanacak olursa böylece Hume’un Aydınlanma ve Kartezyen dünya tasarımının eleştirisi ile sonuçta iki tür öznenin kuruluşu ile karşı karşıya kalındığı söylenebilir. Rasyonalist felsefede Descartes’ın “ben” ile başlayan “kendisi ile özdeş ego vardır” tezine karşı “diğer beni” öne süren “kendisi ile özdeş ego yoktur” Humecu antitezi mümkün iki konumu temsil etmektedir. Bu iki temel duruş arasındaki çatlak ki “anlama” ile “duyarlık” arasındaki çatlak da denilebilir, tezin kriz konusuna odaklanırken ve mimarlığın krizlerini bir tür dekonstrüksiyon stratejisi içinde okumaya çalışırken üzerinde duracağı kritik uzamdır.

3.2.3 Paralaks ve eleştirel yarık

Kutupsal görünen iki konum arasındaki çatlağı düşünmek bu noktadan itibaren paralaks (fark) üzerine ya da eleştirel yarık üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Bu bakımdan Kant’ın paralaksı keşfi ve böylece kendisine gelene kadarki felsefi terimleri değiştirmesi son derece önemlidir. Kant’ın bu keşfi kendisinin “Kopernik dönüşü”dür.

3.2.3.1 Kant ve “Kopernik Dönüşü”

Kopernik dönüşü, insanoğlunu Tanrı’nın en önemli yaratımı olduğunu iddia eden dini söylemin kozmolojisinin yıkılmasına büyük bir katkıdır. Bu kozmolojide eğer insan Tanrı’nın en önemli yaratımı ise o zaman yeryüzü evrenin merkezinde bulunmalıdır. Kopernik dönüşü ise böylesi bir yeryüzü merkezlilikten güneş merkezliliğe kayıştır. Ya da ego merkezli denilebilecek yeryüzü merkezli duruşun olumsuzlanmasıdır.

Bu noktada Kant'ın eleştirel felsefesi ya da üç eleştirisinde ki “Saf Aklın Eleştirisi'nde” kendi “yeni projesini “Kopernik dönüşü” diye adlandırdığı zaman, özne/nesne hiyerarşisini tersine çevirişini ima ediyordu: Kant-öncesi metafizik, öznenin dışsal nesnenin bir kopyasını çıkardığını iddia ederken, Kant nesneleri oluşturan şeyin öznenin dışsal dünyaya yansıttığı biçim olduğunu ileri sürmüştü.” (Karatani, 2008) Başka bir deyişle “Kant'ın eleştirel felsefesine yüklediği esas ödev, daha önceki metafiziksel karışıklığın son çözümlemede dini olan kaynaklarını yok etmektir. İnsan bilgisi, yanıltıcı ve erişilmez olan tanrısal sezgi standartına göre değil, bütünüyle insani öge ya da terimlerle anlaşılmalıdır.” (West, 2005)

Son kertede sonsuz bir aklın ya da Tanrı'nın mükemmel ya da mutlak bilgisinin karşısında aşağı düzeyde kalan ya da yoksun olan insan bilgisi bir taklit olarak kalmaktadır her zaman.

Ancak burada bahsi geçen Kantçı dönüş “Kopernik dönüşü”nün aksine özne-merkezciliğe ya da insan-merkezciliğe doğru bir kayış olarak görünmektedir. Karatani'ye göre burada “Kant, “kendinde-şey” ve/ya “aşkın nesne” etrafındaki düşünceler topluluğuyla, özellikle de öznenin dışsal, nesnel dünyayla olan ilişkisindeki edilgenliğini vurgularken Kopernik dönüşünün tam da bu özünü hatırlatıyordu.” (Karatani, 2008)

Kopernik dönüşünün burada ikili bir önemi vardır. O dönem Kopernik'ten sonra hala yine de dünya-merkezliliğe inanlar, hesap yaparken Kopernik sistemine başvuruyorlardı. Ancak yine de dünya-merkezliliğe inanıyorlardı. Yani güneşin dünya etrafında döndüğüne inanmalarına rağmen dünyanın güneş etrafında dönmesine göre hesaplama yapıyorlardı. Buradaki ikili konum Kant için son derece önemlidir. Çünkü Karatani'nin de belirttiği üzere Kopernik dönüşünün önemi burada hipotetik duruşun kendisinden gelmektedir. Yani dünya merkezlik ya da güneş merkezlikten biri seçilmek zorunda değildir. Dolayısıyla burada “güneş” ve “dünya” karşılıklı bir sistem ya da ilişkisel bir yapı olarak güneş sistemi içinde yer alan terimlerdir.

Böylece Kantçı dönüşün esprisi bu ilişkisel yapı içerisinde düşünülebilir. Benzeri bir biçimde Kant'ın kendisi de böylece kendi döneminde süregiden ampirizm ve rasyonalizm tartışmalarının üzerinde yükseldiği çatlağın ya da ilişkisel mekanının toposunu keşfetmişti. Böylece “duyarlık” ve “anlama” arasında – tıpkı Kopernik'in güneş sistemindeki “güneş” ve “yeryüzü” terimlerinde olduğu gibi – karşılıklı bir

ilişki olduğu çatlağa ulaşılmış olmaktadır. Bu şekilde Kant’ın ya duyarlık biçimlerini ya da anlama kategorilerini ortaya koyup onları “aşkın” diye nitelendirenlere karşı eleştireliliğini öne sürebildiği bu devrim niteliğindeki katkısı görülebilir.

3.2.3.2 Kantçı aşkın mimari

Kant’ın aşkın mimarisi incelendiğinde Kant’ın Kopernik dönüşü, tam da Kopernik’in “güneşi”ne ya da “kendinde şey”e işaret ederek öznelliğin sınırlarını belirlemeye çalışmasıdır. “Kant’ın yaptığı şey, insanın öznel yetilerinin hudutlarını ya da sınırlarını sunmak ve böylece metafiziği o hudutlara tecavüz eden bir küstahlık olarak eleştirmektir. Freud’un “id, ego ve süperegö”suna benzer bir şekilde, Kant’ın “duyarlık, anlama ve akıl”ı ampirik olarak var olan şeyler değildir. Bu anlamda, aslında hiçbir şeydirler; gelgelelim, belirli bir işlev olarak var olan bir “hiçbir şey”dir. Daha doğrusu aşkın bütünlüklü-algı (ya da öznellik), üç yetiyi tek bir sistem içinde “toplayan”, “hiçbir şey olarak işlevdir.” Aşkın inceleme, hiçbir şey olarak (Varlık olarak) işlevi keşfetmesi anlamında ontolojik addedilebilir (Heidegger). Aynı zamanda, bizim farkında olmadığımız yapıyı tasarlaması anlamında adamakıllı yapısalıcıdır da.” (Karatani, 2008)

Burada ampirisizm ile rasyonalizm arasındaki belirgin çatlakta Kant böylece başka/öteki sorunsalına ulaşmıştır. “Başkalık” (şey ya da başka bir kişiliğin başkalığı) burada can alıcı önemdedir. “Kant kendinde-şeyden bahsederken, başkasının asla sorgusuz sualsiz kabul edemeyeceğimiz ve kendi keyfimize göre ya da nasıl kolayımıza geliyorsa öyle içselleştiremeyeceğimiz ötekiliğini kastediyordu. Kant, tözü değil de sadece fenomenleri bilebilmemize de hayıflanmıyordu: (Sentetik yargı olarak) fenomenlerin evrenselliği ancak başkasının ötekiliği ya da başkalığı canı gönülden koyutlanırsa hesaba katılabilir.” (Karatani, 2008)

Böylece Kantçı aşkın mimaride “başkası” ampirizmde olduğu gibi öznelerarasılığa ya da rasyonalizmde olduğu gibi ortak duyu gibi herhangi bir anlamda benlikle özdeşleştirilebilecek ve dolayısıyla böylesi bir özdeşlikten dolayı aşkın bir varlığa dönüşecek kutsal ya da tanrısal bir başkası değildir. Böylece bu “aşkın başkası” ne Descartes’in Kartezyen cogito’sunun evrenselliğine ne de onun antitezi Hume’un öznelerarasılığında ki göreliliğine benzer. Bu “aşkın başkası” bu şekilde tam da evrensellik sorunsalı ile karşılaşılmasını sağlar. Çünkü bu içselleştirilemeyen öteki tam da bu özelliğinden dolayı ya da bu tekilliğinden dolayı evrenselliğe bağlıdır.

3.2.3.3 Kantçı paralaks ya da kendinde şey

Kantçı paralaksı ve kendinde şey ile kurulan ilişkiye ve dolayısıyla eleştirel yarığın doğasını anlamak bakımından bir kez daha Kant'ın "üzerinde durduğu topostan, yani ampirizm ile rasyonalizm arasındaki "çatlaktan" söz etmek yerinde olacaktır. Burada dünyada olmak ile dünyayı oluşturan özne arasındaki çatışma ya da çatışkı "Kant'ın gözünde "belirgin bir paralaks izlenimi" bırakmaktadır. Burası Kant'ın aşkın eleştirisinin başladığı yerdir. (Karatani,2008)

Buradaki "paralaks bakış" son derece önemlidir. Zizek de Karatani'nin Transkritik kitabında ki Kant okumasında öne çıkardığı bu bakışın eleştirel potansiyeline vurgu yapmaktadır. "Terimin tam Kantçı anlamıyla çatışkılı bir tutumla karşılaştığımız zaman, bir görünüşü bir başkasına indirgemeye yönelik (ya da, daha çok, bir tür karşıtların "diyalektik sentezini" kurmaya yönelik) bütün çabalarımızdan vazgeçmeliyiz; tersine, çatışkıyı indirgenemez bir şey olarak ilan etmeli ve radikal eleştiri konumunu, bir başka konuma karşıt kesinlikle belirli bir konum olarak değil, konumların kendi aralarındaki indirgenemez yarık, aralarındaki tümüyle yapısal çatlak olarak kavramalıyız." (Zizek, 2008) Burada ki "yarık" kavramı "kriz" kavramını anlamak açısından önemlidir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta burada Kantçı "kendinde şey"i "basitçe kavrayışımızın ötesindeki aşkınsal bir varlık değil, sadece gerçeklik deneyimimizin indirgenemez çatışkılı karakteri aracılığıyla ayırt edilebilecek bir şey" olmasıdır. (Zizek, 2008) Böyle bakıldığında bu Kantçı "çözumsuz problemler" çözümlerine içkin olsalar da, onlara indirgenemezler, bu çözümlere aşkın kalarak mümkün çözüm alanları kurarlar. (Deleuze, 2007)

Bu bölümü tezin can alıcı kısımlarından biri olduğundan daha da açılmak faydalı olacaktır. Kant'ın içinde yaşadığı dönemde Karatani'nin aktarımıyla ampiristlere karşı bir rasyonalist, rasyonalistlere karşı da bir ampirist gibi konum değiştirdiği anlaşılmaktadır. Ancak burada ki "konum" bir sabitliğe gönderme yapmaz. "Kendisi ile özdeş bir ego vardır" yolundaki Kartezyen tez ile "Kendisi ile özdeş ego yoktur" yolundaki Humecu antitez arasında ki çatışkıda Kant sürekli "konum" değiştirir.

"Kant'ın çözümü, ne bu terimlerden birini seçmek, ne de ikisini tek yanlı, kapsayıcı bir doğruluğun kısmi anları olarak "ortadan kaldıracak" olan daha yüksek bir "sentez" ortaya atmaktır (elbette, Kant saf kuşkuculuğa da çekilmez); onun "aşkınsal dönüşünün" payandası tam da insanın kendi "olumlu" çözümünü formüllendirmesi

ihtiyacından kaçınmaktır. Kant'ın yaptığı şey tam da tartışmanın terimlerini değiştirmektir; onun çözümü – aşkınsal dönüş-, öncelikle, ontolojik kapsamı reddetmesi açısından benzersizdir. İnsani durumun belli bir temel ve indirgenemez sınırlaması (sonluluk) olduğunu kabul eder; bu yüzden iki kutup, rasyonel ve duyusal, etkin ve edilgen iki kutup hiçbir zaman tam olarak anlaşılamaz, uzlaştırılmaz. İki boyutun “sentezi” (bizim Aklımızın bize etki eden dış gerçekliğin yapısına uyar gibi görünmesinin nedeni) hep belli bir salto mortale, ölümcül hamleye, “iman sıçramasına” dayanmaktadır.” (Zizek, 2008)

Burada ki “salto mortale” ya da “iman sıçraması” ki Kierkegaard'ın “niteliksel diyalektik” dediği şey, özellikle “yarığın” doğasını anlamak bakımından kritiktir. Bu aynı zamanda “krizin” doğasına ilişkin ileride yapılacak olan açıklamalar açısından da önemlidir. Kriz açısından burada bahsi geçen yarık aynı zamanda bir “eleştirel yarık”tır. Bu yarık doğası gereği iki kutbun bir “sentezini” ifade etmekten çok, “yarığın yartığı iki olumlu terimin her ikisine de indirgenemeyen yeni bir boyutu” işaret eder. Anlaşılabileceği üzere burada basitçe kavrayışımızın ötesindeki aşkınsal bir varlığa değil de, ampirik olmayan ya da tözsel olumlu bir varlık olmayan bir şeye işaret edilmektedir.

Bu yarığın kendisinde ortaya çıkan yeni boyut ise “aşkınsal Ben'in kendisi, onun “kendiliğindenlik”idir: En uç paralaks, phenomena ile noumenon arasındaki üçüncü uzam, öznenin özgürlük/kendiliğindenliğidir.” (Zizek, 2008) Karatani açısından bu boyut aynı zamanda Kantçı kozmopolitizmi ifade eder. Yani “başkalık” sorununun daha önce de değinildiği gibi kaçınılmaz olarak devreye girmesini... İster şeyin ister başka bir kişinin başkalığı olsun bu uzamda başkasını keyfimize göre içselleştiremeyeceğimiz bir ötekilikten söz ettiğini vurguladığını aktarır Kant'ın. Özellikle tezde bahsi geçen etik sorunsalı açısından bu müdahale son derece önemlidir.

“İşin en önemli yanı, Kant'ın evrenselliği ararken başkasını devreye sokmak zorunda kalmasıdır ve bu başkası, öznelarasılık ya da ortak duyu gibi herhangi bir anlamda benlikle özdeşleştirilebilecek biri değildir. Deneyüstü bir başkası –kutsal ya da tanrısal- değil, aşkın bir başkasıdır söz konusu olan. Bu başkası, düşünüşümüze görecilik katan biri değil, evrensellik sorunuyla yüzleşmemizi sağlayan biridir.” (Karatani, 2008)

Bu noktada geleneksel özne-nesne ayrımının ya da “içebakışın/aynanın geleneksel mekanına tamamen yabancı olan(başkalık olarak) bir nesnelliğin ortaya konulmaya çalışıldığı görülebilir.” Burada “paralaks bakışın” aynı zamanda mimarlıkta ki ya da kent planlamacılığında ki kimi sorunlara işaret ettiği sezilebilir. Özellikle, kısa bir örnek vermek gerekirse Avrupa evrenselciliği akla getirildiğinde, bu bağlamdaki mimari dilin farklı coğrafyalara çevrilmesi beraberinde ister istemez bir başkalık sorunsalını barındıracaktır. Dolayısıyla son dönemde coğrafya ile zaman ve mekan ile tarih arasında ki ilişkiselliğe vurgu yapan kimi araştırmacıların bu bağlamda Kantçı kozmopolitizme dönmesi anlamlıdır.

Konuya dönülecek olursa gelinen bu noktada çok önemli notlar çıkarmak tezin ilerleyen bölümleri açısından elzemdir. Yarığın kendisinde ortaya çıkan bu boyut biraz daha irdelendiğinde krizin doğasına ilişkin ve krize karşı yeni tasarımların çoğunlukla es geçtiği kimi sorunlar görülebilir. Özgürlüğün fenomenal ve noumenal arasındaki bir uzamda kaldığı bahsi daha önce geçmişti. Bunu Zizek’in ifadesi ile biraz açacak olursak: “Noumenal alana doğrudan erişim bizi, tam da aşkınsal özgürlüğün özünü oluşturan o “kendiliğindenlikten” yoksun bırakacaktır; bizi cansız otomatlara ya da, bugünün terimleriyle söylersek, “düşünen makinelere” dönüştürecekler... Kaçınılmaz çıkarım, noumenal düzeyde olduğu gibi fenomenal düzeyde de, bizlerin –insanların- “basit mekanizmalar” olduğu, otonomi ve özgürlüğe sahip olmadığı olacaktır: fenomen olarak, özgür değiliz, doğanın bir parçasıyız, nedensel bağlantılara tümüyle boyun eğen, nedenler ve etkiler bağının bir parçası olarak “basit mekanizmalarız”: noumen olarak biz yine özgür değiliz, “basit mekanizmalara indirgenmişiz.” (Zizek, 2008) Dolayısıyla Kant’ta özgürlük bu iki boyut arasındaki uzamda kalmaktadır.

Bu noktada dil konusu üzerinden devam etmek, Kant’ta özellikle temel bir önemde olan sentetik yargı sorunsalını açıklamak hayati önemdedir. “Kant, Yargı Gücünün Eleştirisi’nde, tek tek somut olguları yerleşik yasalarla kategorileştiren “belirleyici yargılar” ile yerleşik kurallar tarafından henüz kategorileştirilmemiş istisnai olguları kapsayan, yeni bir evrensellik peşindeki “düşünsel yargıları” birbirinden ayırır. Sentetik yargının zorluğu açıkça ikinci tür yargıyla ilgilidir. Düşünsel yargının pürüzsüzce ilerlediği varsayımı ancak “doktrinal inançlar” tarafından mümkün kılınır. Fakat düşünsel yargı ile belirleyici yargı arasındaki ayrımın ex ante facto ile ex post facto ayrımına benzer olduğunu görmek mümkündür.” (Karatani, 2008)

Burada “ex ante facto” gelecekte meydana gelebilecek bir sentezi (sentezin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine dair hiçbir garanti yoktur); “ex post facto” ise kurgusal olarak inşa edilmiş olanı ifade etmektedir. Bu şekilde sentetik yargıların spekülatif olduğunu ve içlerinde belli bir sıçrayış taşıdıklarını söyleyebiliriz. Daha önce de değinildiği gibi bu ölümcül bir sıçramadır. Aynı zamanda sentetik yargılara içkin olan bu risk genişleyici karakterdedir.

Dolayısıyla duyusal olan ile rasyonel olan ya da duyarlık ile anlık arasındaki yarığa içkin olan bu temellendirilemeyen risk karşısında alınan tutum son derece önemlidir. Çünkü bunun politik ve etik boyutları vardır.

Genişleyici nitelikte olan bu risk ögesi – ya da kimi bağlamlarda kriz de denilebilir – paralaks yarıktaki asimetriye işaret eder. Burada Kantçı a priori sentetik yargıların “kırılgan sentez” olması bu asimetriden kaynaklanır. Oysa Platon’un diyalogları dikkatlice irdelenecek olursa Platon’un buradaki asimetriyi aşkın bir varlığa ya da ideaya gönderme yaparken simetrik hale getirdiğidir. Yani diyalogda öğretme ya da öğrenme yoktur. Zaten tek gerçek varlık olan ideaların “hatırlanması” vardır. Bu noktada kısaca Freudcu analizden destek alınacak olursa bu risk ögesinin nasıl bastırıldığı üzerine Kantçı tekil-evrensel veya etik sorunsalı açısından yaklaşımış olur.

“Freudcu yaklaşım, Platon’un “ortak özü” hedefleyen “hatırlaması”nın aksine, “ortak öz” ya da “simetrik ilişki” tarafından bastırılmış ve onun altına gizlenmiş olanı hatırlamaktır. Bastırma her zaman ötekinin içselleştirilmesi olduğu için, bu türden bir hatırlama, bastırılmış olanın açığa çıkartılmasını hedefler. Freud’un Oidipus kompleksi dediği şey, adeta, ötekinin (babanın) içselleştirilmesi ve baba ile çocuk arasındaki asimetrik ilişkinin simetrik hale getirilmesidir.” (Karatani, 2005) Böylece tıpkı Kant’ın Kopernik dönüşünde “güneş” ile “yeryüzü” arasında kurduğu ilişkiye benzer bir biçimde burada da bilinçdışı Karatani’nin de aktardığı gibi bilinçdışının ne sadece doktor ne de sadece yalnız hasta için olduğunu, burada hasta ile doktor arasındaki ilişkide var olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle benlik ile ötekilik arasındaki asimetriye işaret edilir.

Böylece “duyarlık” ile “anlama” arasındaki yarığa içkin bu risk ögesinin asimetrik özelliği a priori olarak sentetik yargıların kırılganlığına işaret ederken bu risk ögesinin analitik yargılarla ya da kurgusal olarak önceden inşa edilmiş olan aşkın bir

varlığa ya da saf matematiksel bir zemine gönderme yapılarak aşılmaya çalışılması tamda simetrik bir ilişkinin gerekliliğini ve dolayısıyla ötekinin tekilliğinin temellük edilmesi anlamına gelecektir.

Bu şekilde analitik yargıların hakim olduğu tasarımlarla krizin önüne geçmeye çalışmak dolayısıyla “başkalık” sorunsalını göz ardı etmek zorunda kalacaktır. İfade daha da açılmanırsa kırılğan olan bu sentezin (apriori sentetik yargının) henüz bir diyalog formunda iken örtük bir biçimde bir monolog formuna dönüşmesidir. Yani iki konum arasındaki asimetric ilişki simetric bir ilişki halini almaktadır. Bu ise temellüğün üretimidir. Dilin içinden okunan bu temellük felsefesinin mimari dile çevrilerek değerlendirilmesi ise bize molar mekanların başkalarının tekiliği ile kurulan ilişkilerin okunması açısından son derece çarpıcı fikirler verebilir.

Gelinen noktada Kant’ın eleştirel felsefesinin temel hedefi olan “metafizik ve spekülative felsefe Kant açısından, ancak sentetik olarak kurulabilecek yargıları analitik yargı yoluyla kanıtlamaya yönelik tüm çabaları ifade etmektedir.” (Karatani, 2008) Bu şekilde Kant’ın özellikle işaret ettiği kırılğan sentezin üzeri örtölmüş oluyor. Yani “ölümcül sıçrama” eleştirel yarık ya da kriz bu şekliyle ele alındığında sentez teolojik bir hal alıyor.

3.3 Para Metropol ve Mimarlığın Mimarisi

Bu bölümde para, metropol ve mimarlık arasındaki bağlantılara yoğunlaşmak tasarım ve kriz veya eleştirel yarık hakkında önemli bir takım tartışmaların önünü açabilir. Metropolü para ekonomisinin beşiği olarak gören Simmel ile birlikte özellikle para ve metropol arasındaki bağlantıların, içinde oluştukları bağlamda mimarlığın çeşitli konumlanmaları da tartışma konusu haline getirilebilir. Bu noktada para soyutlamasının bünyesinde bir mimari inşa biçimi taşıması ya da belirli bir tasarıma denk düşmesi açısından irdelenmesi önemlidir. Dolayısıyla paranın mimarisi ile metropolün mimarisi arasındaki bağlantılara yoğunlaşmak aynı zamanda bu mimarideki hakim düşünce sistemlerinin ya da tasarımlarının mekanına ve de mimarlığın mimarisine yoğunlaşmak anlamına gelecektir.

3.3.1 Paranın teolojisi ya da metafiziği

Para ekonomisinin beşiği olarak metropol, çıkarların ve arzuların mübadele edildiği bir ilişkisel mekan olarak düşünülebilir. Bu ilişkisel mekanda “kriz” veya “eleştirel

yarık” üzerine düşünürken para soyutlaması ve paranın diğer yapılarla ya da mimarilerle olan bağlantıları daha da önemli hale gelmektedir. Metropolde veya kentlerde para sadece insanların malları mübadele ederken kullandıkları bir araç değil, aynı zamanda toplumsal mübadelenin/iletişimin de anlaşılmasını sağlayan bir soyutlamadır.

Modernizm-postmodernizm tartışmalarının yoğunlaştığı dönemlerde Jameson’da paranın bu ilişkisel biçimine odaklanır. “Postmodern kültürel üretimde soyutlama dinamiklerinin ve bilhassa, postmodernizmde soyutlamanın yapısal rolü ile günümüzde modernizm dediğimiz şeyde varlığını sürdüren soyutlama türleri ya da tercih ederseniz, çeşitli modernizmler arasındaki radikal farklılığa ilişkin bir araştırma, beni, -tüm soyutlamanın temel kaynağı- para formunu yeniden incelemeye ve paranın kendi yapısı ve dolaşım tarzının son yıllarda ya da diğer bir deyişle bazılarımızın hala postmodernite olarak göndermede bulunduğu kısa dönem esnasında esaslı ölçüde değişip değişmediğini sormaya götürdü.” (Jameson, 2005)

Bu noktada paranın doğası üzerine yapılacak bir irdeleme hem krizin doğasına hem de metropol yaşamına ve onun mimarisine ışık tutabilir. Mimari teori açısından paranın bu yönde irdelenmesi mimari tasarımın, mimari iradenin bu soyutlama ile benzer yanlarına işaret edecektir.

Konuya öncelikle mübadele ya da iletişimin ve para soyutlamasının insan faaliyetlerinin bir biçimi olarak girilebilir. “Devlet, ulus ve hatta din bile birer mübadele biçimidir. Bu anlamda, bütün insan faaliyetlerini ekonomik olarak görmek mümkündür. Öyle bakıldığında, siyaset iktisat alanı, diğerlerinden ille de daha basit, pratik ve nesnel değildir. Siyasal iktisat dünyası, yani para ya da kredinin örgütlediği dünya, tıpkı tanrıların ve inancın örgütlediği dünya gibi tamamen fantazmagoriktir, ama varlıklarımızı birbirine bağlayıp ayaklar altına alabilmesi bakımından da kudretlidir.” (Karatani, 2008)

Bu noktada Marx’a başvuracak olursak Karatani’nin bu yaklaşımı daha da anlaşılabilir. “İlk bakışta meta son derece aşıkâr önemsiz bir şey olarak görünür. Ama bu meta çözümlendiği zaman, onun metafizik incelikler ve teolojik esrarlarla dolup taşan çok garip bir şey olduğu ortaya çıkar.” Dolayısıyla “... ve din eleştirisi bütün eleştirilerin öncülüdür... Böylece gökkubbenin eleştirisi yeryüzünün eleştirisine; din eleştirisi hukukun eleştirisine ve teoloji eleştirisi, siyasetin

eleştirisine dönüşür." diyen Marx'ı takip eden Karatani, Marx'ın hedefinin dindar insanları değil de dini akli bir şekilde ortadan kaldırmaya çalışan aydınlanma düşünürlerini kastederek şu eleştiriyi yaptığını belirtir. "İnsanların yanılsamaya dayalı mutluluğu olarak dini ilga etmek gerçek mutluluğu talep etmek demektir. Mevcut duruma dair yanılsamalardan vazgeçme talebi ise yanılsamalara ihtiyacı olan durumdan vazgeçmeyi talep etmek demektir. Dolayısıyla dinin eleştirisi, halesi din olan bu gözyaşları vadisinin eleştirisini nüvesinde taşır."

Bu fantazmagorik dünyanın sadece basit bir yanılsama olmaması ve aynı zamanda kudretli bir yapı olması, onun kaynağını mübadele, meta ya da para biçiminden alan teoloji ya da metafizikten gelir. Tanrı'yı gökyüzünden yeryüzüne indiren ve onun yerine geçen modern aklın da bu metafiziği hukuk ve siyaset alanında devam ettirdiği ve dolayısıyla din ile teoloji eleştirilerinin modern kapitalist süreçte biçim değiştirdiği ileri sürülebilir. Ancak bu nokta da akıl ile kriz arasındaki karşıtlığa ve tasarım ile metafizik arasındaki koşutluğa işaret edilebilir. Anlaşılır olması için aklın düşünsel uzamda ve fiziksel uzamda kristalleşmiş biçimlerinin metafizik doğası ile oluşun ya da değişimin doğal doğaları arasındaki uyumsuzlıktan çıkan krizin tam da yine aklın yeni tasarımları ile aşılmaya çalışılması, metafiziği ve teolojiiyi de yeniden üretir. Bu şekliyle tasarım ve kriz değişimin iki yüzü gibidir, kriz yeni bir tasarım demektir.

Mutluluğu gerçekten talep etmek bu anlamda hala önümüzde duran en zor problemdir. Bu problem bu tezin de temel tartışma konusudur. Günümüzde kentlerin dönüşümü ve bu bağlamda mimarinin yeniden üretimi bu sorunu çözebilir vaziyette görünmüyor. Mimari daha çok bir metafor olarak yeni temsil biçimleri yaratırken bahsi geçen uyumsuzluğu çözmüş olmuyor. Bu nokta da modern akıl ve postmodern tezahürleri de bugün bakıldığında hala ikna edici değil.

Bu noktada Susan Buck-Morss'un Görmenin Diyalektiği'nde Benjamin'in Pasajlar çalışmasına dayanarak ifade ettiği yaklaşım önemlidir. "Kapitalizm çağını biçimci "modernizm" ve tarihsel açıdan eklektik "postmodernizm" diye ikiye ayırmak bir anlam ifade etmez, çünkü bu eğilimler zaten sanai kültürün başından beri var olmuştur. Paradoksal dinamikler olan yenilik ve tekrar, basit bir biçimde kendilerini yeniden tekrar ederler." Burada yenilik ve tekrar yukarıda bahsedilen tasarım veya krizin yeni bir uygunluk veya normallik teorisi ve yeni bir tekrarla paradoksal bir biçimde devam etmesidir. "Modernizm ve postmodernizm kronolojik çağlar değil,

sanat ile teknoloji arasında yüzyıla yayılan mücadeledeki siyasal konumlardır. Nasıl ki modernizm toplumsal işlevle estetik biçimin uzlaşmasını öngörerek ütopyacı özlemi ifade ediyorsa, postmodernizm de bunların özdeş olmadığını kabullenir ve fanteziyi canlı tutar. Dolayısıyla her iki konumda ancak kısmi bir hakikati temsil eder; meta toplumunun çelişkileri aşılmadığı sürece bunların her biri "yeniden" ortaya çıkacaklardır.” (Morss, 2010)

Buradaki ütopyacı özlemin gerçekleşmesi yerini bir hoşnutsuzluğa bırakırken bu hoşnutsuzluk ütopyacı imgeleme için hakim konumdaki özdeşlik mantığının yerine farkı koyarak fanteziyi tekrar canlandırmaya çalışmaktadır. Böylece açığa çıkan kriz yeniden bastırılmak üzere tekrar ertelenmeye çalışılır. Bu erteleme ütopyayı ve dolayısı ile tekrarı yeniden gündeme sokar.

“Başlangıçta henüz eskinin egemenliği altında olan yeni üretim aracının biçimi (Marx), toplumsal bilince eski ile yeninin birbiriyle boğuştuğu görüntülerle yansır. Bunlar, gerçekte yalnızca olması isteneni yansıtan görüntülerdir ve toplum bu tasarımlar aracılığıyla gerek toplumsal ürünün eksik yanlarını, gerekse toplumsal üretim düzeninin aksaklıklarını hem ortadan kaldırmak hem de perdelemek amacını güder. Bu amacın yanı sıra sözü edilen tasarımlarda ortaya çıkan bir başka olgu da, eskimiş olan’dan –ki bu, en yakın geçmişte kalan’dır- farklılaşmaya yönelik belirgin bir çabadır. Bu eğilimler, itici gücünü Yeni’den alan imgelemi en eski geçmişe yöneltir. Her çağda bir sonraki çağı görüntülerle sergileyen düş içerisinde ise henüz gelmekte olan çağ, tarihin en eski dönemlerinin, başka deyişle sınıfsız bir toplumun ögeleri ile karışmış olarak belirginleşir. Bu ögelere ilişkin olup, dağıcıkları toplumun bilinçaltında bulunan deneyimlerin yeni ile karışması, ütopyanın doğumuna neden olur; bu ütopyanın izdüşümlerine ise kalıcı yapılardan geçici modalara değin, yaşamın binlerce olgusunda rastlanır.” (Benjamin, 2007)

Benjamin’in bu çok değerli katkısı bahsi geçen uyumsuzluğun ya da krizin doğasını sadece konjonktürel olarak değil, doğal, tarihsel ve mitsel boyutlarını da açığa çıkararak irdelemektedir. Tüm bu boyutların irdelenmesi bu tezin sınırlarını aşsa da odaklanılması gereken yeni ya da fark ve tekrar döngüsünün her seferinde farklı bir tekrarla devam ettiğidir. Ancak buradaki sorun aynı zamanda metafiziğin ve teolojinin yeniden üretimidir. Bunların Benjamin’in de belirttiği gibi kalıcı yapılardan geçici modalara değin yaşamın binlerce olgusunda yeniden üretimidir.

Dolayısıyla mutluluğu gerçekten talep etmek, mutluluğun kentini ya da mutluluğun mimarisini, böylesine zor bir problem ile karşı karşıya kalmak anlamına geliyor. Buraya kadar paranın bu teolojik ve metafizik yönüne yapılan vurgu soyutlama açısından bir tartışma bağlamı oluşturmuş durumdadır.

Bahsi geçen bu fantazmagorik dünyanın sadece basit bir yanılsama olmaması ve aynı zamanda kudretli bir yapı olması ile ona kaynaklık eden mübadele, meta ya da para biçimi arasında nasıl bir ilişki vardır? Burada teoloji veya metafizikten nasıl söz edilebilir? Bu bağlamda ütopya veya fantezi ya da özdeşlik veya fark ile kriz veya mimari irade ya da tasarım arasında ne tür bağlantılar kurulabilir?

Bu noktada mübadele ya da iletişimin insan faaliyetleri açısından irdelenmesi aynı zamanda meta ya da para biçiminin bünyesinde örtük olan ilişkiyi açımlayabilir. Bu irdeme, özellikle günümüz küresel dünyasında “fordist fabrikanın çöküşü ile birlikte, “sanal teşebbüs”ün ağırsı iletişimsel alanı”nın yükselişine tanık olunan bir zamanda eskinin makine kontrollü zamanının yerine dilsel-iletişimsel-ilişkisel bir zamanın geçmesi açısından önemlidir. Buradan sonra dil, sermaye, para ve kriz arasındaki ilişkiler daha da açım lanabilir.

Dil, sermaye, para ve kriz arasındaki bağlantıları kurabilmek için bu bağlamda devam edilecek olursa Karatani’nin Marx’ı böylesi bir paralaks bakışla okuması oldukça önemli bir hamle olarak görülebilir. Sentetik bir yargı olarak değer biçiminin ele alınması bu anlamda günümüz bağlamında ki değişimi ve dönüşümü anlamak için çok önemli ipuçları vermektedir. Özellikle günümüzde yaşanan yoğun kentsel dönüşümlerden ve bu bağlamda mimarlığın krizlerine dair önemli ipuçları vermektedir.

3.3.1.1 Marx ve “Kopernik Dönüşü”

Karatani Kant’ın Kopernik dönüşüne benzer bir şekilde bir “Marxgil dönüş”ten söz eder. Bu dönüş Marx’ın Grundrisse’den ya da Siyasal İktisadın Eleştirisine Katkı’dan Kapital’e geçtiği sırada olmuştu. Yani Althusser’in Alman İdeolojisi’ndeki “epistemolojik kopuştan” daha önemli bir geçiş bu.

Kapital eserine kadar Marx tıpkı Kant’ın Hume ile karşılaşp dogmatik uykusundan uyanması gibi kendisi de Bailey ile karşılaşarak dogmatik uykusundan uyanmıştır. O zamana kadar Smith ve Ricardo etkisi altında olan Marx böylece belirgin bir paralaks bakışı geliştirebilmiştir. Ricardo’nun “değer biçimi” teorisinde hakim konumda olan

“Kendisi ile özdeş bir ego vardır” yolundaki Kartezyen teze göre mübadele değeri parayla ifade bulan metaya içkindir. Bu bakımdan para sadece bir yanılsama olarak düşünülmektedir. Bailey’in bu teze getirdiği eleştiri ise “Kendisi ile özdeş ego yoktur” yolundaki Humecu antitez olacaktır.

Bailey’in buradaki “şüpheciliği Hume’un Kartezyen bir ego cogito gibi bir şey olmadığı, birçok ego olduğu yolundaki eleştirisine benzerdir.” (Karatani, 2008) Böylece “Bailey, bir metanın değerinin yalnızca diğer metalarla olan ilişkisi çerçevesinde var olduğunu ve dolayısıyla Ricardo’nun metaya içkin olduğunda ısrar ettiği emek değerinin bir yanılsama olduğunu iddia ederek Ricardocu görüşü eleştiriyordu.” (Karatani, 2008)

Bu noktada “Politik Ekonominin Eleştirisinde, Marx, “klasik” politik ekonomi ile (Ricardo ve onun değer emek kuramı – felsefi akılcılığın karşılığı olan şey) değer saf tözsüz ilişkisiz bir mevcudiyete neoklasik indirgenmesi (Bailey – felsefi ampirisizmin karşılığı) arasındaki karşıtlığı ele alırken, bu karşıtlığı “paralaks” bakışa yönelik Kantçı atılımı tekrarlayarak çözer: onu Kantçı bir çatışkı gibi ele alır, bunun anlamı, değer dolaşımının dışında, üretimin içinde, ve dolaşımın içinde yaratılması gerektiği idi.” (Zizek, 2008)

Daha açık bir ifade ile klasik iktisat, her meta (aynı zamanda birey olarak da okunabilir) içinde “ortak öz” (nesnelleştirilmiş emek-zaman) bulur. Tıpkı Platon’un İdeası ya da Descartes’ın ortak duyusu gibi... “Diğer ben”lerden şüphe eden Kartezyen tasarımın “düşünen beni” mutlak ve kesin bilgiyi/değeri metaya ya da bireye içkin olan bu “ortak öz”de bulur. Bu “ortak öz” aynı zamanda evrenseldir. Böylece her bir metaya ya da bireye tikelleştirilmiş bir genel olarak davranılır. Dolayısı ile bu tezde mübadele ya da değişim değeri metaya içkindir. Meta mübadele değeri ile kullanım değerinin bir sentezidir. Bu sentez ex post facto bir kabuldür. Bundan dolayı tezin temel vurgusu üretim alanına iken dolaşım alanının da ifadesini bulan para ise tıpkı Aristoteles’in evrenindeki, zamanı, hareketin basit bir ölçüsü olarak sayması gibi para da metaya içkin mübadele değerinin niceliksel ifadesidir.

Oysa, Bailey’in şüpheciliği klasik iktisadın bu metaya içkin mübadele değeri çözümlemesinin karşısına Humecu öznelarasılığı ya da göreliliği getirerek metanın mübadele değerinin yalnızca diğer metalarla olan ilişkisi çerçevesinde var olduğuna işaret eder. Dolayısıyla kullanım değeri ile mübadele değeri arasında kurulan

sentezin a priori niteliğinin yerine burada a posteriori bir yaklaşımla ilişkinin kurulduğu söylenebilir. Böylece metalar arasındaki karşılıklı ilişkilerin göstergesi olarak sadece fiyatlar vardır. Bu şekilde de para bu fiyatları ifade etmektedir.

Marx'ın Kopernik dönüşü tam da bu iki konum arasındaki yarıktadır. Marx'ın paralaks bakışı bu yarıktaki kutupsallığı Kantçı atılım ile çözer. Marx mübadele değeri ile kullanım değeri arasında bir sentez kurar ama bu sentez ex post facto bir sentez değil, ex ante facto bir sentezdir. Yani a priori sentetik bir yargı olarak bir sentezdir. Ex post facto kurulan bir sentezde zaten ulaşılmış olan bir sonuç gelecekteki olaylara yansıtılmaktadır. Bu ise henüz gerçekleşmemiş ya da satılmamış olan metanın sanki satılmış gibi varsayılması demektir. Buradaki diyalektik sentezde böylece yarıktaki asimetrik ilişki göz ardı edilmiş olur. Bu aynı zamanda eleştirel yarığın ya da krizin de üstünün örtülmesi anlamına gelir.

Buradaki diyalektik sentezin, yarıktaki henüz olgu-öncesi bu olaysallığı, aşma ya da olmuş gibi ilişkiyi analitik bir yargı olarak koyması tam da metanın ölümcül sıçramasını bastırması anlamında spekülattır. Bu spekülasyon ise yarıktaki kırılğan senteze içkin olan risk unsurunu artık metafizik bir şekle büründürmektedir. Dolayısıyla bu spekülasyon sürekli olarak yarıktaki bu asimetrik ilişkiyi aşma çabası ile genişleyici bir karakterdedir. Böyle bir karaktere bürünmesinin nedeni ise asla bu olaysallığı ya da ölümcül sıçrama uğrağını aşamamasıdır. Marx'ın tabiri ile “işte deve; işte hendek”. Bu aşamama durumu dolayısıyla kendisini sürekli olarak yeniden üretir.

Böylece Marx mübadele değerinin metalara içkin bir şey değil, diğer metalarla ilişki içine girebilmeyi başarır, yani “ölümcül sıçramasını” yapabilirse gerçekleştirebileceğine işaret etmektedir. Bu bakımdan mübadele değerinin gerçekleştirebilmesi, metanın kullanım değerinin başkalarının ihtiyaçlarını karşılaması ve böylece satın alınmasına bağlıdır. Aksi takdirde metanın kendisini yaratmak için ne kadar emek zamanı harcanmış olursa olsun, o şey satılmazsa değeri de olmaz.

Dolayısıyla burada kullanım değeri ile mübadele değeri arasındaki sentez a priori sentetik bir yargı olarak ex ante facto bir sentezdir. Satma ile satın-alma arasındaki yarıktaki bulunan kırılğan bir sentezdir. Sentezin gerçekleşmesi “ölümcül sıçramasına” bağlıdır. Kullanım değeri ile mübadele değeri arasındaki bu çatışkı metaları birbiriyle ilişki içine sokan genel eşdeğer olarak para tarafından tıpkı Kantçı

aşkın bütünlüklü algı X gibi çözülür. Bu şekilde para kendisi de bir meta olarak diğer tüm metaları ilişki içine sokan eşdeğer biçim konumunu tekeline alarak diğer bütün metaların (göstergeler) tek tek değerler elde ettiği, Kantçı söylemi ile güneş sistemini kurar.

Böylece buradaki asimetric ilişki diğer tüm metaların görelî değer biçimi karşısında potansiyel olarak üst düzeyi işgal eden genel eşdeğer biçimi olarak para biçimi tarafından simetrik hale getirilir. Bu ise eşdeğer konumunda olan paranın artık tüm metaların ona göre hareket ettiği bir üst dili ya da aşkın bir merkezi oluşturmastır. Ancak Karatani'ye göre “değer biçimi kuramı paranın oluşu(mu)yla sona ermez. Tersine, paranın oluşu(mu) çığnendiği zaman tamamlanır. Kapitalizmin özünde yapıbozumcu bir eğilimi olmasını sağlayan da bu “dengesizliğin” ta kendisidir.” (Karatani, 2006)

Bu bakımdan paranın eleştirel yarığa içkin asimetric ilişkiyi aldığı merkezi konum (eşdeğer konum) ile simetrik hale getirmesi böylece sermayenin dürtüsünü oluşturmaktadır. Yani kullanım değeri ile mübadele değeri arasındaki asimetric ya da meta (satıcılar) ile para (satın alıcılar) arasındaki asimetric, para sahibi olanın konumu, elindeki malı değeri düşmeden kısa sürede satmaya mecbur olan meta sahibi ya da kullanım değeri sahibi satıcıların konumundan daha avantajlı olduğundan aslında aynı zamanda hiyerarşik bir ilişkiyi de getirmektedir. Dolayısıyla sürekli olarak satın alma konumunda olmak ya da para sahibi veya sermaye sahibi olma eğilimi sermayenin dürtüsünün uzamını oluşturmaktadır.

Kantçı anlamda sermayenin a priori sentetik bir yargı olarak krizle ya da eleştirel yarık ile kurduğu ilişki bu yarıktaki asimetricinin üzerini örtmesi ya da bastırması anlamında kredi ile ifade edilebilir. Çünkü kredi mekanizması satın alınıp alınmayacağı belli olmayan metanın önceden satılmış gibi varsayılmasını sağlar. Dolayısıyla asimetriciyi bastırması bakımından genişleyici olan kredi mekanizmasının aşırı ısınması ise eleştirel yarıktaki kırılğan yapının açığa çıkmasına neden olur. Açığa çıkan bu kriz durumu aynı zamanda eldeki mekanizmanın artık işe yaramadığı ve dolayısıyla da simetrik ilişkinin ya da yeni tahakküm biçimlerinin tasarlanması gerektiği gerçeğini açığa çıkarır. Bu ise yeniden bir merkezileştirmeyi gerektirmektedir. Böylece çöken finans sisteminin mimarisi bu bakımdan yeniden bir tasarıma ihtiyaç duymaktadır. Fark ve tekrar döngüsü bu şekilde yeniden kurulur.

Kredi mekanizması bu bakımdan “Para-Meta-Para”da ifadesini bulan sermayenin hareketinin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. “P-M-P” döngüsü böylece işleyebilmektedir. Sermayenin ya da paranın ve metanın bu sürekli hareketi “duyarlık” ile “anlak” arasındaki yarığı ihmal etmesi bakımından mübadele tarzının ya da sermayenin hakim olduğu modern toplumlarda metafiziğin veya teolojinin kaynağıdır.

Gelinen noktada paranın mimarisindeki kimi noktalara işaret etmek özellikle metropolün mimarisini anlamak bakımından önemli olacaktır. Metalar arasındaki her nitel farklılık parada nasıl kayboluyorsa, para da, kendi payına, radikal eşitçiler gibi bütün farklılıkları yok eder. (Marx, 2004) Marx’ın kullanım değeri ile mübadele değeri arasındaki çatışkıya yaklaşımı bahsi geçen asimetriyi ve dolayısıyla farklılıkları bastıran para biçimine getirdiği Kantçı çözüm aynı zamanda hem üretimi hem de dolaşımı birbirine bağlar. Bu bakımdan mübadele değerini anlamak için ne sadece üretimin gerçekleştirildiği toposa ne de sadece kullanım değerlerinin satıldığı toposa bakmak yeterlidir.

Her iki konumu da ihtiva eden yarığın toposuna bakmak gereklidir. Bu topos aynı zamanda Marx’ın toplumsal dediği ve toplumsal ilişkisel bir durum olarak topluluktan ayırdığı şeydir.

Marx’ın “toplumsal dediği şey, topluluksallığı gerektiremeyecek bir “ölümcül sıçrama” olarak mübadele/iletişimdir ve bu toplumsallık, her metanın ya da bireyin ya da esasen, hiçbir şekilde genelliğe bağlanamayacak tekil bir varoluş olduğu olgusundan ayrılamaz. (Kosho, 2006) Ya da başka bir ifade ile “kuralların – ex post facto oluşturulmuş olmalarına rağmen – değişmeye yazgılı oldukları toplumsal alışverişler/mübadeleler, Wittgenstein’in “oynadığımız ve – kurallarını da oynarken oluşturduğumuz” oyununa benzer. Bir “sıçrama” gerektirirler. Marx’ın Alman İdeolojisi’ndeki terimini alıntılایacak olursak, “toplumsal” mübadele/iletişim, bütünselliği kavranamayan heterojen bir sistem oluşturan ilişkidir.” (Karatani, 2006)

Bu bakımdan bu heterojen ve dolayısıyla ilişkisel olan sistemin bünyesindeki farklılık tam da paranın sürekli bir biçimde sermayeye dönüşmesini yani kendisini sürekli olarak yeniden üretmesinive giderek daha da genişlemesini sağlayan temeldir. “Bunun ortaya çıkmasının sebebi, kendi kendine büyüyen para olarak sermayenin kendi artı-değerini sistemler arasındaki farklılıkta keşfetmesidir. Kapitalizmin iç

krize dayanmasının sebebi de budur. Son tahlilde, satmanın bünyesinde bulunan tehlike (ve çelişki) çözülemez.” (Karatani, 2006)

Çözülemeyen bu çatışkılar dolayısıyla merkezi bir konumda olan genel eşdeğer olarak paranın her türlü heterojenliği ya da farklılığı homojenleştirmesi ve temellük etmesi ile sonuçlanır. Böylece paralaks (fark) yoluyla oluşan asimetric ilişki ve ötekinin indirgenemezliği ya da tekiliği bastırılmış olur. Yani para biçimi her türlü farklılığı kendi suretine özdeş kılarak hiyerarşiyi oluşturur. Bu hiyerarşinin sürekliliği ise muazzam bir ağ ilişkisi ve bilgi birikimini gerektirir. Çünkü para her türlü heterojenliği doğası gereği kapsamak zorundadır. Bu ise fark ve tekrarı yaratır.

Bu bakımdan Marx’ın değer biçimi teorisinde kullanım değeri ve mübadele değeri arasındaki paralaksa işaret etmiş olması aynı zamanda yarığın para tarafından temellük edildiği kesişim uzamına da gönderme yapar. Bu uzam aynı zamanda tutkuların ve çıkarların kesintisiz dolaşım alanıdır. Dolayısıyla paranın mimarisinin yükseldiği para ekonomisinin beşiği metropolün mimarisi bu bağlamda düşünülebilir. Bu şekilde Nietzscheci soykütüksen bir yaklaşımla metropole bakıldığında tartışmanın kökenleri Platoncu mimariye kadar götürülebilir. Bu bağlamda sermayenin ya da paranın serüveni, üzerinde yüksek kulelerin yükseldiği mimariler ve o günden bugünkü metropole kadar geçen süreçteki değişim ve dönüşüm nefes kesicidir.

3.3.1.2 Tarde ve “İçkinlik Düzlemi”

Klasik iktisattaki rasyonalist çizginin mübadele değerini metaya içkin; neoklasik iktisattaki ampirist çizginin ise sadece diğer metalarla ilişki içinde oluştuğunu iddia etmesi iki ayrı uzama gönderme yapar. Bunlardan ilki üretim alanına odaklanırken ikincisi ise dolaşım alanına odaklanır. Üretim alanına odaklananlar için dolaşım alanı bir yanılısamadan ibarettir. Dolaşım alanı daha çok metropole üretim ise daha çok fabrikaya göre düşünülür. Oysa Marx’ın yaklaşımı hem kullanım değeri hem de mübadele değeri arasındaki kutupsallığa işaret ederek hem üretime hem de yeniden üretime gönderme yapar. Ancak bu noktadan sonra daha çok üretime odaklanır.

“...sermayenin dolaşımdan doğması olanaksız olduğu gibi, dolaşımdan ayrı olarak oluşması da aynı ölçüde olanaksızdır. Sermayenin kökeninin aynı zamanda hem dolaşımın içinde hem de dışında olması gerekir.” (Marx, 2004) “Emek-gücünün tüketimi, diğer her türlü metada olduğu gibi, piyasanın ya da dolaşım alanının

sınırları dışında tamamlanır. Bay para babasını ve emek-gücü sahibini birlikte yanımıza alarak bir süre için her şeyin ortada ve herkesin gözü önünde geçtiği bu gürültülü alanı bırakıyoruz ve hep birlikte kapısında, “iş olmayan giremez!” levhası ile bizi karşılayan, gizli kapaklı üretim alanına giriyoruz. Burada biz, sermayenin, yalnız nasıl ürettiğini değil, ama nasıl üretildiğini de göreceğiz. Ve en sonu, kar sağlamanın sınırlarını da zorlayacağız.” (Marx, 2004)

Anlaşılabileceği üzere Marx daha çok üretim alanına odaklanır. Bu yeniden üretimin paranteze alınmasıdır. Bu paranteze alma beraberinde kafa ve kol emeği ayrımını getirir. Böyle olunca üretim alanına odaklanan birçok marksistin sermaye ya da paraya ilişkin çözümlemesi son kertede aşkın bir töz olarak metafizik bir hale bürünür. Bunun nedeni kafa emeği ya da arzular, hisler duygular vb. çoğaltılabilir, dolaşım alanına havale edildiği için yanılısma ya da önemsiz olarak görülür.

Dolayısıyla tam da bu noktada Tarde, Baker’e göre ekonomi politiğin ikilemini ortaya atabilmiştir: “Bir realiteye (burada ekonomik ilişkiler toplamı) dahil olan ve onu etkileyen güçler aynı düzlemde olmalıdırlar – başka türlü bilimler ve teknolojik yenilikler sanki tesadüfî, ya da dışsal güçlermiş gibi görüneceklerdir. Böylece Tarde kapitalizmin gün gelip kafa emeği denen şeyi de zorunlu olarak ücretlendireceğini ve yeniden-üretimin (Tarde’ın deyişiyle “tekrarın”) içkin bir parçası haline getireceğini varsaymaktadır.” (Baker, 2009)

Bir realiteye dahil olan ve onu etkileyen güçler aynı düzlemde olmalıdır, aslında Deleuze’un deyişiyle her şeyi bir “içkinlik düzleminin” üstüne düşürmedikçe hep bir “aşkın”, “açıklanmamış” bir anlam kalacaktır. Bu bakımdan Tarde felsefesinde her şey temel ruh ihtiyaçlarına indirgenmelidir – arzu ve inanç... (Baker, 2009) Bu noktada “Deleuze ile Guattari’nin Tarde’dan yola çıkan sorgulamaları sadece Bergson’dan değil, Nietzsche’den kaynaklanıyordu: “peki acaba değer nedir?” Değer sadece ürünün içinde “bilurlaşan” (Marx) birikmiş emek midir, yoksa varoluşun üretiminin bir etkisi olarak arzuların, “yeninin yaratılmasının”, kısacası fark ile tekrarın içkinliği midir?” (Baker, 2009)

Bu şekilde paranın ya da sermayenin hareketi aynı düzlem üzerinde ele alınacak olursa eleştirel yarık ya da krizin gerçek eleştirel boyutu daha tam kavranabilir. Yani var olan farklılıkları ya da heterojenliği veya tekillikleri kendi mantığına göre yeniden düzenleyen bir hareketin tüm bu farklılıkların arasındaki asimetriden

faydalanıp kendi homojen ve dolayısıyla denetlenebilir uzamını inşa etmesi ve böylece ağ ve hiyerarşi ilişkilerini temin etmesi ve tüm bu “hükümrancılığın kendi görünürlüğüne, imajına, mimarisine ve belleğine gereksinim” (Baker, 2009) duyması ve giderek gerçek arzu ve tutkuların çıkarlar karşısında bastırılması, hepsi aynı düzlem üzerine düşürülebilir.

Bu noktada Baker’in de işaret ettiği Tarde’nin Ekonomik Psikoloji kitabındaki akıl yürütmenin eleştirel boyutu bu tez içinde son derece faydalı olabilir. “Tarde, eğer “dünya yuvarlak değil de, düz olsaydı ne olurdu?” diye akıl yürütmeye başlayınca, düz bir dünyanın zorunlu olarak despotizmi, oysa yuvarlak bir dünyanın eşitliği beraberinde getirdiği sonucuna ulaşıyordu. Tarde’nin dünyada dört yön olduğu ve hangi yönde hareket edersek edelim, küre şeklinin bir merkezi olmadığı için, eşit konumlarda olduğumuz sonucuna ulaşıyordu. Oysa düz bir dünya tasarımını hemen bir “merkez” olduğu fikri izlerdi. Zaten, eski dünyada İmparatorluklar biçiminde siyasi konfigürasyonlar ortaya çıkmasını destekleyen en önemli dayanaklardan biri de düz bir dünya tahayyülüydü. Nitekim Roma İmparatorluğu, Roma’yı dünyanın merkezi olarak görüyordu vs...” (Baker, 2009)

Dolayısıyla fiziksel uzamın inşa edilmesi ile düşünsel uzamdaki mimari arasında ki ilişkisellik aynı düzlemde ele alındığında para, metafor olarak mimari ve onun mimarisi daha açık bir şekilde sezilebilir.

4. İSTANBUL-LEVENT BAĞLAMINDA KRİZ veya AŞKINLIK DARBELERİ

Bu bölüm İstanbul-Levent'i bir örneklem olarak ele almaya çalışmaktadır. Küresel ölçekte yaşanan krizin bu bağlamdaki yansımaları olarak irdelenebilecek bu bölge metropolün mimarisi ve mimarlığın mimarisi üzerine tartışabilmek bakımından zengin olanaklar sunmaktadır. Para akışı, metropol ve mimarlığın mimarisi birlikte düşünüldüğünde krizin eleştirel yarık üzerinden okunması kente yeni ufuklar sunan bu bağlamın kente aşkınlık darbelerini nasıl indirdiği anlaşılmaya çalışılmaktadır. Oluş halindeki İstanbul'un aşkın bir varlık olarak tasarlanması günümüze kadar bir çok katmanı meydana getirmenin yanı sıra iç içe geçen krizleri de görünür hale getirmiştir.

4.1 İstanbul Oluş

İstanbul, çizgisel ilerleyen tarihin aşkın bakış açısından okunduğunda, tarih boyunca hep önemli bir kent olmuştur. Birçok uygarlığın gücüne güç katan bu şehir hem muazzam güç savaşlarına hem de muazzam bir yaşam zenginliğine sahne olmuştur. Birçok kutsal dinin dahi işaret ettiği önemli ve kutsal bir kenttir. Büyük uygarlıklara başkentlik yapmış bu kent günümüzde de küreselleşen dünyanın başkenti olmaya adaydır. Aşkın bir niteliğe bürünen jeopolitik stratejik konumu, coğrafyası, boğazları, sosyo-ekonomik, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile transit bir mekan olan İstanbul bugün “taşı toprağı altın olan” değerli bir “varlık”tır. Değerli ve aşkın bir varlıktır. Dolayısıyla üzerinde tutku ve çıkarların sonsuzcasına ve durmaksızın her yöne aktığı ve değeri bir türlü yakalayamadığı canlı ve yaratıcı bir uzamdır.

Bu bakımdan transit bir mekan olan İstanbul çizgisel tarihi boyunca hep önemli bir ticaret merkezi olmuştur: “İstanbul tarihi boyunca uygun coğrafyası nedeniyle ticaret kontrol ve koordinasyon merkezi olmuştur. Önce Avrupa, Ön Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı denetim altında tutan ve Akdeniz'i bir iç deniz ve yüksek teknoloji içeren ulaşım ortamı olarak kullanan Roma İmparatorluğu sisteminin devamı Doğu Roma'nın Başkenti, sonra aynı sistemi devralan ve işleten, geliştiren bir Osmanlı İmparatorluğu başkentidir. Geliştirdikleri kurumlarla, tüm bu alanı denetim altında

tutan, Nil Vadisi'nden ürün fazlasını, ipek yolundan Çin'in ipek ve baharatını, Kuzey Akdeniz'in zeytinyağını, şarabını toplayıp, Akdeniz'den gemilerle, karadan kervan yolları, kervansaraylar gibi dönemin üstün ulaşım teknolojisi ve örgütlenmesini oluşturarak tüm eski dünyaya dağıtan ticaret kanalları oluşturarak ve etkin bir askeri ve jandarma karışımı sistemle bu ticaret ağını ve sistemini koruyan-sürdüren iki imparatorluk başkenti İstanbul, bu niteliği ile 2500 yıldan daha eski metropol sıfatını taşımaktadır. Tarımsal üretimin değişimine dayanan eski dünya ticaretinde İstanbul 1. derecedeki metropoldür.” (Çakılcıgözü, 2004)

Dünya ticaret yollarının en önemli kesişim ya da bağlantı noktalarından biri olan İstanbul bu özelliği ile transkritik bir mekandır. Çok dinli, çok tapınaklı, çok dilli İstanbul kozmopolitan metropolü aynı zamanda çoklukların ya da tekliklerin karşılaştığı bir yarıktır. Çoklukların durmaksızın mübadele edildiği bir topostur. Malların, paraların, iktidarın, insanların, dillerin, etlerin, genlerin, kültürlerin, kurumların, hastalıkların durmaksızın mübadele edildiği ilişkisel bir mekandır. Bu bakımdan bu transkritik mekan Descartes'ın cogitosunun içinde olduğu 17. yüzyıl Hollanda'sının Amsterdam'daki kozmopolit aurasına benzetilebilir. Zamanın görece yavaş aktığı tarımsal üretimin hakim olduğu mekanlara nazaran bir ticaret şehri olan İstanbul metropolü bireylerin sürekli olarak diğer benler ile karşılaştığı ve zamanın hızlı aktığı kozmopolitan niteliği ile Descartes'ın düşünen öznesi ya da öznelerin ortak özü olan sağduyu ve hoşgörüyü sahip misafirperver bir coğrafyadır.

Başkalarının başkalıkları hoşgörü ile karşılansa da bu ticaretin gereği olarak düşünülebilir. Çünkü burada çıkarlar ve dolayısıyla yoğun bir biçimde zihinsel faaliyetler devrededir. İletişimde bir krize imkan vermemek için rasyonel çalışan makineler üretmek gerekmektedir. Bu bakımdan İstanbul'un sunduğu bu zengin olanaklar bu makinelerle denetlenmeli ve kontrol edilmelidir. Ancak Descartes'ın transkritik mekanı İstanbul ile karşılaştırıldığında güçlü ve merkeziyetçi imparatorluk makinelerinin olmayışı bugün adına Batı uygarlığı denilen yükselişin en önemli nedenleri arasında gösterilebilir.

Günümüzde ise İstanbul metropolünde bahsi geçen mübadele niceliksel ve niteliksel olarak muazzam bir hızla artmaktadır. Öyle ki bir çatallanma noktasına doğru bir yükselişten ya da küresel bir türbülانstan söz edilebilir. Bu ise bir yersizyurtsuzlaşmanın aynı zamanda bir yerliyurtlulaşmaya başladığı ve yeni katmanların olduğu bir süreçtir. Bu geçişle aşkın bir varlık olarak görülen İstanbul

metropolü artık eskimiş ve alışıldık olunan kalıpların bundan böyle işe yaramadığı ve belirsizliklerin olduğu bir krize de işaret eder.

Dolayısıyla yeni tasarımlar ya da mimariler sürekli gündemde olmaktadır. Tasarım veya kriz ya da belirsizlik ortamında İstanbul'un planlama gündemi gibi tartışma konuları ile oluş halindeki İstanbul'un virtüelliği ya da sunduğu ve yeni olarak görünen olanaklar durmaksızın keşfedilmeye çalışılır. Ancak bu tasarımlar çoğunlukla kente yeni aşkınlık darbeleri indirmektedir. Bu bakımdan etik ve politik açıdan ciddi olarak sorgulanmalıdır.

Bu noktada kapitalist makinenin ya da antipazarın etkisi irdelenmelidir. Çünkü bu etki aynılık eğilimi içinde tek tip nicelleştirme ile tüm oluşların tek bir ölçü veya "alan"la (sermaye alanıyla) sabitlenmesine neden olmaktadır. (Colebrook, 2009) "Biz hayatın karmaşıklığını ve farklılığını tek bir mübadele sistemine indirgeyebildiğimiz için kapitalizm mümkündür ancak." (Colebrook, 2009) Bu ise her tür heterojenliğin homojenleştirilmesidir. Böylece kapitalist makinenin mimarisi kendi denetlenebilir uzamını yaratmaktadır. Bu uzam aynı zamanda her tür ağ ve hiyerarşi ilişkilerini içinde barındırır. Bir ağaç sistemi olarak kendi kapalı evrenini yapmaya çalışan bu hükümlerlik bu esnada kendi görünürlüğü, imajını, mimarisini ve belleğini kentin yeni ufku olarak kente sunmaktadır. Böylece kendi meşruluk ve normallik teorisini ve söylemini oluşturmaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda bir örneklem olarak İstanbul-Levent'in günümüzde hala oluş halindeki yeni katmanlarının irdelenmesi küresel kent söylemi ile bir meşruluk ve normallik algısı geliştirmeye çalışan bu bölgenin yarattığı etik ve politik sorunlar açığa çıkarılabilir. Özellikle Levent'in yakın tarihine odaklanıldığında ise aslında bir meşruluk ya da normallik algısının hiç oluşmadığı da görülebilir. Bu bakımdan aşkın bir varlık olarak tasarlanan bu coğrafyanın bugün geldiği hal iç içe geçen krizleri ile söylemlerin ve kimi tahayyüllerin metafizik boyutunu göstermesi açısından önemli bir örneklemidir. Bu bakımdan buradaki katmanların irdelenmesi aynı zamanda modernizmin ve postmodernizmin de çeşitli yaklaşımlarını açığa vurmaktadır. Modernizmin ideolojik ve postmodernizmin söylemsel tutumlarının arkasındaki aşkınlık darbelerinin de okunması açısından elzemdir. Böylece Levent'in katmanları ve krizleri eleştirel yarık ya da paralaks üzerinden okunduğunda elle tutulabilir politik ve etik eleştirel bir tutumun geliştirilmesini sağlayabilir.

4.2 Levent'in Katmanları ve Krizleri

Günümüzde Levent'in coğrafi olarak tarihsel süreçte geçirdiği değişimler soykütüksel bir yaklaşımla irdelenecek olursa, bugün yaşanan krizin içeriği de anlaşılabilir. Levent denilince bugün artık yüksek kuleler ile beraber büyük alış-veriş merkezleri ve rezidanslar imgelemde canlanır. Mini plazalar, ofis binaları, restoranlar, eğlence yerleri ve hastaneler de eklenebilir. Daha sonra bu yüksek kulelerin gölgelerinin üzerine düştüğü bahçeli düzende yapılmış modern Levent evleri gelmektedir. Diğer tarafta ise İstanbul'un sanayileştiği döneme denk gelen gecekondü mahallelerinden Çeliktepe ve Gültepe yer almaktadır. (Şekil 4.1 :)

Şekil 4.1 : Levent'ten bir görünüm (Url-1)

Sermayenin İstanbul'da genişleyerek yayılması Levent'teki katmanlaşmalar irdelendiğinde daha iyi görülebilir. Bu irdeleme aynı zamanda günümüzde yaşanan krize açıklık getirebilir. 1940'larda ve 1950'lerin başında Levent hala kırsal bir görünümündedir. Osmanlı dönemi ile başlayan modernleşme süreci cumhuriyetle birlikte hızla sürmektedir. (Şekil 4.2 :)

“1950'ye değin İstanbul planlamasını kontrol eden Prost tarafından hazırlanan planlarda kentin kuzeye gelişmesi öngörülmemiş bunun içinde döneminin sonunda

ortaya atılan ve Levent'te planlanan konutlara ve aksta yer seçmek isteyen sanayi taleplerine karşı çıkmıştır.” (Öktem, 2005) Ancak Prost'un istifasından sonra bu aksın gelişimine dair alınan kararlarla hem lüks konut alanlarının hem de sanayi kuruluşlarının önü açılmaktadır. 1950'lerin başında özellikle müdahaleci iktisadi politikalarla birlikte sanayi ve kentleşmede büyük bir yol kat edilmiş buna paralel olarak Anadolu'dan gelen göç dalgaları ile buradaki aks izleyen yıllarda büyük bir dönüşüme uğramıştır.

Şekil 4.2 : 1946'da Levent ve civarı (Url-2)

Bu durum İstanbul'da yaşanan modernleşme süreci açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. Anadolu'dan yersizyurtsuzlaşarak gelen insanlar burada yerliyurtlulaşarak modernizmin sanayileşerek gösterdiği tipik etkiyi yaratmıştır. Böylece kırsal kesimden bağlarını büyük oranda koparan bu insanlar artık kentin yeni işgücü olarak yeni bir katman oluşturmuştur.

Yine bu zamanda İstanbul'un konut bağlamında modernleşmesinin sembollerinden olan ve Levent semtinde Emlak Kredi Bankasının, inşaatına 1947'de başladığı dört yüz konutluk 1. Levent 1950'de tamamlanır. Özellikle genç Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme programının bir parçası olarak ele alınabilecek bu yerleşimin bir model olması ve diğer yerleşimlere de örnek olması ise modernizmin tipik bir özeliği olarak görülebilir.

Ankara'da da Paul Bonatz tarafından bu anlamda milli mimarinin öncü bir örneği olarak planlanmış olan Saraçoğlu Mahallesi ile birlikte İstanbul'da Levent'te de modern bir mahalle kuruluyor. İstanbul'un ilk modern banliyösü olarak da ifade edilebileceği gibi bu yerleşim mimar Kemal Ahmet Aru ve Rebii Gorbon tarafından bahçeli düzende planlanmış küçük beşik çatılı evlerin olduğu bir orta sınıf mahallesidir. Almanya'ya özgün bir tasarım yaklaşımı olan "Bahçekent" modeline dayanarak tasarlanan bu yerleşim aynı zamanda Türkiye'nin modernlik düşlerini de ifade etmektedir. (Şekil 4.3 :) (Şekil 4.4 :)

Şekil 4.3 : Levent mahallesi (Url-3)

Böylece kent bu modernleşme sürecinde İstanbul'un kuzeyine doğru yayılmaktadır. Sermaye akışının genişleyici karakteri il sınırlarını zorlayarak henüz köylerin yoğunluklu olduğu kırsal bölgelerden kolayca izin alarak yayılan sanayi öncelikle 1950 ve 1960'larda Zincirlikuyu ve Levent arasında yoğunlaşmış daha sonra 1960 ve 1970'lerde Maslak ve Ayazağa'ya sıçramıştır. Sanayinin bu sıçramalı yayılımı ise beraberinde yeni katmanlar oluşturmuştur. Belki de en önemlisi bugün İstanbul'un

nüfusunun büyük bir kesimini oluşturan gecekonducuların bu dönem sanayi odaklı sürekli ve sıçramalı bir büyümesi modernleşmenin diğer bir yüzü olarak söylenebilir.

Şekil 4.4 : Levent mahallesinden bir görünüm (Url-4)

Bu noktada aşkın bir varlık olarak ele alınan İstanbul'un öngörülemeyen gelişimi ile beraber geçirdiği değişim ve dönüşüm mevcut planların çalışmadığını ortaya koymaktadır. (Şekil 4.5 :) Hızlı bir oluş içerisindeki İstanbul'un modernleşmenin gerektirdiği gibi rasyonel ve bir ağaç sistemi içerisinde değil de, patlamalı ve sıçramalı gelişimi açıkça bir krize işaret eder. Özellikle kent merkezinde yığılan sanayi ile kalabalıklaşmış kent merkezinin dışına çıkan orta sınıf banliyösü kısa zamanda yine kentin merkezinin kalabalığının ortasında kalmıştır. Modernleşme ile gündeme gelen bahçekent modelleri birer temsil olarak artık yaşanmaz hale gelen kent merkezlerine alternatif olarak düşünülmüş işlevsel tasarımlar idi. Ancak birçok yerde olduğu gibi İstanbul'da da öngörülen tasarımlar gerçekleşmemiştir.

Dolayısıyla İstanbul'un mimarisi, İstanbul'u bir ütopya olarak düşleyen modernleşme arzularının analitik tasarım anlayışına göre değil, oluşun öngörülemez çekerleri ve çatallanmalarına göre biçim almıştır. Modernleşme hareketi içerisinde bir anomali olarak görülen oluşun yerine aşkın bir varlık olarak ele alınan İstanbul dolayısıyla bu eleştirel yarıktaki maalesef tekilliklerin merkezi bir üst dile feda edildiği etik ve politik bir soruna dönüşmüştür.

Şekil 4.5 : 1966'da Levent ve civarı (Url-5)

Transkritik bir mekan olan İstanbul hem ticaretin hem de sanayinin farkları üzerine yükselen akışı ile yeni bağlantılar kurmaktadır. Sermaye akışının bu genişleyici ve kapsayıcı hareketi, en nihayetinde Kant'ın çatışmaları ya da Kantçı paralaks hatırlanacak olursa a priori sentetik bir yargı olarak bu harekete içkin, yarıktaki belirsizlikten ya da öngörülemezlikten kaçış olarak okunabilir. Bu açıdan yaklaşıldığında aslında İstanbul modernleşme mantığı çerçevesinde sürekli olarak bir krizdedir.

Dolayısıyla tasarım bu yarıktaki tıpkı Platon'da olduğu gibi metafor olarak bir mimariye dayanmak zorunda olup daha çok modellerle işlemektedir. Bu modeller ise daha çok başka dillerden ve coğrafyalardan bu coğrafyaya çeviri şeklindedir. Ancak modernizmin ilerleme söylemi çerçevesinde kendisini evrensel bir model olarak sunması – ki bu evrensellik Descartes'ın Kartezyen dünya tasarımının bir ifadesidir –

makineci zaman anlayışının tekillikleri tahrip ettiği, tüm oluşların olumsuzlandığı ve tüm akışların sermaye akışına indirgendiği bir aşkın varlık yaratmaktadır.

Tüm bu aşkınlık darbelerine rağmen oluş sürekli kendi olarak farkın tekrarı olarak yeni olduğu için kente ağaç sistemi mantığı ile yaklaşanlar krizin karşısında daha sağlam bir zemin ve mimari oluşturmak için yeni olanaklar bulur. Sonuçta, sonuçlar nedenler olarak görülür. Yığınların yersizyurtsuzlaşarak göç ettiği İstanbul artık gecekonduları, büyüyen sanayisi genişleyen ticaret hacmi ve hızla değerlenen arsa ve arazileri ile birlikte yeni ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Dolayısı ile ya bir çöküş yaşanacak ya da yeni bağlantılar bulunmak zorundadır. Bu yeni bağlantılar aynı zamanda sermaye akışını hızlandıracak ve yayacaktır.

Bu noktada Büyükdere-Maslak aksı 1974'te Birinci Boğaz köprüsünün iki kıta arasında bağlantı kurması ile hızla değişmeye başlamıştır. Bu bağlantı oluş halindeki İstanbul'un daha da büyümesinin önünü açmıştır. Kentin zaman uzaklık matrisi değişmiş ve kentin formu kuzeye doğru daha da büyüme eğilimi göstermiştir. Bu bağlantı krizi aşma noktasında tam tersine sermaye akışındaki yoğunluğu daha fazla arttırmış ve buna paralel kentin mimarisi ve dolaşım ve çevrimleri de değişmiştir. Sermaye akışının bu genişleyici karakteri ile yayılması ve yoğunlaşması aynı zamanda beraberinde diğer tüm akışlarından daha fazla yayılması ve yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Bu bağlantı ile birlikte "Büyükdere Bulvarı sigorta, finans ve holding merkezleri gibi fonksiyonları çekmeye başlamış 1970'lerde merkezi iş alanı kullanımları Mecidiyeköy'e ulaşmıştır. Dünya Bankası'nın finansmanını almayı hedefleyen 1974 Nazım Planında Mecidiyeköy-Zincirlikuyu arası ikinci derecede merkez olarak kabul edilmiştir." (Öktem, 2005)

1970'lerde dünya genelinde yaşanan krizlerle birlikte makinesel zamanın hakim olduğu fordist üretimden dilsel-iletişimsel- ilişkisel zamanın hakim olmaya başladığı post-fordist üretime geçişle birlikte kapitalist sistemin malileşmesi üretim odaklı bir toplum biçiminden tüketim odaklı bir toplum biçimine geçmeye başlamıştır. Bu değişim ise beraberinde oluş halindeki dünyanın özellikle mekansal boyutta değişimine ve hatta Harvey'in deyişiyle bir mekan sıkışmasına neden olmuştur. Özellikle finans mimarisinin yükselişi beraberinde menkul kıymetler borsasının ve arsa spekülasyonunun üretime göre daha fazla kar getirdiği bir olanak sunmuştur.

Dolayısıyla İstanbul'da bu yarışın içinde var olabilmek için daha büyük adımlar atmalıdır. Bu bağlamda hızla küreselleşen dünyada İstanbul, özellikle 1980 sonrası küresel bir kent olma yoluna girmektedir. İstanbul küresel kent projesi neoliberal politikaların bir parçası olarak bu tarihlerde hızla hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde hakim söylem ya da İstanbul'un kendisini uydurması gereken temsil, Ortadoğu ve Avrupa'nın uluslararası ticaret, kültür ve finans merkezi olmasıdır. Dolayısıyla kentin mimarisi bu söylemin bir ifadesi olma yolunda ilerlemelidir. Buradaki "uluslar arası kent söylemi İstanbul'un uluslar arası sermayeyi çekmek için uygun altyapı ve yapıları çevrenin gerekliliğini içerir... gökdelenler, geniş otoyollar, lüks oteller, alışveriş merkezleri ve lüks konut alanları" (Öktem, 2005) ile tanımlanan mekansal doku özellikle Amerikan ideolojisinin kent perspektifinin İstanbul'a çevrilmesinden oluşmaktadır. Özellikle finans sermayelerinin birer gösteriş ve prestij göstergesi olarak gökdelenler artık kentin yeni silüetini ve ufkunu oluşturacaktır.

Ancak bu çeviri efendili bir çeviridir. Sermaye akışının hakim tepelerinde ya da hiyerarşilerinde olanların da çıkarlarını yansıtan bu çeviri bir diyalog olmaktan çok bir monolog olarak yapılmaktadır. Çünkü buradaki evrensel gerçek zaten hegemonyayı kurmuşlarca üretilmiştir. Dolayısıyla bu noktada sorun bu molar yapıların ya da mimarinin her yere kopyalanmasıdır. Bu kendinde heterojenliği homojenleştirici hamle tam da sermaye akışının önünü açan ve tüm oluşu nicelleştiren ve sayılıp ölçülebilen bir boyuta indirgemesinden dolayı aynı zamanda modernleşmenin de daha hızlı yayılması demektir.

Bu şekilde tekilliği içselleştirilmeye çalışılan İstanbul ve dolayısıyla mimarisi arzuların yeni ufukla yeniden üretildiği bir türbülansa doğru çekilmektedir. Bu yeni çatallanmaların olduğu olaysallıkları ifade etmektedir. Ancak buradaki kimi başarısızlıklar ise evrensel ideayı iyi kopyalayamayan uygulayıcıya bağlanabilir. Son kertede mutlak ideaya en çok yaklaşan o kadar da akışın hakim tepelerine yerleşir.

Dolayısıyla büyük sermaye gruplarının da baskıları ile dönemin hükümetinin girişimleri sonucu uluslar arası iş merkezi Büyükdere-Maslak aksına kaymıştır. İkinci Köprü bağlantısı ile de iyice kuzeye doğru yükselen yeni olanaklar bu aksı daha da fazla beslemiştir. Sonuçta tüm farklılıkları homojenleştirerek ilerleyen mantık kendi açmazları ile bu aksta yeni krizleri yaşamaya başlamıştır. Sermayenin genişleyici niteliği ile hızla yayılan finans sermayesi beraberinde mali sermayenin uzamdaki dengi olan arsa spekülasyonunu tırmandırmıştır. Bu ise geniş arsalara

sahip sanayi bölgelerinin zaten artık kentin içinde olmaması gereken diye düşünülen bu yapıların taşınmasına ya da kapanmasına neden olmaktadır. Böylece sanayisizleşmeye başlayan aksın yerine hizmet ve tüketim sektörünün yeni ofis ve konut binaları yerleşmeye başlamıştır. Artık modernleşmenin motoru sanayi odaklı üretim değil, finans odaklı arsa spekülasyonu ve menkul kıymetler borsasıdır. Bu aynı zamanda hem bir yersizyurtsuzlaşmanın hem de yerliyurtlulaşmanın yaşanmasıdır.

Artı-değer böylece kent mekanının sayısallaştırılıp spekülasyon ile satılması sonucu elde edilmektedir. Bu noktada eleştirel yarık veya kriz kendisini spekülasyonu yapılan arsanın istenilen değere değil de daha düşük bir değere satılması ile ortaya çıkar. Dolayısıyla burada arsaya yapılan yatırım a priori analitik bir yargı olarak sentezlenmektedir. Dolayısıyla bu ex post facto bir sentezdir ve metafizik bir karaktere sahiptir. Bu karakterinden ötürü arsayı satma konumunda olan satıcı krizle karşılaşmamak için satın alma konumunda olanlara elden geldiğince spekülasyon yapmak zorundadır. Bu bakımdan belirsiz bir geleceğe yapılan bu yatırım kendisini garantiye almak için kredi mekanizmasının olabildiğince zorlamaya başlamaktadır. Ve bu hareket böylece genişleyerek sürüp gitmektedir.

Bu hareketin sonucu olarak ortaya çıkan kentin yeni mimarisi ve mekanları da bir korku ve endişe uzamına dönüşmektedir. Hala sürmekte olan bu süreç yani arsa spekülasyonu aksta artan yapılaşmanın temel dinamiği olmuştur.

Böylece 1950'ler ile birlikte başlayan Levent'in katmanlaşma süreci 1980'lere gelindiğinde iç içe yaşadığı krizlerle birlikte 21. yüzyılın küresel kenti olma yolunda ilerlemektedir. (Şekil 4.6 :) Sonuçta makinesel bir zaman anlayışının işlevselci ve kesinlikçi tasarım anlayışından dilsel-iletişimsel- ilişkisel bir zamanın hakim olduğu ve dolayısıyla spekülasyonu da ifade eden söylemlerin ve risk faktörünün hakim olduğu bir tasarım anlayışına doğru bir geçişten söz edilebilir. Bu geçiş ise beraberinde oluş halindeki İstanbul'un aşkın bir varlık olarak yeniden temellük edilmesini getirmektedir.

1990'lardan sonra küresel kent söylemi ile küresel kentler arenasında ciddi bir biçimde yükselmeye başlayan İstanbul'a bugün Levent üzerinden bakıldığında yaşanan krizlerin açık bir şekilde okunması hem küreselleşme açısından hem de yerelin tekilliği açısından bir laboratuvar özelliği göstermektedir. Özellikle küresel

Şekil 4.6 : 1988’de Levent ve civarı (Url-6)

sermaye akışına doğrudan bağlanmaya çalışan yerellikler çoğunlukla diğer tüm akışların indirgendiği nicelleştirici, sayısallaştırıcı ve homojenleştirici aynılıklara indirgenmektedir. Dolayısıyla bu noktada hegemonya sahibi tekilliklerin kendilerine göre daha zayıf olan başkalıkları evrensel bir ideanın ufkunda temellük etmektedir. Bu açıkçası evrensel bir iyi, güzel ve ahlaki bir ideaya doğru kendi eksikliklerini ya da yoksunluklarını tamamlayarak ilerleyen ve ilerledikçe mükemmelleşen tinsel ve metafizik bir açılıma denk gelir. Bu bakımdan İstanbul’un “özel”liği tikelliği aracılığıyla doğrudan bu genelliğe bağlanmaktadır. Bu şekilde İstanbul eğer bu evrensel ölçütlerle özdeşleşen bir özel genel ilişkisi kurabilirse mutlak olan iyi, güzel ve ahlaklı mimari ve mimarinin mimarisi yakalanmış olacaktır. Dolayısıyla yeni tasarım anlayışı yine yaşanan krizler karşısında oluş halindeki İstanbul’u olumsuzlayarak ve eksikliklerini tamamlama iddiasıyla yola devam etmektedir.

Böylece temellük etmenin yeni yöntemleri aranmaktadır. Krizli olan bu geçiş ise artık işe yaramayan kalıpların yenilenmesi anlamına gelmektedir.

Ancak burada etik ve politik açıdan bir eleştiri biçimi olarak eleştirel yarığın doğasının iyi anlaşılması gerekir. Eleştirel yarık, paralaks ya da fark kendi tekiliği içinde düşünüldüğünde bu bir tekiliğin başkasının tekiliğini asla içselleştiremeyeceği bir tekiliktir. Tekiliğin bu doğası ise aynı zamanda evrenseldir. Dolayısıyla bu evrenselliğin gerçekten tanınması oluşun olumlanmasıdır. Bir anomali ya da kriz olarak değil, tüm akışların sürekli yeniyi yarattığı canlı bir evrenseldir. Bu bakımdan tarihin nihai olarak bir noktaya doğru bir ilerlemesi değil, oluşu içerisindeki bağlantıların irdelenmesi gerekir.

Bu bakımdan İstanbul'u böyle bir tekilik bakışı içinde değerlendirdiğimizde ortaya son derece sorunlu bir durum çıkmaktadır. Çünkü ağlar üzerindeki hiyerarşik yapılanmalar yukarıdan aşağıya sürekli başkalarının tekiliklerini içselleştirerek evrensel olanın sınırlarını aşarak temellük etmektedirler. Bu tekiliklerin ya da farklılıkların homojenleştirilmesi ile olmaktadır. Dolayısıyla bu noktada etik ve politik sorunlar kent mekanında güç savaşları ile birlikte baş göstermektedir. Buradaki farkın temellüğü ile elde edilecek kar veya rant bu güç savaşlarında ya da rekabet koşullarında ayakta kalmak için elzemdir. Böylece sermaye akışı ile birlikte sürekli genişleme ve yayılma eğilimi gösteren bu biçim ağlar üzerindeki hiyerarşinin her kademesinde tekiliklere, başkalıklara ve İstanbul'un mimarisine sürekli aşkınlık darbeleri indirmektedir.

Böylece yükselen korku mimarlığı ile bir denetim toplumunun metropolüne dönüşen İstanbul tüm bu gelişmelerle de kamusal alanın da giderek yok olduğu bir kente dönüşmektedir. Bu aynı zamanda hem kendi tekiliğini koruma güdüsü hem de olası bir sosyal patlamaya karşı alınmış bir önlem olarak düşünülebilir. Bu noktada Karatani'nin yaptığı Kant okumasındaki kozmopolitan bireyin tam da tekilikleri tanımak açısından evrenselliğe işaret etmesi önemlidir. Bu politika aynı zamanda etik bir konum almaz. İstanbul'un aşkın bir varlık olarak değil, kendi oluşu veya tekiliği içinde ele alınmasıdır. Dolayısıyla sürekli tüm tekiliklerin farklılıklarını homojenleştirme ya da yarıktaki asimetric ilişkinin simetric hale çevrilmesi ve böylece her seferinde daha büyük bir bilgi binasının inşa edilmesi sonra da bu bilgi binasının bir ağaç modeli tasarım anlayışıyla kentin oluşuna dışarıdan müdahalesi sonuçta kendi paradoksunu sürekli yeniden yaratarak devam etmektedir.

Bu bakımdan metafor olarak mimari ve onun mimarisi aslında bu tekillikler ve evrensellikler açısından düşünüldüğünde sürekli bir krize işaret etmektedir. Geline nokta İstanbul'un ve Levent'in bugünkü haline dönüşecek olursa aslında yaşanan krizlerinde daha açık hale geldiği görülebilir. Tarih boyunca güç, sermaye ve bilgi birikiminin mimarisi olan görkemli ve yüksek binalar bugün de prestij göstergesi olan – yükseklikte birbirileri ile yarışan – yüksek kulelerdir. Para ekonomisinin beşiği metropolün bu görkemli kaleleri dünyanın birçok metropolündeki gibi İstanbul'da da kentin silüetini belirlemektedir. (Şekil 4.7 :) Corbusier'in İstanbul eskizlerinde tepeleri taçlandıran camiler yerine yüksek kuleler vardır.(Şekil 4.8 :)

Şekil 4.7 : Kentin değişen silüeti (Url-7)

Şekil 4.8 : Değişen silüet üzerine bir soyutlama

Bu kuleler kaçınılmaz bir gerçeğin ifadesi olarak bugün arzuları, Deleuze ve Guattari'nin şizoanalitik bakış açılarından söylemek gerekirse yeniden üretmekte ve kodlamaktadır. Bu üretim ise güç ve iktidarın arzuları bastırması ile değil, arzuların yayılması yolu ile olmaktadır. Kodlanmış, sürekli, kolektif ve düzenlenmiş arzu biçimleri böylece bu akışın yeniden üretimi ve zenginleştirilmesi için yeni bağlantılar kurar. Böylece güç ve iktidar ilişkilerinin politik oluşumları veya “toplumsal makineler”, çıkarları arzulardan üretirler. Bu şekilde çıkarlar beden için bir ihtiyaç haline gelir. Beden bu ihtiyaçları karşılayacak bağlantıların arayışına ya da talebine girer. Kodlanmış bu arzular böylece Baudrillard'ın da işaret ettiği metanın kullanım değerinin de bir gösterge olarak ekonomi politigini oluşturmaktadır. İhtiyaçlar gerçekten ihtiyaç olmuş olduğu için değil, Deleuzecü bağlamda üretilmiş ve kodlanmış oldukları için eleştirilmelidir.

Bedenin bu şekilde arzuları ile temellük edilmesi dolayısıyla tekilliğin homojenleşerek içselleştirilmesi ve böylece aşkınlaştırılması anlamına gelir. Artık bu aşkın varlık ya da kodlanmış beden, sayısal ya da nicel bir varlık olarak idealize edilmiş bir uzayda tekrar tekrar yeniden üretilebilir. Tarde'nin, Bergson'un ya da Simmel'in bahsettiği simgesel zamanda yaşayan bu Kartezyen beden böylece kendisine sunulan metaforik imgelerle molar bir dilin indirgemeci monologunda Platoncu evrensel ve mutlak ideanın düşüyle yaşar.

Bu bağlamda Levent'in İstanbul silüetini ve ufkunu oluşturan bu görüntü her ne kadar da bir gelişmişlik ve övünç duyma duygusu yaratsa da bu konuyu tekilliklerin ve oluşun etiği açısından tekrar tekrar düşünmek önemlidir. Aksi halde ise kentin ufkunu oluşturan bu yeni katmanlaşmanın yarattığı ütöpik uzama yapılacak olan her iman sıçraması son kertede yarığın eleştirel gerçekliği ile karşılaşmak zorundadır. Bu gerçeklik ise maalesef beraberinde etik açıdan hiç de kabul edilemeyecek yıkımları ve yok olmaları geri dönüşsüz bir biçimde getirmektedir. Bu noktada Prigogine ve Stengers'a kulak verecek olursak: “Zaman, bir inşaadır, bu yüzden ahlaki bir sorumluluk taşır... Sonuç olarak ferdi hiçbir hareket ehemmiyetsizliğe mahkûm değildir.” (Prigogine, 1996)

Evrende ki bütün maddelerin etkileşim, yaratıcılık ve bu durumda diyalogla şekillendiğini tasarlayan Prigogine, varlığın her bir partikülünde, zaman, değişim ve diğer parçacıklarla etkileşimi de kapsayan ve dönüşsüz değişimlere sebep olan bir tarihin tassavurunu yaparken bizi aynı zamanda zamanın bir inşa olduğu ve zamanın

bir oku olduğu düşüncesine götürmektedir. Bu düşünce varlık ve oluşu birbirilerine karşı olması gereken şeyler olarak değil de, gerçekliğin birbiriyle ilişkili iki yanın ifade eder. Böylece Platoncu mimarının ya da Descartes'ın Kartezyen dünya tasarımının pragmatik, işlevselci ve aşkın yaklaşımları ile bilim ile etik ve estetik arasında yapmış olduğu a priori ayrım artık yapılamaz. Bu ayrım iç dünya ile dış dünyanın çatışan bir modeline dayanarak tarih boyunca sürekli üretiliyordu. Ancak tekilliklerin, oluşun ve zamanın bu yönde olumlanması aynı zamanda gerçek diyalogların önünün olumlu anlamda açılması demektir. Bu bakımdan Levent'in bugün bu açıdan irdelenmesi tam da İstanbul'un mimarisi ve onun mimarisi açısından önemlidir.

Şekil 4.9 : 2008'de Levent ve civarı (Url-8)

Günümüzde ise küresel bir kent olma yolunda sermaye akışının hakim tepelerine tırmanmaya çalışan İstanbul daha çok pragmatik ve işlevselci yaklaşımlarla dünyanın

yeni mimarisine ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamdaki krizler ise hala bir belirsizlik ortamında İstanbul'un planlama gündeminde varlığını sürdürmektedir.

1950'ler ile hız kazanan modernleşme süreci 1980'ler ve 1990'lar ile içine girdiği kriz ile başka bir mecrada seyretmeye başlamıştır. Bugün gelinen noktada Levent'in modern bahçelievleri, apartmanlaşmış gecekondu ve eski sanayi yapılarının yerine bugün inşa edilen yüksek kuleleri ile ofisleri, otoparkları, alış-veriş merkezleri ve restoranları ile yakın geçmişin katmanlarını ve bugün küresel ölçekte yaşanan dönüşümün göstergelerini okunabilir kılmaktadır. (Şekil 4.9 :) Bu noktadan itibaren bu okumaya eleştirel yarığın içinden bakılarak transkritik bir yaklaşımla devam edilecek olursa bugün görünür halde olan bu katmanların farklı konumlardan irdelenmesi önemlidir.

Şekil 4.10 : Levent'ten bir görünüm

Öncelikle 1950'lerde oluşmuş katman bugün yeniden okunduğunda milli mimarinin öncü bir modeli olarak tasarlanmış bahçelievleri tam bir varolma savaşı vermektedir. (Şekil 4.10 :) (Bu konuda özellikle Çağdaş Levent Derneği ciddi çalışmalar yapmaktadır.) Sermaye akışının yoğunlaşması ile paralel yükselen kulelerin yan hizmet kolları olarak dönüşen bu yapılar dolayısıyla bu yoğunlaşmanın pragmatik yaklaşımları ve molar dili altında tüm özgünlüğünü yitirmektedir. İşlevsel açıdan bu

kulelerin sayısal birer uzantısı haline dönüşen bu yapıların mimarileri de postmodern bir kaygısızlığın diline dönüşmektedir. Cepheleri ve iç mekan tasarımları ile birlikte modern bir ofisin ya da özel bir sağlık merkezinin işlevlerini karşılayacak şekilde dönüşen bu mekanlar böylece tüm tekilliklerini yitirmektedir. Sermaye akışının genişleyici niteliğinin bir sonucu olarak yaşanan bu dönüşüm aynı zamanda mekanın fonksiyonlarını dönüştürmekle kalmayıp kendi simetrik zamanının ritmini de dayatmaktadır. Böylece artan insan nüfusu ile trafik yükü burada öngörülmemiş kurguyla birlikte işlememektedir. Giderek açılan mini plazalar, AVM, restoranlar, eğlence merkezleri ile de dönüşen mahallenin sosyal ve kültürel yapısı da 1950’lerdeki ilerlemeci milli modern kurgunun dışında kalmaktadır. Buradaki oluşum artık bir önceki modern kurgunun vizyonunun açık bir krizine işaret etmektedir. Artık tasarım kriterlerinin değiştiği bu ortamda mimari de bu yeni oluşuma ayak uydurmaya çalışmaktadır. (Şekil 4.11 :)

Şekil 4.11 : Levent Mahallesinde dönüşen bir ev (Url-9)

Plazaların batısında ise İstanbul’un sanayi odaklı büyüdüğü dönem dışarıdan aldığı büyük dalga göçlerle gecekondu mahalleleri yer almaktadır. Bunlar Anadolu’nun birçok kentinin kırsal kesimlerinden göçenlerin bir arada yaşadığı mahallelerdir. Modernleşmenin ve ilerlemenin bir diğer yüzü olan bu olgu tıpkı Avrupa’da yaşanan

birçok örnekte olduğu gibi burada da yaşanmaktadır. (Şekil 4.12 :) Artık eski kodlarından koparak bu bölgeye gelen insanların bir kısmı Levent'in yeni katmanlarını ve kodlarını oluşturmaktadır. Öngörülemeyen bir yoğunlaşma olan bu hareket beraberinde plansız bir gelişmeyi getirmektedir. Bu durum ise modernleşmenin krizini göstermektedir.

Şekil 4.12 : Çeliktepe tarafını anlatan bir soyutlama

Kentin emek gücünün kaynağı olan bu mahalleler de zamanla belli bir zenginliğe ulaşmış ve apartmanlaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla kentin arsa spekülasyonu üzerinden önemli rantlar sağlaması bu bölgenin de ranttan faydalanmasını sağlamıştır. Tüm akışların sermaye akışına indirgendiği bir büyüme mantığında gayrimenkul, gelecekte kendi üzerine daha fazla kar getirebilir düşüncesi ile rasyonel bir yatırım olarak görünmektedir. Bu bakımdan burada yaşayan insanların aynı sistem içerisinde ayakta kalmaya devam edebilmesi için bu yola başvurmaları gerekmektedir. Böylece bu hamleler Levent'in bu kesimini bugünkü görünümüne getirmiştir.

Ancak daha büyük bir balık olan Levent'in plazalar kesimi, Levent'in modern mahallerinde olduğu gibi bu kesimi de ciddi olarak değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Ticari ve ofis mekanlarının bu kesimde yoğunlaşması uzun

vadede bu bölgedeki kira ve arsa değerlerinin giderek arttırıp mahallelilerin yeniden bir göçe zorlanacağı görülebilir.

Tüm bunların dışında plazaların kentin bu kesimi ile kurduğu diyalog göz önünde bulundurulduğunda mimari ve etik açıdan kabul edilemez bir ilişki bulunmaktadır.

Şekil 4.13 : Levent Çeliktepe sınırı

Plazalar bölgesi ile Çeliktepe arasındaki sınırda yükselen ve her iki kesimi ayıran duvar da Levent'in her yeni katmanının oluşumu ile yükselmiştir. (Şekil 4.13 :) Bugün geline nokta yüksek güvenli plazaların arka bahçe duvarı olan bu duvarın diğer kesimdeki apartmanlarla kurduğu sağlıklı ilişki bu apartmanlarda yaşayanların şikayetlerine neden olmaktadır. (Şekil 4.14 :) Açıkçası büyümenin ve kentin prestijli sembolü olan bu yapıların buradaki vurdumduymazlığı mazur görülebilir. Ancak duvarla apartmanlar arasındaki mesafenin kimi yerlerde neredeyse yapının cephesi ile birleşecek seviyelere inmesi apartmanın ve içinde yaşayanların tekilliklerinin tam anlamıyla yok sayıldığı bir anlayışın ürünü olarak görülebilir. Işık ve sağlıklı havalandırma açısından yaşanan sorun alt yapı yetersizliğinden dolayı ayrıca katmerleşmektedir. Yapılan bahçe sulamasıyla bodrum ya da giriş katını su basan konut sahipleri bundan dolayı sağlık sorunları yaşamaktadır. (Şekil 4.15 :) Bu sınırdaki konut yaşayanlarının bu rahatsızlıklarını ilgili belediyelere bir çözüm için

aktarmaları karşısında ellerinin boş döndüğü üstelik sahiplenilmediklerinden şikayet etmeleri sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Şekil 4.14 : Sınırdaki bahçe duvarı bina ilişkisi

Niteliksiz olan bu yapılar kentin imajını zedelediğinden ve iyi, güzel ve ahlaki olan evrensel ideanın kötü birer kopyası, dolayısıyla da eksik olan bu yapılarla kurulan monolog tekilliklerin katı bir biçimde içselleştirilmesi bakımından yaşanan korku ve endişenin ve krizin açık bir ifadesidir.

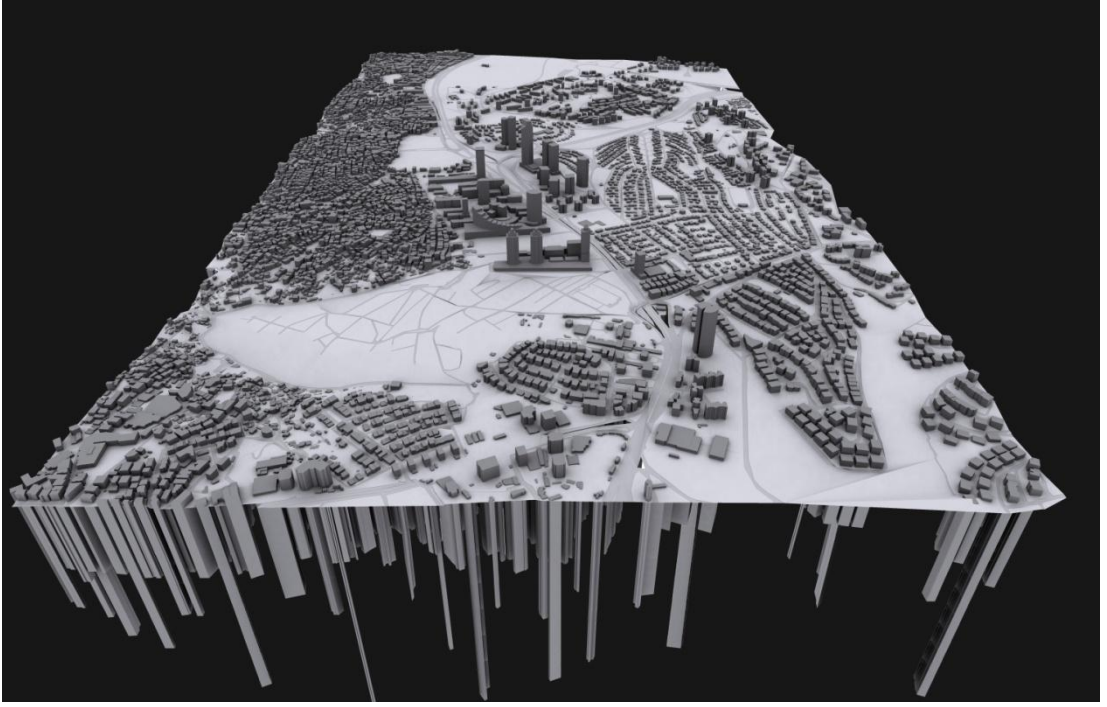

Şekil 4.15 : Sınırdaki bahçe duvarı bina duvarı ilişkisi

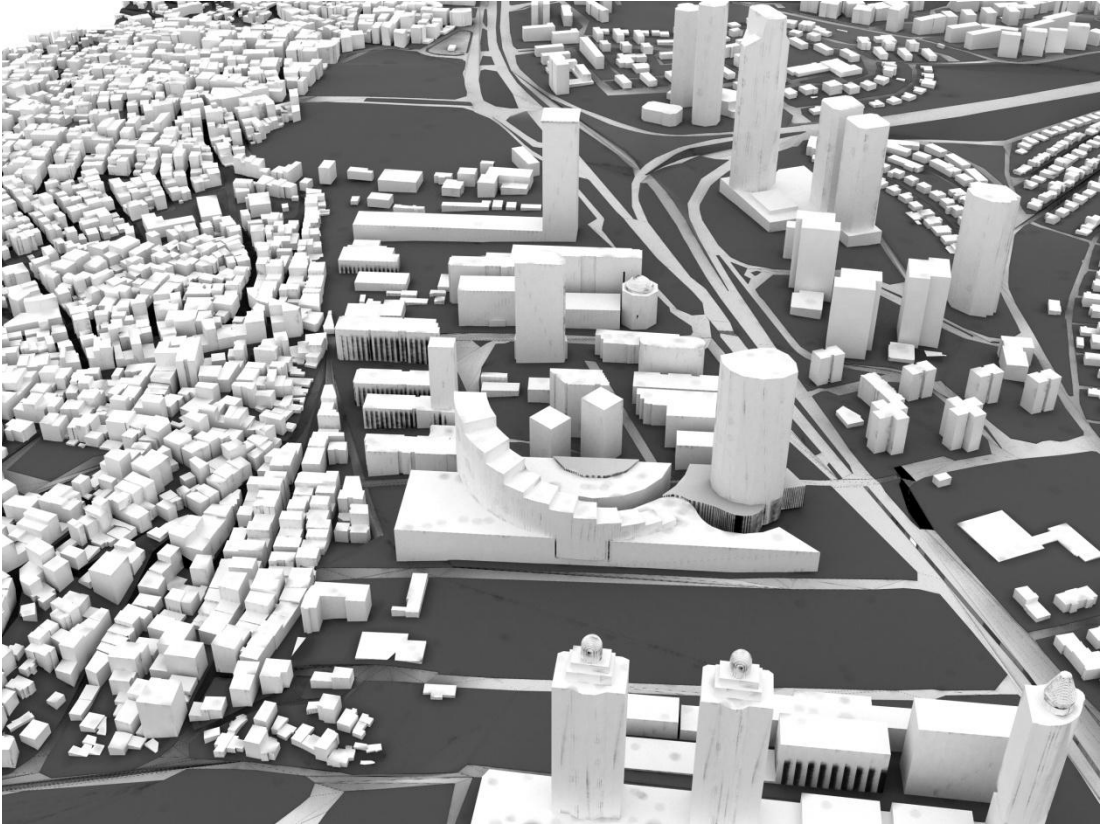
Dolayısıyla gelinen noktada Çeliktepe tarafı her ne kadar mahalle dernekleri ile dayanışma içerisinde bir arada durmaya çalışsalar da Levent'in günümüzdeki dinamiği Çeliktepelileri yersizyurtsuzlaştırmaya ve kodsuzlaştırmaya çalışmaktadır. Bu kodsuzlaştırma yine başkalarının başlıkları ihlal edilerek gerçekleşmektedir. Spekülasyon dilinin bu sınırdaki dönüştürdüğü konut ve cepheler giderek yayılmaktadır. Böylece hızlı modernleşme ile birlikte gelişen bu gecekondu olgusu apartmanlaşma evresinden sonra yine bu modernleşmenin krizi olarak farklı bir evreye geçiş safhası yaşamaktadır. (Şekil 4.16 :)

1980'ler ile birlikte küresel bir kent söylemi ile uluslararası ticaretin, sermayenin, finans merkezi olma yolunda sıçramalı bir biçimde ilerleyen Levent'in yüksek kuleleri modernleşme ile birlikte yayılan sanayi yapılarının geniş arazileri üzerinde yükselmektedir. (Şekil 4.17 :) Bu yersizyurtsuzlaşma ve yeniden yerliyerlülüşme bölgeyi tamamen dönüştürmüş ve hızla dönüştürmeye de devam etmektedir. Böylece sermaye akışının hakim tepelerindeki kodlama sistemleri de değişmiş, özellikle üretimden tüketime dönüşen bir yaşam biçimi geçmiştir.

Şehrin kritik noktalarını birbirine bağlayan metro ulaşımı ile birlikte dolaşım ve çevrim fonksiyonu karmaşıklaşan bölge bu haliyle yük de getirmektedir.

Şekil 4.16 : Levent üzerine bir soyutlama

Şekil 4.17 : Levent üzerine bir soyutlama

Sanayi yapılarından ofislerin, Avm'lerin, rezidansların yoğun olduğu bir safhaya geçiş tam da küresel ölçekte üretim ve makine zamanı odaklı bir akıştan hizmet ve

dilsel-iletişimsel-ilişkisel zaman odaklı bir akışa geçiştir. Sibernetik devrimi de denilen bu geçiş bilgi teknolojilerinde yaşanan sıçramalı gelişmelerle birlikte kendi kodlarını oluşturmaktadır. Bu kodların oluşumu esnasında ise eski sistem artık geçersizleşmektedir. Sermayenin durmaksızın spekülasyon yoluyla genişleyen ve yayılan hareketi ile birlikte daha da yoğun hale gelen bu boyut kentin fiziksel katmanını içerisinde ayrıca sanal ve oldukça aktif bir uzam yaratmıştır. Bu ortamdaki bilgi akışı ve hızı böylece fiziksel mekandan koparak zamansal bir nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla sermaye akışı kendisini dil ile ifade edebilir hale gelmiştir.

Bununla birlikte sermaye akışının tüm dünya üzerindeki homojenleştirici etkisi aynı dilin tüm yerelliklerdeki tekilliklerin içselleştirilmesine neden olmaktadır. Bu şekilde küresel kent söylemi ile hareket eden metropollerin örnek aldığı – İstanbul için – New York metropolünün mimarisi kopyalanmaya çalışılmaktadır. Ya da benzeri bir biçimde Avm’ler de yeri neresi olursa olsun fark etmez, kopyalanmaya çalışılır. Bu bağlamda Levent’teki Kanyon alış-veriş merkezi örnek verilebilir. (Şekil 4.18 :)

Şekil 4.18 : Levent Kanyon AVM’den bir görünüm

“Seçkinleri “gated community”lerinden çıkarıp yeniden kent merkezine davet eden Kanyon seçkincilik örneklerinin sonuncusu, çünkü metropolün göbeğinde bulunmakla övünürken “nezih bir semt” ortamı sunduğunu gizlemiyor: “Adını bile değiştirmeye gerek yok. Kanyon da Kanyon. Nereye gitse oluyor. Uysa da, uymasa

da.” diyen Emre Arolat, projenin Türkiye’deki mimar ortağı ve arkadaşı Murat Tabanlıoğlu’nun yapıyla ilgili hoşnutsuzluğunu şöyle gözlemlemiştir: “Başka projelerden daha hararetle söz ederken, bu konuyu fazla uzatmıyor(du).” Küresel mimarlık pazarının (kentliyi metropol turisti olarak türdeşleştirmekte ehlileşmiş) Jerde Partnership gibi irikıyım aktörleri, Türkiye’nin modern mimarlıktaki gerçek ve nitelikli çeşitlilik arayışını, albenili bir Disneyland’la değişmeye can atan neoliberalliğin yeni gözdeleri gibi görünüyor. (Şentürk, 2010)

Kanyon böylece sermaye akışının tamda arzuları yeniden ürettiği ve bu arzular aracılığı ile yayıldığı düşlerin mekanı olarak sermayenin dilsel-iletişimsel-ilişkisel boyutunu canlandıran bir mimari ve akış olarak kendini kopyalamaktadır. Bu şekilde yeni yaşam biçimleri de bu arzularla birlikte yaratılmaktadır. Bu konuda özellikle son yıllarda sayısı ciddi bir şekilde artan yüksek güvenli rezidansların ekranlarda akan dilleri ve dolayısıyla söylemleri bu arzuların üretimini sağlamaktadır. Oysa Tanyeli’nin de bir yerde belirttiği gibi “bir korku mimarlığı olan bu mimarilerin” ilerleyen süreçlerde yeni bir yersizyurtsuzlaşmayla neye dönüşeceği hep birlikte görülecek.

Kartezyen tasarımın cogitosu gibi diğer benlerin içinde düşünen bir ben olarak yalnız yaşamaya yazgılı bu dilin evrenselci iddiası ise tam da yarığın kırılğan sentezinin spekülasyon yolu ile gizlenmesine neden olmaktadır. Prestij göstergesi kulelerin sonsuzluğun ve evrenselliğin uzamdaki yeni ifade biçimi olarak tüm kule boyunca camla kaplanması güncel sermaye akışının ya da mali sermayenin yeni bir soyutlama biçimi olarak görülebilir. Kütlesi ve ağırlığı azalan perde duvarın geçirdiği değişim ve dönüşüm artık eski modern ikili karşıtlıklarla işlememektedir. Artık bedensel olmayan ya da tinsel olan somut olan kütle karşısında bir konumda değildir. Herhangi bir tinselliği ifade etmeksizin somutluğu ortadan kalkan kütle böylece siberuzayda sonsuzcasına üretilebilmektedir. Tuğlaya karşı balon mali sermayenin mimarisinin mimarisi olarak kendi metafiziğini üretmekte ve arsa spekülasyonu ile yayılmakta, yoğunlaşmaktadır.

Böylece bir gösteriş diline dönüşen mimari evrensel iyiyi, güzeli ve ahlaki olanı ya da mükemmel olanı yarığa rağmen aramaya devam eder. Artık eskimiş aletleri ile değil, yeni aletleri ile devam eder. Bu şekilde kriz aşılımaya çalışılır ve İstanbul aşkın bir varlık olarak yeniden üretilir. Bu aşkın varlığın temsil boyutu spekülasyonun gösterişli dili ile o derecelere varır ki kentin ufkunu ve dolayısıyla ütopyasını

yansıtan kulelerin parlak cepheleri betonarme yapılar ve dolayısıyla ağır kütleleri olan yapılarca taklit edilir. Böylece cam cephe giydirilen betonarme yapı tıpkı gerçek cam cepheli bir binaymış gibi davranır. Ya da kimi cephelerde kullanılan ahşap veya taş görünümlü plastik malzemeler gerçek bir ahşap ya da doğal bir taşmış gibi davranır. Benzer bir biçimde plastik bir ağaç gerçek bir ağaç, plastik çiçekler ve otlarda gerçekleri “imiş” gibi davranır. Bir kopyala yapıştır dili olarak yükselen bu metafizik kente aşkınlık darbelerini böylece indirir.

Son olarak bir de Üçüncü Köprü'nün yeni bir bağlantı olarak bölgedeki olası etkisi üzerine spekülasyon yapılabilir. Sermayenin kaçınılmaz bir biçimdeki genişleyici niteliği kenti durmadan devam ederken kentin kaçınılmaz bir biçimde büyüdüğü daha önce de ifade edilmişti. Bu büyüme ise ön görülemez bir niteliktedir. Dolayısıyla bugün yoğunluğu çözeceğim diye bir 3. Köprü inşası tam tersi bir sonuç verecektir. Yol yeni bağlantılar kurarak yeni katmanlaşmaların önünü açacaktır. Dolayısıyla üçüncü köprü'nün yaratacağı virtüellikler sonuçta edimselleştiğinde ortaya daha da kaotik hale gelmiş bir İstanbul çıkacaktır. Bu yaklaşım küresel ölçekte diğer hakim merkez olma iddiasıyla yarışan metropollerle birlikte düşünülecek olursa sermayeyi tutma kapasitesi oldukça önemli olmaktadır. Bu ise akış halindeki sermayenin belli toposlarda birikimi ve o topostada yeni hiyerarşiler yaratması demektir. Kap ne kadar geniş olursa o kadar çok sermaye çekilir. Bu ise paralelinde daha fazla güç sahibi olmak demektir. Bu paradoksal mantığın sonu en azından kendi mantığı içerisinde yoktur. Dolayısıyla daha baştan etik bir yan aramak bu mantık içerisinde mümkün değildir. Çünkü zaten bütün yöntemler temellüktür.

Toparlanacak olursa Levent'in oluş halindeki katmanlarının soykütüksel bir irdelenmesi yaşanan krizler hakkında önemli fikirler vermektedir. Özellikle her seferinde tekilliklerin sürekli olarak aynılaştırıldığı veya homojenleştirildiği bir süreçte yaşanan krizlerin (eleştirel yarık) üstesinden gelmek için girilen yeni arayışlar asimetrik ilişkileri yine başka bir yoldan simetrik hale getirmeye çalıştığı için sürekli krize meyilli bir durum yaratmaktadır. Bu ise artık küreselleşen dünyada giderek hızı artan bir zamanda mimarlığın ve tasarım kriterlerinin içine risk faktörünü sokmaktadır. Böylece gündeme gelen sürdürülebilirlik değişimin iki yüzü olan kriz ve tasarım ile birlikte anlam kazanmaktadır.

Ancak henüz geline nokta tekilliklerin evrenselliğini tanıyan bir kozmopolit kamusalığın olumlanmasından söz etmek oldukça zor görünüyor.

5. SONUÇ YERİNE

Paranın bünyesinde taşıdığı muammayı sürekli erteleme eğilimi sentetik bir yargı olarak sermayenin eleştirel yarıktan (krizden) kaçmak için sürekli genişlemesine neden olmaktadır. Sermayenin sürekli genişleyen bu uzamı ani bir depremle sarsıldığı her seferinde ise ufku yitirir. Arzular karamsarlaşır. Ancak bu ufuk yitimi içinde yine “yeni” adına Platoncu mimari bir monolog olarak kendini oluşturun karşısında inşa etmeye çalışır. Ütopya yeniden kurulur. Bu ütopya aynı zamanda “yaratıcı bir yıkım”dır. Çünkü sermayenin doğası gereği ya da dürtüsü, kendisini her zaman analitik bir yargı olarak, bir kesinlik zemini üzerinde konumlandığını iddia eder. Böylece elde edilen meşruluk zemini ile üzerine inşa edilen bilgi binası ya da teori yeni bir tekrara yine başlar. Artık yine yeni bir rüyaya girilmektedir.

Sermayenin bu dürtüsünün güdümünden kurtulamayan kentin kendisi ve dolayısıyla mimarisi de sermayenin bu doğasına benzer bir biçimde bu uzamda yeni akışların ve oluşların etkisiyle değişmektedir. Dolayısıyla kentin artık yeni ihtiyaçlara cevap veremediği, üzerine yükseldiği temellerinin sarsıldığı ya da eskiyen bilgi yapıları ile birlikte eskiyen kentin de bir ufuk yitiminden söz edilmektedir. Bu noktada yeni bir kent figürüne ihtiyaç vardır. Bu kent figürü, ufku yeniden inşa ederek kent imgesini yeniden tasarlamakta ve yaratmaktadır. Böylece “yurttaşın” ihtiyacı olan motivasyon kaynağı da temin edilerek, arzu yeniden üretilmiş olur.

Aşkın bir nitelikte olan kent figürü dolayısıyla kentin kendisini uydurması gereken bir tümeldir. İyi, doğru veya güzel, bu tümelle uyum meselesidir artık. Dolayısıyla da bir bilgi veya teori sorunudur. Kent artık bir tabula rasa üzerinde yeniden yükselmelidir. “Yaratıcı yıkımın” esprisi buradan kaynaklanır. Krizle birlikte “yıkım” ve “yaratma” tam da burada değişimin iki yüzü gibi işler.

Burada idealizm, kent, arsa spekülasyonu ve mimarlık etkileşimindeki bağlantılar günümüz İstanbul bağlamında Levent’in okunması ile birlikte örneklendirilmeye çalışılmıştır. Özellikle küresel ölçekte tüm dünyayı saran mali sermayenin uzam alanındaki dengi olan arsa spekülasyonu kozasından çıkmış bir kelebek misali yeni umutlar inşa ediyor görünmektedir. Milyon dolarlarla ifade edilen yapıların ve

düzenlemelerin yapıldığı Levent bölgesi günümüzde kentin ufkunda simgesel sermayenin yeni silüetini oluşturmaktadır. Finans sermayesinin buradaki moleküler birikmesi aynı zamanda yeni bir yurtlanmadır. Kentin oluş halindeki katmanlarına eklenilen ve türbülans etkisi yaratan bir katman. Kentin sanal uzamında bir bükülmeye birlikte kentin fiziksel uzamında bir sıkışma ve kaosa neden olmaktadır.

Para muammasındaki asimetric ilişkinin öteki karşısında daima avantajlı bir konum olan satın alma konumunda olma eğilimine benzer, bu bölgedeki bu yapılaşma da buna benzer bir konumda kentin geri kalan unsurları ile bir monolog kurmaktadır. Bu bir merkez olma iddiasıdır. Yani kent bu merkezin ihtiyaçları ve vizyonu doğrultusunda yeniden dönüştürülmelidir. Küresel ölçekte soruna bakılacak olursa buradaki merkez, daha güçlü diğer merkezlerin idealleri ile birlikte bugün dünya genelinde yaşanan bir krize karşı yeni bir mimari istencin veya iradenin tezahürleri şeklinde okunarak oluşturulabilecek bir harita üzerinde değerlendirilebilir.

Bu harita ise sermayenin doğası gereği hiyerarşıktır. Genişleyici özellikleri ile bu merkezler fiziksel uzamda idealin birer kopyalarını yaratmaktadırlar. Bu anlamıyla mimari bir metafor olarak gökyüzüne yükselmektedir. Mimarının simgesel uzamdaki ekonomi politiğı yeryüzü ile kurulan anlam ilişkisini nihilist bir öznellikle koparmaktadır. Bu anlamıyla Batı metafiziğinin krizi, oluşu olumsuzlamaktaki yeni görünümüleri ile karşılaşılmaktadır.

Levent'teki yeni yapılaşmanın mimari temsilleri incelendiğinde bu temsiller gerçek çevreleri ile birlikte değil, ütopyadaki “güzel” bir çevre ile birlikte grafikleştirilmektedir. Temsilin bu soyutlaması yapının içinde bulunduğu gerçek bağlamı evrensel ideaya uymadığı için görmezden gelmektedir, olumsuzlamaktadır. Dolayısıyla yapı ya da mimari bu noktada kendi ritmini yaratmaya çalışmaktadır. Bu tikel ve kendi içinde ayrı bir evren oluşturma mantığının öteki ile kurduğu monolog, kendi oyununun kurallarını ötekiye evrensellik söylemi ile dayatmaktadır. Tıpkı bir eşdeğer olarak paranın her şeyi türdeşleştirmesinde, her şeyi kendi suretine çevirmeye eğilimli olması gibi bu yapılarda simgesel bir evren inşa ederek kendi bünyesinde yarattığı simgesel zamanı ile ütöpic uzamı kentin ufkuna yansıtmaktadır.

Artık kentin yeni yüzü, prestiji ve zenginliğı bu şekilde temsil edilmektedir. Bir zamanların geniş sanayi arazilerinin üzerine inşa edilen bu yeni mimari genişleyen sermaye hareketi ile kentin içinde giderek daha da yayılma eğilimi göstermektedir.

Özellikle ülkedeki modern mimarlığın örnekleri olan bahçeli evler günümüzde hızla bu büyük merkezin zamansal ritmine uydurulmaktadır. Birçok betonarme yapı niteliksiz ve bakımsız durumu nedeni ile bu uzamda evrensel “güzele” uymak için cephelerini cam ile giydirmektedir. Böylece kendi gerçek yaşamını maskelemekte ve kentin ütopyasını yansıtmaktadır.

Kısaca para akışı metropol ve mimarlık üzerinden yapılan bir okuma bir örneklem olarak Levent’in yaşanan küresel krizle beraber kendi krizlerini de irdelemeye çalışmaktadır. Sermaye akışının her türlü farklılığı homojenleştirdiği bir mantık çerçevesinde bugün arzuların ve çıkarların yönlendirilmesi beraberinde etik ve politik birçok tartışmayı getirmektedir. Bu ise bu soruna nasıl yaklaşılabileceği ya da bu sorunun nasıl ele alınabileceği üzerine kimi engeller getirmektedir. Dolayısıyla bu tezde bu sorun ele alınmaya çalışılmıştır.

Böylece İstanbul-Levent bağlamında mimarlığın krizleri irdelenmek üzere eleştirel bir yaklaşım oluşturulmaya, tartışmaların zenginleşmesi açısından kimi bağlantılar ve fikirler yürütülmeye çalışılmıştır. Henüz bir geçiş döneminin belirsizliğinin yaşandığı bu dönemde yaratıcılığın önemli olduğuna dair vurgu yapılarak içinde olunan durumun bugününe, geçmişine ve gelecekte alabileceği olası hallerine politik ve etik açıdan yaklaşılmaya çalışılmıştır. Kendi sınırlılıkları içerisinde bu hızlı gezinti bu kaba incelemenin daha da derinleştirilmesine ihtiyaç duysa da bir başlangıç olarak biraz da olsa literatürdeki tartışmalara şimdilik katkı sağlayabilir.

Krizin doğası üzerine yapılan tartışmalarda günümüzde içinde olunan belirsizlik halinden bir çıkış olmadığı, dolayısıyla yaşanan krize karşılık artık eskisi gibi yeni aletlerin tasarımı ile işin içinden çıkılamayacağı belirtilmiştir. Kriz ya da belirsizlik hali fikrinin daha çok oluşun veya doğal süreçlerin olumsuzlanmasından kaynaklandığı ve bu nedenle aşkın bir nesne tasarımı ile sorunsala yaklaşmanın kaçınılmaz bir biçimde tekillikleri tahrip edeceği vurgusu yapılmıştır. Bu noktada paralaks veya eleştirel yarık üzerinden krizin kendisi anlaşılmaya çalışılmış ve buradaki kırılğan sentezin her iki kutbunda bulunan konumlardan herhangi birisine özdeş olacak şekilde yapılacak indirgemenin tam da eleştirel yarığın veya başka bir deyimle farkın ihlal edilmesine neden olduğu ifade edilmiştir.

Tasarım ve kriz veya eleştirel yarık bölümünde ise ilgili kavramlar üzerine yapılan tartışmalarda özellikle yarığın ihlali sonucu içine düşülen metafiziğin ve bunun

sonucu olan aşkınlık darbelerinin nasıl meydana geldiği üzerine somut birtakım bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır. Özellikle oluşun olumsuzlanması ve dolayısıyla da bu bağlamda kriz fikrine karşı oluşturulan bilgi binalarına işaret edilmeye çalışılmıştır. Mimarlığın mimarisinin olduğu gibi düşüncenin metafor olarak mimarisi irdelenmiş ve aralarındaki bağlantılara çalışılmıştır. Böylece yapılan bu kazı işleminde eleştirel yarığın veya krizin doğası anlaşılmaya çalışılmıştır.

Oluştaki her türlü akışın indirgendiği para akışına ve onun soyutlama biçiminin verdiği ip uçları ile para, metropol ve mimarlık arasındaki bağlantılar anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece bu üç başlığın eleştirel yarık üzerinden okunmasına çalışılmıştır. Giderek bu bağlantılar ile etik ve politik sorunların yavaş yavaş açığa çıkartılmasına çalışılmaktadır.

İstanbul-Levent bağlamında ise yapılan tüm tartışmaların oluşturduğu eleştirel uzam ile Levent'in katmanları ve eleştirel yarığın ihmali ile yaşanan krizlere odaklanılmıştır. Buradaki metafizik, etik ve politik sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Krizden çıkışın hala metafor olarak yeni bir mimari arayışıyla devam ettiği ve kentin ve mimarlığın bu bakımdan aşkınlık darbeleri almaya devam ettiği vurgulanmıştır. Bunun ise kentin ve mimarlığın oluşu içerisinde değil de, bir yapılar içerisinde ele alınmasından kaynaklandığı dolayısıyla belirsizliğe ve yaratıcılığa açık olaysallıkların olumsuzlanmasından ileri geldiği belirtilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak kriz tasarım kent ve mimarlık hep birlikte düşünüldüğünde eleştirel yarık olmayan bir uzam olarak tekilliklerin ve oluşun olumlanması anlamında politik ve etik bir tutumun geliştirilmesi gelecek açısından son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W., ve Horkheimer, M.,** 2010. Aydınlanmanın Diyalektiği, Kabalcı Yayınevi.
- Adorno, T.W.,** 2007. Kültür Endüstrisi, İletişim Yayınları.
- Agamben, G.,** 2001. Kutsal İnsan, Ayrıntı Yayınları.
- Ağaoğulları, M.A.,** 2006. Kent Devletinden İmparatorluğa, İmge Kitabevi.
- Althusser, L.,** 2006. İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İthaki Yayınları.
- Akay, A.,** 2002. Postmodern Görüntü, Bağlam Yayıncılık.
- Akay, A.,** 2010. Postmodernizmin ABC'si, Say Yayınları.
- Akay, A.,** 2010. Birleşmeyen Sentez, Yapı Kredi Yayınları.
- Akcan, E.,** 2009. Çeviride Modern Olan, Yapı Kredi Yayınları.
- Anderson, P.,** 2005. Postmodernitenin Kökenleri, İletişim Yayınları.
- Arrighi, G.,** 2000. Uzun Yirminci Yüzyıl, İmge Kitabevi.
- Arrighi, G.,** 2008. Adam Smith Pekin'de 21. Yüzyılın Soykütüğü, Yordam Kitap.
- Arrighi, G.,** 2009. Sermayenin Dolambaçlı Yolları, Agora Kitaplığı.
- Arslan, A.,** 2008. İlkçağ Felsefe Tarihi, Cilt 2, İstanbul Bilgi Yayınları.
- Arslan, A.,** 2008. İlkçağ Felsefe Tarihi, Cilt 3, İstanbul Bilgi Yayınları.
- Ataay, F.,** 2001. Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü, Kent ve Kapitalizm, Praksis Dergisi, Sayı 2, Dipnot Yayınları.
- Aydoğan, A.,** 2005. Şehir ve Cemiyet, İz Yayıncılık.
- Baba, E.C.,** 2009. Küresellesme Sürecinde Yüksek Yapılaşmanın Kullanıcı-Çevre İlişkisi Bağlamında İrdelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Badiou, A.,** 2006. Etik, Metis Yayınları.
- Bahçe, S., Köse, A. H.,** 2010. Krizin Teğet Geçtiği Ülkeden Krize Bakış: Teorinin Naifliği, Gerçekliğin Kabalığı, Günümüz Krizinin Tarihsel ve Toplumsal Özgünlükleri, Praksis Dergisi, Sayı 22, Dipnot Yayınları.
- Baudelaire, C.,** 2004. Modern Hayatın Ressamı, İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J.,** 2009. Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z.,** 2006. Küreselleşme, Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z.,** 2000. Siyaset Arayışı, Metis Yayınları.
- Baker, U.,** 2010. Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru, İletişim Yayınları.

- Baker, U.,** 2009. Yüzebyilim Fragmanlar, Birikim Yayınları.
- Baş, M.,** 2009. İstanbul Levent-Zincirlikuyu Gayrimenkul Pazar Analizi Büyükdere Caddesi Üzerinde Karma Kullanımlı Proje Önerisinin Fonksiyonel ve Finansal Açıdan Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Benjamin, W.,** 2007. Pasajlar, Yapı Kredi Yayınları.
- Benevolo, L.,** 1981. Modern Mimarlığın Tarihi, Birinci Cilt, Çevre Yayınları.
- Berman, M.,** 2005. Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, İletişim Yayınları.
- Bewes, T.,** 2008. Şeyleşme Geç Kapitalizmde Endişe, Metis Yayınları.
- Bloch, E.,** 2007. Umut İlkesi, İletişim Yayınları.
- Bogue, R.,** 2002. Deleuze ve Guattari, Birey Yayıncılık.
- Bookchin, M.,** 1998. Ekolojik Bir Topluma Doğru, Ayrıntı Yayınları.
- Bourdieu, P.,** 2006. Pratik Nedenler, Hil Yayın.
- Boyne, R.,** 2009. Foucault ve Derrida: Aklın Öteki Yüzü, Bilgesu Yayıncılık.
- Bozdoğan, S.,** 2008. Modernizm ve Ulusun İnşası, Metis Yayınları.
- Braudel, F.,** 2004. Maddi Uygarlık, Cilt 3, İmge Kitabevi.
- Bumin, T.,** 2010. Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, Yapı Kredi Yayınları.
- Bumin, T.,** 2010. Hegel, Yapı Kredi Yayınları.
- Büyük Larousse,** 1986. Cilt 12, Gelişim Yayınları.
- Cacciari, M.,** 1993. Architecture and nihilism : on the philosophy of modern architecture, Yale University Press.
- Callinicos, A.,** 2001. Postmodernizme Hayır, Ayraç Yayınevi.
- Caudwell, C.,** 2002. Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler, Metis Yayınları.
- Colquhoun, A.,** 2005. Mimari Eleştiri Yazıları, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Colebrook, C.,** 2009. Gilles Deleuze, Doğu Batı Yayınları.
- Çağda, Ö.,** 2008. İstanbul-Çeliktepe Bölgesinin MekansalDeğişimi, *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çakılcıoğlu, M.,** 2004. İstanbul Merkezi İş Alanının Gelişimi/Değişimi, Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge" konulu "Dünya Şehircilik Günü, 28.Kolokyum, ODTÜ, Ankara, s. 1-2.
- Çetin, D.,** 2008. Toplum Mekan İlişkisinin Kent Dinamikleri İçinde İncelenmesi ve Tarlabası Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri enstitüsü, İstanbul.
- Çubukçu, A.,** 1998. Mantık ve Diyalektik, Evrensel Basım Yayın.
- Davis, M.,** 2007. Gecekondu Gezegeni, Metis Yayınları.
- Debord, G.,** 1997. Gösteri Toplumu, Ayrıntı Yayınları.
- De Landa, M.,** 2006. Çizgisel Olmayan Tarih, Metis Yatınları.
- Deleuze, G.,** 2005. Bergsonculuk, Otonom Yayıncılık.

- Deleuze, G.**, 2008. Spinoza Üzerine On Bir Ders, Kabalcı Yayınevi.
- Deleuze, G.**, 2007. Kant Üzerine Dört Ders, Kabalcı Yayınevi.
- Deleuze, G.**, 1995. Kant'ın Eleştirel Felsefesi, Payel Yayınevi.
- Deleuze, G.**, 2006. Kıvrım Leibniz ve Barok, Bağlam Yayıncılık.
- Deleuze, G.**, 1994. Difference and Repetition, Columbia University Press.
- Diken, B. ve Laustsen, C. B.**, 2010. Filmlerle Sosyoloji, Metis Yayınları.
- Dirlik, A.**, 2005. Postkolonyal Aura, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Dirlik, A.**, 2006. Global Modernite ve Sosyalizm, Saylangoz Yayınları.
- Doğan, A. E.**, 1999. Küreselleşme ve Kentlerin Dönüşümü: Mersin Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Doğan, A. E.**, 2001. Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu, Kent ve Kapitalizm, Praksis Dergisi, Sayı 2, Dipnot Yayınları.
- Doğan, A.**, 2008. Metropollerde Prestij Göstergesi Olarak Yüksek Yapılar, *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eagleton, T.**, 2000. Estetiğin İdeolojisi, Doruk Yayıncılık.
- Eagleton, T.**, 2005. İdeoloji, Ayrıntı Yayınları.
- Eliade, M.**, 2009. Dinler Tarihine Giriş, Kabalcı Yayınevi.
- Enlil, Z.**, 2006. Yasadışı Yapılaşan Alanlarda Dönüştürme Kapasitelerinin Tükenişi ve Kentsel Yoksulluk Çeliktepe Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Er, A.**, 2009. Tasarım veya Kriz-Sürdürülebilirlik ve Tasarım, 4. Ulusal Tasarım Kongresi Bildiri Kitabı, İTÜ Mimarlık Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü, İstanbul.
- Ercan, F.**, 2009. Kriz: Fark ve Tekrar, Alındığı tarih: Ağustos 2010, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=24257
- Erdoğan, Ö.**, 2009. Neoliberal Kent Politikaları ve Tarlabası'nda Kentsel Yenileme, *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ersoy, M.**, 2001. Sanayisizleşme Süreci ve Kentler, Kent ve Kapitalizm, Praksis Dergisi, Sayı 2, Dipnot Yayınları.
- Featherstone, M.**, 1996. Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Ayrıntı Yayınları.
- Florenski, P.**, 2007. Tersten Perspektif, Metis Yayınları.
- Foster, B. J.**, 2008. Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz, Kalkedon Yayınları.
- Foucault, M.**, 2001. Kelimeler ve Şeyler, İmge Kitabevi.
- Frank, A. G.**, 2010. Yeniden Doğu, İmge Kitabevi.
- Frank, A. G., ve Gills, B. K.**, 2003. Dünya Sistemi, İmge Kitabevi.
- Fraser, I.**, 2008. Hegel ve Marx: İhtiyaç Kavramı, Dost Kitabevi.
- Goodchild, P.**, 2005. Deleuze & Guattari Arzu Politikasına Giriş, Ayrıntı Yayınları.

- Gottdiener, M.**, 2001. Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru, Kent ve Kapitalizm, Praksis Dergisi, Sayı 2, Dipnot Yayınları.
- Gutting, G.**, 2001. French Philosophy in the Twentieth Century, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gülen, M.**, 2006. Stratejik Planlama Yaklaşımı Çerçevesinde Kentsel Projeler – Kamusal Alan İlişkisi: Büyükdere Aksı Levent Plazalar alanı Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Habermas, J.**, 2001. İletişimsel Eylem Kuramı, Kabalcı Yayınevi.
- Hacking, I.**, 2005. Şansın Terbiye Edilişi, Metis Yayınları.
- Hale, J. A.**, 2000. Building Ideas, John Wiley & Sons Ltd.
- Harvey, D.**, 2008. Umut Mekânları, Metis Yayınları.
- Harvey, D.**, 1999. Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları.
- Harvey, D.**, 2003. Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları.
- Harvey, D.**, 2006. Spaces Of Global Capitalism, Verso.
- Harvey, D.**, 2008. Yeni Emperyalizm, Everest Yayınları.
- Harvey, D.**, 2006. Limits To Capital, Verso.
- Hays, K. M.**, 1998. Architecture Theory Since 1968, The MIT Press.
- Hensel, M., Hight, C., Menges, A.**, 2009. Space Reader, John Wiley & Sons Ltd.
- Hegel, G. W. F.**, 2003. Tarihte Akıl, Kabalcı Yayınevi.
- Heidegger, M.**, 2003. Metafizik Nedir?, Kaknüs Yayınları.
- Hight, C.**, 2008. Architectural Principles in the Age of Cybernetics, Routledge.
- Hirschman, A. O.**, 2008. Tutkular ve Çıkarlar, Metis Yayınları.
- Holland, E. W.**, 2006. Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'u, Otonom Yayıncılık.
- Holton, R. J.**, 1999. Kentler Kapitalizm ve Uygarlık, İmge Kitabevi.
- Ingraham, C.**, 1998. Architecture and the Burdens of Linearity, Yale University Press.
- Ian, B., Lambert, G.**, 2005. Deleuze and Space, Edinburgh University Press.
- İlin, M., ve Segal, E.**, 2006. İnsan Nasıl İnsan Oldu, Say Yayınları.
- İlyenkov, E. V.**, 2009. Diyalektik Mantık, Yazılama Yayınevi.
- İnal, E.**, 2007. İstanbul Levent Bölgesindeki Gayrimenkul Pazarı ve Karma Kullanımlı Bir Yatırım Projesinin Finansal Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Jameson, F.**, 2005. Kültürel Dönemeç, Dost Kitabevi.
- Jenks, C.**, 1991. The Language of Postmodern Architecture, Rizzoli Publications.

- Karabey, H.**, 2005. Maslak Plazalar Dünyasına İki Bakış: Levent ve Çeliktepe Perspektifleri, <http://www.arkitera.com/k89-maslak-plazalar-dunyasına-iki-bakis-levent-ve-celiktepe-perspektifleri.html>, Alındığı tarih: Eylül 2010.
- Karabey, H.**, 2004. Levent'in Parkları Satılık, Alındığı Tarih. Eylül 2010, <http://www.arkitera.com/k40-leventin-parklari-satilik.html>
- Karatani, K.** 2006. Metafor Olarak Mimari, Metis Yayınları.
- Karatani, K.**, 2008. Transkritik, Metis Yayınları.
- Keskin, H.Ü.**, 2004. Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler:2001 Türkiye Ekonomik Krizi, *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Keyder, Ç.**, 2006 İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları.
- Koçoğlu, P.**, 2007. İstanbul Üç Merkezi İş Alanından Seçilen Arsaların Fizibilite Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köken, E.**, 2008. Processes and Strategies of New Central Business District Development and Public Space Patterns: Levent- Büyükdere Avenue, *The Degree of Master of Science*, Middle East Technical University, Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Kuban, D.**, 2002 Mimarlık Kavramları, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kumar, K.**, 2006. Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, Kalkedon Yayıncılık.
- Kuhn, T.**, 2005. Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Kırmızı Yayınları.
- Kurtuluş, H.**, 2005. İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Bağlam Yayıncılık.
- Küçükaltı, K.**, 2008. Batı Metafizikinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida, Sentez Yayıncılık.
- Küçükaltı, K.**, 2009. Deleuze'ün Felsefe Anlayışı, Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi Kaygı, Sayı 12, Bahar 2009.
- Lefebvre, H.**, 2005. Diyalektik Materyalizm, Kanat Kitap.
- Lefebvre, H.**, 2007. Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yayınları.
- Lynch, K.**, 2010. Kent İmgesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mandel, E.**, 2008. Marksist Ekonomi El Kitabı, Maki Basın Yayın.
- Mandel, E.**, 2008. Geç Kapitalizm, Versus Kitap.
- Marazzi, C.**, 2010. Sermaye ve Dil, Ayrıntı Yayınları.
- Marcuse, H.**, 2000. Us ve Devrim, İdea Yayınevi.
- Marx, K.**, 2004 Kapital Cilt I, Sol Yayınları.
- Marx, K., ve Engels, F.**, 1992. Alman İdeolojisi, Sol Yayınları.
- Marx, K., ve Engels, F.**, 2008. Komünist Manifesto, Yordam Kitap.
- Marx, K.**, 2007. Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i, Sol Yayınları.

- Masiero, R.**, 2006. Mimaride Estetik, Dost Kitabevi.
- McNeill, W. H.**, 2001. Dünya Tarihi, İmge Kitabevi
- Megill, A.**, 2008. Aşırılığın Peygamberleri Nietzsche Heidegger Foucault Derrida, Ayraç Kitabevi.
- Moles, A.**, 2004. Belirsizin Bilimleri, Yapı Kredi Yayınları.
- More, T.**, 1997. Ütopya, Cem Yayınevi.
- Morss, S. B.**, 2010. Görmenin Diyalektiği, Metis Yayınları.
- Morss, S. B.**, 2004. Rüya Alemi ve Felaket, Metis Yayınları.
- Mumford, L.**, 2007. Tarih Boyunca Kent, Ayrıntı Yayınları.
- Negri, A., ve Hardt, M.**, 2001. İmparatorluk, Ayrıntı Yayınları.
- Negri, A., ve Hardt, M.**, 2001. Çokluk, Ayrıntı Yayınları.
- Negri, A.**, 2005. Yaban Kuraldışılık Spinoza Felsefesinin ve Siyasetinin Gücü, Otonom Yayıncılık.
- Negri, A.**, 2005. Marx Ötesi Marx, Otonom Yayıncılık.
- Nesbitt, K.**, 1996. Theorizing a new agenda for architecture : an anthology of architectural theory, 1965-1995, Princeton Architectural Press.
- Ockman, J.**, 1985. Architecture Criticism Ideology, Princeton Architectural Press.
- Ollman, B.**, 2006. Diyalektiğin Dansı Marx'ın Yönteminde Adımlar, Yordam Kitap.
- Öz, N.H.**, 2007. Mimarlıkta Hakikinin Sanallaşması ve Sanalın Hakikileşmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Peker, E.**, 2010. Krizi Arrighi ile Okumak, Günümüz Krizinin Tarihsel ve Toplumsal Özgünlükleri, Praksis Dergisi, Sayı 22, Dipnot Yayınları.
- Prigogine, I., ve Stengers, I.**, 1996. Kaostan Düzene, İz Yayıncılık.
- Ragon, M.**, 2010. Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi, Kabalcı Yayınevi.
- Ranciere, J.**, 2005. Uyuşmazlık Politika ve Felsefe, Ara-lık Yayınları.
- Rossi, A.**, 2006. Şehrin Mimarisi, Kanat Kitap.
- Roth, L.M.**, 2000. Mimarlığın Öyküsü, Kabalcı Yayınevi.
- Saraçbaşı, E.**, 2001. Küreselleşme ve Çokuluslu Yapılanma Sürecinde New York ve İstanbul Merkezi İş Alanlarının Karşılaştırmalı Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sassen, S.**, 1991. The Global City, Princeton University Press, Princeton New Jersey.
- Sathıgan, N., ve Savran, S.**, 1988. Dünya Kapitalizminin Bunalımı, Alan Yayıncılık.
- Savran, S.**, 2008. Kod Adı Küreselleşme, Yordam Kitap.
- Sennett, R.**, 2009. Yeni Kapitalizmin Kültürü, Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R.**, 1999. Gözün Vicdanı, Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R.**, 2008. Ten ve Taş, Metis Yayınları.

- Schumpeter, J. A.,** 1968. Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi, Cilt 1, Varlık Yayınları.
- Summerson, J.,** 2005. Mimarlığın Klasik Dili, Homer Kitabevi.
- Şengül, H. T.,** 2001. Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı, Kent ve Kapitalizm, Praksis Dergisi, Sayı 2, Dipnot Yayınları.
- Şentürk, L.,** 2010. Dozerin Rüyalari, Altıkırkbeş Yayın.
- Şentürk, L.,** 2007. Modulator'un Bedeni, *Doktora Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şenyüksel, M.,** 2009. Neoliberalizmin Kentsel Taarruzuna Karşı Bir Direniş Öyküsü: Başbüyük Mahallesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tafuri, M.,** 1976. Architecture and Utopia, Cambridge, Massachusetts.
- Tanju, B.,** 2007. Treddüd ve Tekerrür, Akınalça Kitapları.
- Tarde, G. D.,** 2007. Monadoloji ve Sosyoloji, Öteki Yayınevi.
- Tarde, G. D.,** 2004. Ekonomik Psikoloji, Öteki Yayınevi.
- Taylor, C.,** 2006. Modern Toplumsal Tahayyüller, Metis Yayınları.
- Tekeli, İ.,** 2010. Mekansal ve Toplumsal Olanın Bilgibilimi Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thalheimer, A.,** 2009. Diyalektik Materyalizme Giriş, Yordam Kitap.
- Thoburn, N.,** 2005. Deleuze Marx ve Politika, Otonom Yayıncılık.
- Thorns, D. C.,** 2004. Kentlerin Dönüşümü, Soyak Yayınları.
- Tilly, C.,** 2001. Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, İmge Kitabevi.
- Touraine, A.,** 2010. Modernliğin Eleştirisi, Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A.,** 2007. Yeni Bir Paradigma, YKY.
- Urry, J.,** 1999. Mekanları Tüketmek, Ayrıntı Yayınları.
- Url-1** < http://wowturkey.com/t.php?p=tr128/Erdal_resize_0148_levent.jpg, Alındığı tarih 15 Temmuz 2010.
- Url-2** < <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx?&rw=1f4&cl=3f8>, Alındığı tarih 8 Ağustos 2010.
- Url-3** < <http://www.iztv.com.tr/program.aspx?id=575>, Alındığı tarih 3 Eylül 2010
- Url-4** < <http://www.iztv.com.tr/program.aspx?id=575>, Alındığı tarih 3 Eylül 2010
- Url-5** < <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx?&rw=1f4&cl=3f8>, Alındığı tarih 8 Ağustos 2010.
- Url-6** < <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx?&rw=1f4&cl=3f8>, Alındığı tarih 8 Ağustos 2010
- Url-7** < <http://www.citypictures.org/r-europe-148-turkey-155-istanbul-5-istanbul-by-kursad-3791.htm?l=turkish>, Alındığı tarih 15 Temmuz 2010.
- Url-8** < <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx?&rw=1f4&cl=3f8>, Alındığı tarih 8 Ağustos 2010

- Url-9** < <http://www.cagdasleventdernegi.org/eskiyeni.php>, Alındığı tarih 2 Eylül 2010.
- Venturi, R., Brown, D.S., ve Izenour, S.,** 1993. Las Vegas'ın Öğrettikleri, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Vitruvius,,** 1998. Mimarlık Üzerine On Kitap, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- West, D.,** 2005. Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, Paradigma Yayıncılık.
- Wallerstein, I.,** 2007. Avrupa Evrenselciliği, Aram Yayıncılık.
- Wallerstein, I.,** 2003. Bildiğimiz Dünyanın Sonu, Metis Yayınları.
- Wallerstein, I.,** 2005. Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş, Aram Yayıncılık.
- Wallerstein, I., ve Lee, R. E.,** 2007. İki Kültürü Aşmak, Metis Yayınları.
- Wallerstein, I.,** 2005. Ütopistik, Aram Yayıncılık.
- Wigley, M.,** 2008. Space in Crisis, Colombia Laboratory, Alındığı tarih 02.09.2010, <http://c-lab.columbia.edu/0158.html>>
- Witheyford, N. D.,** 2004. Siber-Marx, Aykırı Yayıncılık
- Yılmaz, M.,** 2007. Kapitalizmde Yapısal Dönüşüm, Alaz Yayıncılık.
- Yırtıcı, H.,** 2005. Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zizek, S.,** 2003. Gıdıklanan Özne, Epos Yayınları.
- Zizek, S.,** 2005. Yamuk Bakmak, Metis Yayınları.
- Zizek, S.,** 2009. Önce Trajedi Sonra Komedi ya da 2008 Finansal Krizi, Encore Yayınları.
- Zizek, S.,** 2008. Paralaks, Encore Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Önder ÇELİK

Doğum Yeri ve Tarihi: Almanya – 19.03.1981

Adres: İnönü M Üftade S No: 40\6 Şişli\İstanbul

Lisans Üniversitesi: İstanbul Teknik Üniversitesi